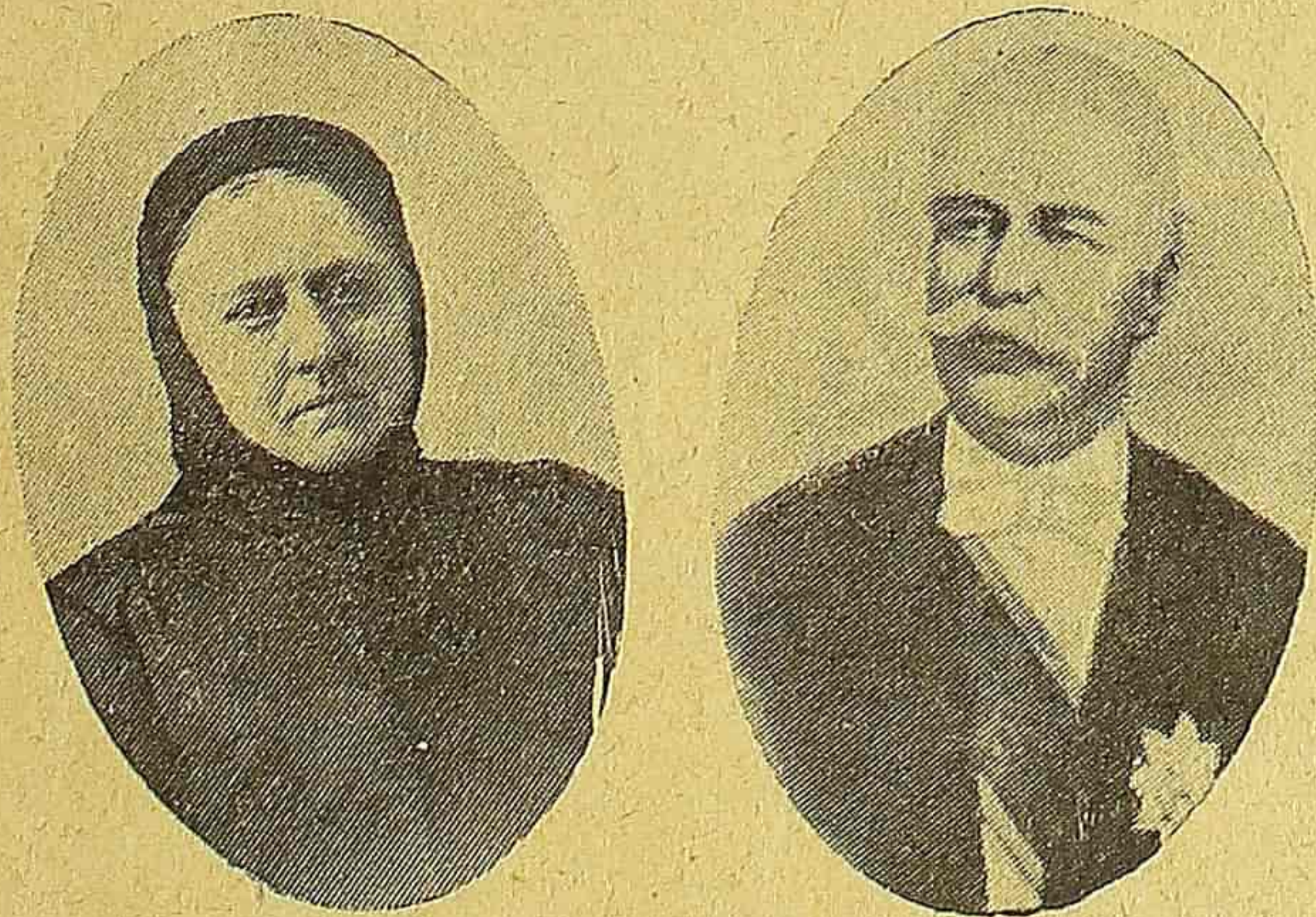

Ф.Ф.6
240

Издање Фонда Станојла и Драгиње Петровић

НАРОДНА ДОБРОТВОРКА
ДРАГИЊА СТ. ПЕТРОВИЋ

НАПИСАО и СРЕДИО
АРХИМАНДРИТ ПЛАТОН
ПРОФ. У ПЕНЗИЈИ

ДРАГИЊА и СТАНОЈЛО ПЕТРОВИЋ

Са 12 слика

БЕОГРАД

МОДЕРНА ШТАМПАРИЈА „РАД“. — КРАЉА МИЛАНА УЛИЦА БРОЈ 69.
1923.

Г. Б. 6
240

ID=132505015

Това. Лука Ђеловић
Друштво за издана
Мил. Банит,

1. издање Фонда Станојла и Драгиње Петровић 1.

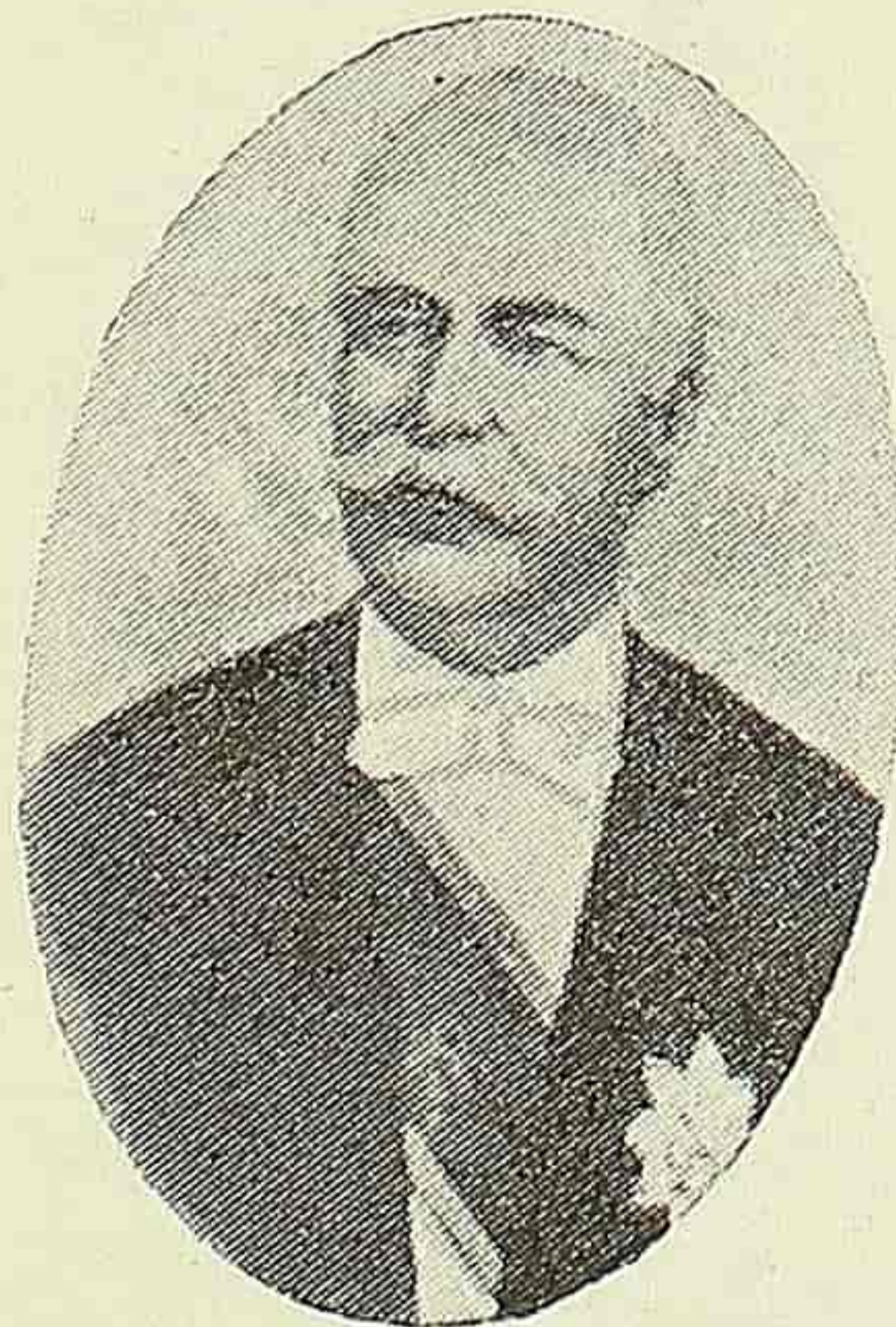
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 45251

Просветно-црквена
Добротворка

Драгиња Ст. Петровић

Лука Ђеловић
БЕОГРАД

Написао и средбо
Архимандрит Платон,
БЕОГРАД
директор у пензи.

БЕОГРАД

Модерна Штампарија „Рад“ Кр. Милана 69.

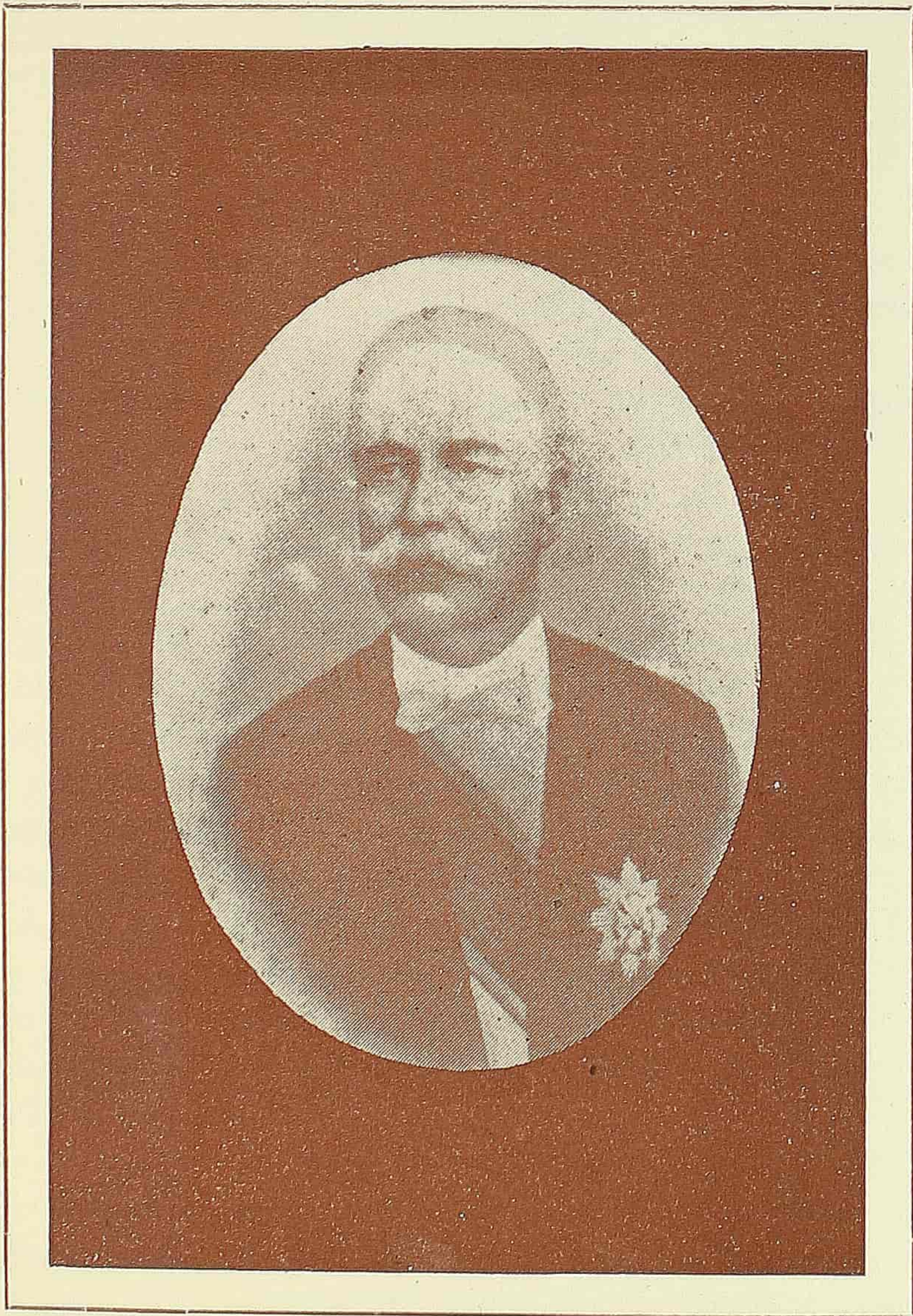
1922.

ВЕЛИКА НАРОДНА ДОБРОТВОРКА
ДРАГИЊА СТ. ПЕТРОВИЋА

СТАНОЈЛО ПЕТРОВИЋ

БИВ. ДРЖАВНИ САВЕТНИК

Скромна ова монографија није се могла појавити на свет раније из два разлога. Прво, због покушаја сродника да се тестаменту Драгиње Ст. Петровић оспори и одузме законска вредност. У судској парници а у једном тренутку и озбиљне опасности да завештање изгуби свој родољубиви смисао и значај — протекло је више година. Тек, готово, пред сам балкански рат, ревносим настојавањем и трудом Извршиоца Тестаментa господина Стојана Д. Рибарца, успело се да „Фонд Станојла и Драгиње Петровић“ коначно задобије своје право и са успехом оконча спор код грађанских судова. После овога, пак, ускоро, познато је, отпочео је балкански, а затим и европски рат. И за све то време, све до ослобођења Србије, није се, наравно, даље могло ништа радити.

А чим су се, по ослобођењу, почеле сређивати прилике у пострадалој земљи, на првој седници Одбора овога фонда, председник г. Ст. Д. Рибарац, између осталих питања и послова, истакао је и потребу ове књиге.

— Вама је познато, господо, да је још 1912. године било говора, намеравали смо да израдимо један што потпунији опис живота и патриотског делања наше тестаторке. У извршењу те наше дужности спречили су нас, као што знате, дугогодишњи, бурни ратни догађаји.

— Па како је слободан живот нашег народа и државе поново отпочео, то нам предстоји, као први посао овога Фонда, да се побринемо за састав и издање књиге о животу и раду Госпође Драгиње. Чинећи предлог о овоме

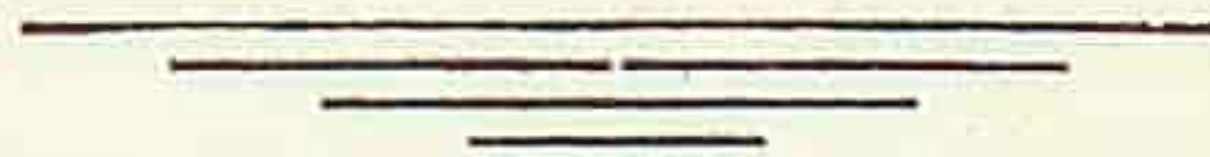
ја молим, да одмах изаберете и лице, које ће овај задатак на себе примити.

Члан Одбора г. Миливоје Башић, проф., предложи да се овога посла прими, и према ранијем нашем већању, Архимандрит Платон, проф. у пензији, члан Одбора, који је, као црквено лице, свакако, имао прилике да у своје време изближе прати рад покојне Драгиње.

Пошто је, према овоме предлогу, решено да се овога рада прими Архимандрит Платон, председник, г. Ст. Рибарац још нагласи, да би добро било да ово дело буде што пре готово, јер је крајње време да Одбор започне са вршењем своје најглавније дужности по тестаменту.

Међутим, и ако је још 1920. године спис овај био готов и потпуно спреман за штампу, Одбор фонда није могао ни тада да продужи започети посао: због тешке и дуготрајне болести Извршиоца Тестаментa и председника Одбора г. Ст. Д. Рибарца.

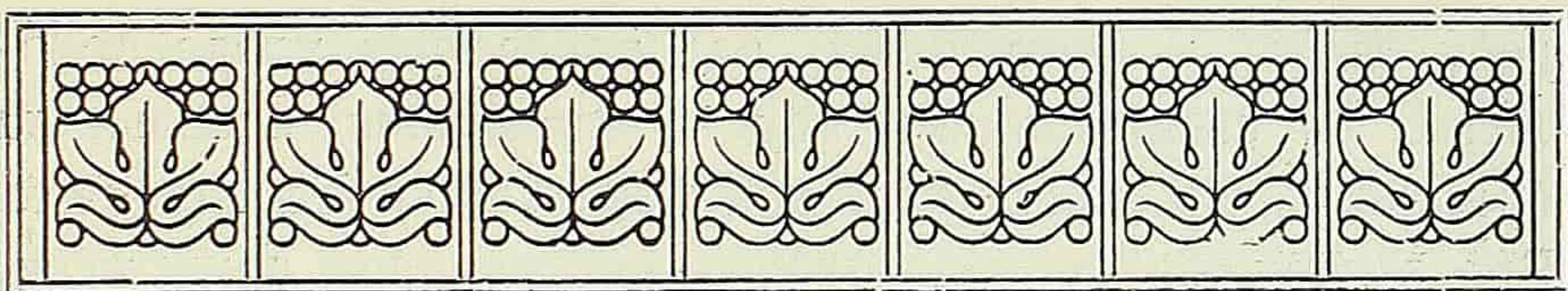
Тек након његове неочекиване смрти и пошто се Одбор, према тестаменту, попунио и изнова конституисао, књига ова јавља се на свет под председништвом г. Миливоја Башића, проф. у пензији, коме је намењено, да одсада са Одбором развија и сав даљи рад фонда у смислу тестаментa ове значајне за Српство и Православље Задужбине. —

И

ОМЛАДИНА и ПРИМЕРИ

І

Омладина и Примери

„Знаше ли да кнезови народни владају народом и поглавари његови управљају њим“?

„Али међу вама да не буде шако, него који хоће да буде већи међу вама, да Вам служи. И који хоће први међу вама да буде, да буде свима слуга“.

Јеванђеље од Марка, 10, 42—45.

„А вама, браћо, да не дошужи добро чиниши“.

2 Посл. Солуњанима, 3, 13.

„Добročинства највише помажу да верујемо у људску врлину“.

С. Михајловски.

Васпитање је уметност и то тешка уметност, значајнија од свих осталих грана уметности.

Човеку је васпитање потребно колико и свакидашњи хлеб а можда још и више. Дана нема, не прође пиједан тренутак да човек није у положају било васпитача, било васпитаника.

Свима је потребно васпитање: и одраслима, кад по сили животних прилика добијају улогу педагога, и деци омладини, која је на путу за слободан и самосталан живот. Оно је преко потребно родитељима, кад подижу

децу своју; — учитељима, кад просвећују младо покољење; — свештеницима, који су специјално позвани да брижно негују савест како код деце, тако и код одраслих. Без васпитања се не може замислити ни друштвени, умни радник, кад утиче и руководи своје грађане, ни државник, ни државни поглавар, кад по положају и дужности морају нејасавесније водити старање о благостању, животу и судбини народа свог. Васпитање је, једном речју, потребно, без изузетка, свакоме: и малишану у последњем засеоку, као и грађанину који ужива сва блага материјалне културе и девојчици — сирочету, као и сваком материјално осигураном женском чељадету.

— Па, ту истину, могло би се приметити, нико и не оспорава. Васпитање доиста и има своју високу цену у очима не само државе, већ и свакога члана породице и друштва, у очима свакога просвећеног грађанина.

Јесте, теорија не оспорава. Међутим, мучно да би стварни живот то могао потврдити. Васпитање се не само не цени довољно и озбиљно, већ га многи врло мало, па и сасвим не познају. Није, на пример, никаква реткост наићи на грађанина, који ће вам рећи да је само школа позвана да васпитава, који ће се ишчуђавати кад му кажете, да је и он васпитач у своме кругу, т. ј. да сваки од нас васпитачки утиче својим поступцима и животом не само на своју породицу и родбину, већ и на ширу средину, у којој ради и живи. За такве би се грађане с разлогом могло рећи да су у положају Молијеровог Журдена, кога изненађује његов учитељ реторике кад му у предавању открива, да је целога века свога говорио у прози. Журден дотле то није знао! Тако исто не знају, ишчуђавајући се и многи наши грађани кад им се говори, да и они, и нехотице, васпитавају децу и младиће, који се крећу непосредно у њиховој околини. Разлика је, разуме се, само у томе, што је улога васпитачева много шира и узвишенија од оне у реторици.

Реторска правила и нису, у осталом, од пресудног :на-
чаја и утицаја на живот, као што је то случај са по-
ступцима и животом васпитачевим.

Сваки је нараштај онакав, какви су му васпитачи. С психолошког гледишта он је прототип своје непо-
средне, националне средине. На младом покољењу увек
ћете запазити отиске и утицај примера из средине, у
којој је оно расло и развијало се. Ти отисци — то је
његов морални капитал, који ће се показивати у извес-
ним психичким моментима.

Ништа није тако осетљиво, тако способно за при-
мање утисака из спољашњег света као млада душа.
Она прима у себе све. Она је осетљивија и од познате
грамофонске плоче, јер упија и прима, као и споменута
плоча звук, још и дубље, и силније, и брже.

У којој је мери, после тога, потребна пажња и какву
смотреност треба очекивати од родитеља, учитеља и у
опште од одраслих, који су због своје физичке зрелос-
ти задобили место и специјалну улогу у друштву?

Књиге, уопште писане, лепе приче и васпитна пра-
вила на сваки начин имају своју вредност. Али ипак, изнад
свега пресудни су поступци. Здрав смисао живота тражи
само дела — *добре примере*. Јер, каква ће корист бити
ако одрасли не буду смотрени, ако поступци њихови не
буду посведочавали оно, чему су децу училе књиге и
васпитна правила? Свака радња зрелих људи јесте пример
за млађе. Сви се ти примери преносе на нараштај, који
расте и развија се под њиховим старањем. За то је
сасвим разумљиво, кад се и укупан живот друштва цени
само по конкретним примерима. На њима се заснива,
ствара и свеколика будућност. Све, дакле, зависи од
моралне исправности и грађански здравог садржаја при-
мера. Ако су сви добри, узвишени и по побудама пле-
менити, сигурно је да ће се и нараштај њима запајати.
И омладина ће ићи истим стопама, памтити, подражавати

и усавршавати добре примере. Она ће бити та, која ће градити. Буде ли, пак, случај, да су примери ружни, негативни и ниски, логично је да се и нова генерација не може отети од штетног утицаја: и она ће понављати ружне поступке, ићи ће стопама старијих а у крајњем резултату неминовно ће изазивати моралне и социјалне потресе. Од таквог нараштаја тешко да се може очекивати какво добро. Он ће понајпре бити упућен на рушење.

Мала ће корист бити од обичаја и установа ако се лошим примерима отварају широм врата. *Quid leges sine moribus?* Шта су закони где нема добрих обичаја? Шта су институције без људи?

Напредак, чак и опстанак друштва увек је у зависности од јавног морала. Ниједан уговор између приватних лица неће имати смисла и вредности, ако није обезбеђен савесношћу. Исто вреди и за државне законе. Сваки довитљивац може их, помоћу сплетака, изиграти. Познат је класични израз: вештина изигравања закона (*l'art de detourner les lois*). Ружни поступци понајпре ће ометати здраве односе у друштву, умртвљаваће правно осећање. У таквој средини врлина неће моћи за себе наћи места.

Утехе ради често се говори, како је цивилизација дужна да створи такве друштвене погодбе, у којима би врлина сасвим лако могла да прокрчи себи пута и добије полета а порок да се онемогући! Само што се при томе заборавља, да је цивилизација, каква данас постоји, производ исто толико порока, колико и врлина људских. Она, изгледа, и не постоји ради искорењавања порока, колико, по речима једнога филозофа, „да порок изгуби половину од своје вредности у губљењу од своје грубости“. Цивилизација, сем тога, избегава да буде заштитница врлине. Она се брине само о пристојности. За то врлина и има на своме несавладљивом путу много,

веома много препрека. Раскош имућних све више расте. Потребе, удобности и излишна задовољства све се више умножавају а људи се довијају да их по сваку цену задовоље, ма и непоштеним средствима. С друге стране видите сиромаше, потчињене капиталу и машини. Њих искоришћују за велике зараде. Гледате како човек од раног јутра у понедељак, па до у суботу увече поступа по познатој изреци Александра Диме-Сина: „Све своје старање своди на вештину да утераш туђе новце у свој џеп“ („Les affaires c'est l'argent des autres“). Није, према томе, ни чудо што уопште радник код нас и нема слободног времена за своје образовање.

Зар такав развој и нездрав поредак у друштву не утиче на душу младог покољења?

Васпитавањем омладине, морамо признати, не бисмо се могли похвалити. За ту врсту уметности наша средина као да врло мало има смисла и осећања. Породица, у главном, није солидно припремљена — не разуме потребу и значај васпитања. У школама је васпитање, тако исто, нешто споредно, тек на другом па и трећем месту. Само друштво, пак, на њега, готово, никакву пажњу не обраћа. Нараштај је остављен самом себи. Васпитање се изводи собом, произвољно, у зависности од слепих случајева, по делима и поступцима разних Журдена и у кући, и у школи, и у друштву. А сваки већ може знати, шта се све може видети у овим трима васпитним центрима, који тако мало воде рачуна о примерима које дају, тако површно појимају своје васпитне улоге. И не само то. Представници ове три установе, тако значајне за организацију и стабилност сваке државе, уместо да буду незадовољни собом, да буду свесни свога немара, они су, чућете на сваком кораку, незадовољни омладином што иде њиховом стопама. Тиме они дају још један ружан пример, поред многих других:

осуђују омладину за оно, што су јој сâми дали, за оно, што је она пасивно примила и стално прима од њих.

Ако нараштај није какав би требао да буде, најмање је за то он сâм крив. Омладина се васпитава на примерима. У животу су добри примери ретки. А није ни чудо, јер су честити поступци израз карактера са јаком вољом, израз врлине и самопожртвовања. А такви су карактери ретки не само код нас, већ и у напреднијим и просвећенијим земљама. То потврђују и објективни савременици.

„Морамо отворено признати, вели француски писац Пол Биро, да су људи с моралним темпераментом још врло ретки у Француској. Томе нека се нико не чуди... Нешто више таквих људи, ма да су и они једна незнатна мањина у сравању с читавом народном масом, може се наћи тамо, с друге стране Ламанша или Атланског океана, у англо-саксонским земљама, где јавно мњење, боље образовано, неће никада бити на кривом путу кад год има да с радошћу прими какву корисну реформу и успех али с тим, да у исто време строго сачува породичне и грађанске врлине минулих нараштаја. Ти су људи достојни наследници својих далеких предака, који су тако природно и срећно спојили хришћанска веровања са строгом независношћу у приватном и политичком животу својих дубоко религиозних мужева. И док су наши енциклопедисти ревносно радили на раскидању веза између морала и религије, Вашингтон и његови прослављени другови мислили су, да стари морални закон, у наслону на дубоку хришћанску веру, представља духовни цемент, који спаја најслободније и најравноправније грађане пред „случајевима“ у животу“.¹

А други француски писац, Вејо, испитујући морални паџ код народа и оскудицу у људима са узвишеним карактером, врлином и самопрегоревањем, указује где су главни узроци, па између осталог каже:

¹ Paul Bureau. La crise morale des temps nouveaux. Стр. 357.

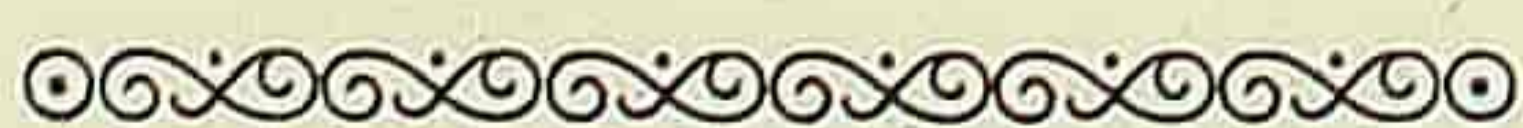

„То што је заблуда и зла воља према вери и цркви порушила, не може више никаква политика успоставити. За народе постоји само један закон, којим се они морају руководити у животу ради достизања среће и слободе. То је божански закон, који ствара од људи браћу, који читавој нацији даје, као једном човеку, подједнаке мисли, заједничке дужности, разумљиве циљеве, закон, који улива нижима стрпљење, вишима умереност а свима уопште наду и милосрђе. И кад уништите тај закон, кад покидате везу, која постоји између Бога и човека, ви ћете тим самим покидати и много слабије везе, које постоје између људи, т.ј. код виших неће бити вере а код нижих наде. После тога нико неће знати шта је милосрђе и узајамно поверење. Тада не тражите више међу људима онога, који може дати срећу човечанству, јер нећете ништа знати. Окретаћете се у затвореном кругу и сви успеси, које ћете достићи, састојаће се у томе, што ће се ваша луда очекивања сваког часа мењати с праском и шумом а све у потери за панацејом,¹ коју су измислили шарлатани. Шта се доброга, на пример, може очекивати од револуције, која није ништа друго до сукоб неморала, борба лупежа, шакала, који један другом оспоравају жалосну жртву? За народ, који има за вође људе без религије, не може бити више ни среће, ни спокојства, ни напретка“².

Јаки и одлучни карактери освежавају и пречишћавају живот. У колико једно савремено друштво има више таквих карактера, у толико оно стоји више, у толико његова будућност има веће гаранције. Савременици, дакле, утичу непосредно на младо покољење. Њихова убеђења, родољубље и укус добијају изражаја у њиховим поступцима. А васпитање обухвата собом како религиозне и моралне, тако и патриотске и естетске осећаје. Свако

¹ Лек, који све лечи.

² Veuillot. „Les pèlerinages de Suisse“.

од ових осећаја култивише се само на конкретним примерима. Ако васпитачи не налазе добрих и подесних примера међу живима, наћи ће их сигурно у скорој прошлости, у историји уопште. Она ће им увек помоћи.

* * *

Просветитељ наш Свети Сава, први је од српских синова разумео, да постоји за сва времена јака веза између Христове науке и народних тежња и идеала, — да бити Србином значи у исто време бити добрим и савесним хришћанином. Он је први наш добротвор, јер нашем народу отвори духовне очи, уведе га у небесну ризницу дивних јеванђелских идеала.

Па је он први дао пример и настојавао, као и сви потоњи Немањићи, да се у народу српском одомаћи пожртвовање — љубав према ближњима. О томе сведоче, поред писаних споменика, и толики храмови, скромне задужбине, уз које су се, обично, налазили и заводи за просвећивање, болнице и домови за старе и изнемогле, путнике и напуштене.

Идући тако стопама Светога Саве, високо ценећи лепе примере праотаца а по сили расног и националног чувства, за наш се народ не би могло рећи да је оскудан у синовима и кћерима добротворима. Имамо родољубиве, предане грађане и грађанке, које су остављале за собом дивна дела и ретке примере патриотизма, преданости према вери, примере љубави према просвети. Скромни колико и родољубиви, ти су грађани полагали темеље сваком добром друштвеном почетку и по селима и по варошима. Готово свака варош и село има својих често и заборањених родољуба и добротвора. Једни су давали своје животе за одбрану Отаџбине, други — средства за подизање храмова, трећи — за подизање и отварање школа, болница, четврти су школовали способне младиће а пети — остављали своје имање на добротворне циљеве, за

науку и просвету, помагали сиромашне породице, сирочад и напуштене.

Кад би се истраживали узроци о вазда будној националној свести код нашега племена, уверили би се, да су они, поред осталог, оличени баш у нашим добротворима, у тим живим буктињама, скромним радницима, који су несебично радили, жртвовали и имовину и животе, кад су градили општу кућу.

Ти дивни примери имају значај специјалног чиниоца за одржање и јачање нашег племена. Они обележавају традиционалну црту у карактеру нашега народа: да се путем завештања и добротворства потпомаже народна просвета, црква и свако добро дело. Сенима тих добротвора одаје пошту и признање свако покољење. А споменици, које би им ми могли подићи, били би само мала обележја према оним много лепшим и сјајнијим споменицима, које су они сами себи подигли својим добрим делима.

Ако се за једнога човека може рећи да је велики у погледу мисли, осећаја, или личног јунаштва на бојном пољу, онда је, несумњиво, исто тако велики и сваки онај, који целога века трудољубљем, штедњом и честитошћу постиже знатно материјално стање и једнога дана, имајући пред очима благо и корист за своју Отаџбину, жртвује све своје имање на велике културне сврхе. Величина таквога карактера цени се и истиче не само по повредности самог завештања, колико по узвишеним побудама, здравим мислима и племенитом срцу, што му је целога века шапутало, да се треба одужити Отаџбини, у којој је поникао, у којој се наслађавао животом и мудро проживео свој век. То је најлепши данак, који се добровољно даје. Такав је карактер превазишао себе сама, изашао из орбите себичњаштва и обичнога, па се уздигао до узвишенога, до алтруизма. Узвишена идеја, која га је загревала,

загрејаће и срца читавих покољења. Због тога национални радови таквих људи постају и опште-човечански, јер помажући развићу своје Отаџбине, они у исто време раде и на општем напретку човечанства.

Све, дакле, ово што имамо данас, нисмо стварали само ми. Ту су плодови родољуба и добротвора, који су пре нас живели и делали. Ми смо њихови дужници. Свако добро дело, прилог, ма како мали, јесте камен стављен од њихове стране у зграду, коју зовемо Отаџбином, у којој живимо.

Врлина пожртвовања *за све* никада није била тако потребна нашој Отаџбини као данас. Заморено дуго-трајном и неравном борбом а материјално тешко повређено, наше племе може добити стварну помоћ *само тако*, ако се та врлина поново јави и врати у наше породице, села и градове. Наш живот очекује благослове од пожртвовања и рада *свакога за све*. Само то може да обнови порушено, да сједини раскинуто. Ко хоће од вас да буде користан — вели Божанствени Учитель — нека вам буде слуга и ко хоће да буде *први* нека је свима на услузи!

Чинити добро — то је стално, активно расположење да свим силама доприносимо користи, задовољству, благостању и части наше Отаџбине, ма то било и на нашу властиту, личну штету.

Кад би, којом срећом, сви грађани били запојени овим духом, сигурно је да ниједан не би био незадовољан и огорчен. Јер добро, које појединац чини у корист свих, небројено пута, на разне начине, опет се, најзад, њему враћа, пошто се и сви остали, тако исто, брину само о његову добру. Грађани би, на тај начин, постали у правом смислу браћа а држава би се претворила у једну велику и срећну породицу.

Да би могли чинити добра, треба за то, пре свега, бити способним. Да би служили и помагали друге, треба

претходно разумети како се то ради. Не очекујући помоћи једино од других, ваља стећи искуства у каквој било врсти занимања, старати се за увећање своје имовине свима али само *законитим* и поштеним средствима. Што више има човек знања, способности, или имовине, у толико више је у могућности да буде користан за друге. Похвалу и признање за рад на општем добру заслужује само онај, која чинећи добра дела, не тражи за себе никакве награде.

Занатлија, трговац, научник, државни чиновник, свештеник — сви се они труде не само за себе, него и за друге. Али за то их још не можемо славити. Вештина, занимање и знање — сами по себи су корисни, али не и они, који практикују те разне позиве. Њима се за њихов труд плаћа по заслуги, или добијају сталну плату. Ти су добили своју награду, вели Христос. Али врлина — она се не продаје и тога земаљског злата нема, којим се она може купити. Бити користан за заједницу значи бити готов жртвовати се ради општег блага; где нема веће или мање победе над самим собом — тамо те врлине и не може бити.

Пожртвовање за друге — то је врлина потпуно супротна пороку саможивости и користољубљу. Саможивост је отров, који раскида најсветије везе крви и заједнице у породици, кад сваки мисли само о себи а нико о свима. То је оштар нож, који разједињује чланове општине и свега државнога тела, разара старе везе, које могу све у целости да одрже. Ако је саможивац обезбеђен, њега нимало не узнемиравају невоље других, — беде милијона људи. Таква је себичност, саможивост и користољубље. Пожртвовање је, пак, старање о користима за друге. Оно је несебично уступање извесног дела нашега времена, наших радова, наше имовине за благо и част породице, друштва и Отаџбине.

Велики геомегар и механичар Архимед говорио је:

„дајте ми тачку ослонца ван наше планете и ја ћу вам земљу преврнути“. И ми би смо могли пожелити: дајте људе, који су у стању да се жртвују за опште добро, људе несебичне, чија су срца испуњена љубављу према Човеку и Истини, па да од Отаџбине створимо земаљски рај.

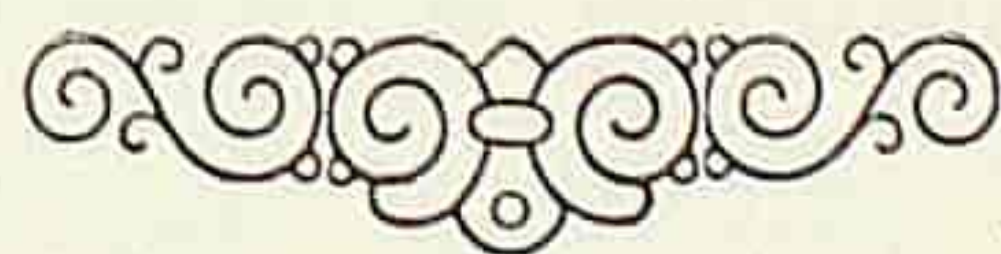
* * *

Ма како да смо и у том погледу слаби и назадни, ипак и наше племе има таквих људи. То су наши *доброшвори* и *доброшворке*.

Нека вам је Слава и Част, неумрли великани минулих времена, који сте за спас и напредак наше опште куће великодушно жртвовали своје драгоцене животе!

Нека се вечито спомињу у роду нашем честита имена свих наших добротвора и добротворки, које својом љубављу, дивним примерима родољубља положише темеље толиким хуманим и просветним установама!

Слава српским добротворима и добротворкама!

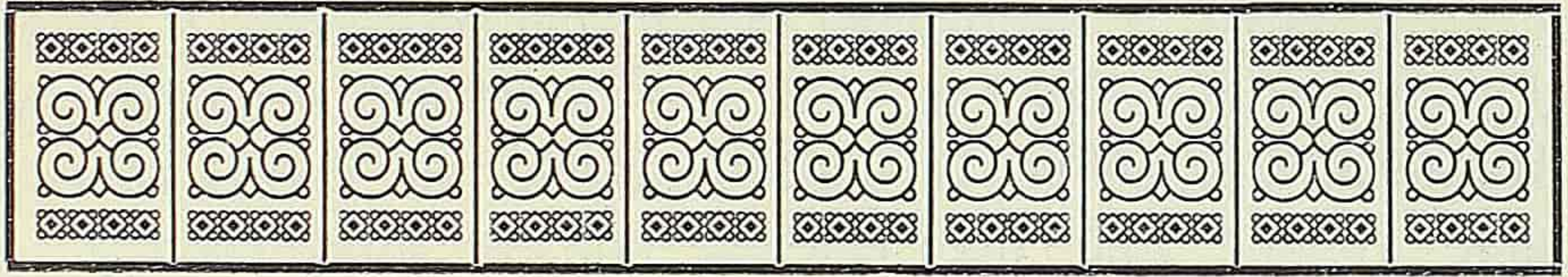

II

ДРАГИЊА и СТАНОЈЛО ПЕТРОВИЋ

II

Добротворка Драгиња

Супруга поч. Станојла Петровића, Држав. Саветника

— Рођ. 7. априла 1831. г. † 11. новембра 1901. г. —

У знатном броју племенитих српских добротвора, који су материјалним средствима обезбедили своме роду разноврсне добити и за најдаљу будућност, једно од најлепших и првих места заузима Госпођа Драгиња, супруга Станојла Петровића, бив. Државног Саветника.

Драгиња је кћи познатог нашег родољуба, из доба ослобођења од Турака, Милутина Радовановића и Ане, зване „Сарајевке“, узорите српкиње испод Требевића, из нашега шѐр Сарајева.

Постојбина Драгињиних предака је наша кршна Херцеговина. Њени преци живели су у Мостару. О деду њеном зна се, да је био виђен, примеран родољуб и врло имућан трговац. Бавио се понајвише извозом рогате марве на далматинско Приморје. А кад су се у првој половини прошлога века Шумадинци дизали на оружје и отимали златну слободу од петвековних угњетача, за Драгињиног деда и цео дом њихов наступише немирни и судбоносни дани. Љути бојеви наших неустрашивих јунака, стални успеси у сукобима, у потискивању и чишћењу домаћег огњишта од некрсти и агалука турског — гласови о свима тим радосним догађајима у шумадиј-

ским горама и дубравама допираше шапатам и преко Дрине, у све крајеве, па и у врлетну Херцеговину. Изгледа, ниједан део турске царевине, ни сам Стамбол није толико био осетљив за поразе полумесечеве у Србији, као што су то осећали владајући Турци Босне и Херцеговине. Нигде се није накупљало толико паклене мржње и злотворских планова за Србина, као код паша, ага и бегова преко Дрине. Запту њиховом према раји нису се већ знале границе. На смотреност и пригушеност робља, које у души ликоваше пред рушењем османскога царства, херцеговачки Турци, после свакога неповољнога гласа из београдског пашалука, одговараху предузимањем нових, суровијих мера. Године за ослобођење Шумадије биле су исто тако тешке, претешке и за српску душу у Босни и Херцеговини. И тај део нашег народног тела тада је нечујно и много, врло много страдао, — безобзирно требљен по селима и градовима. И то сатирање трајало је тако исто дуго, пратило је као тужан рефрен све шумадијске борбе, као што се с правом може рећи, да смо на олтар за слободу приносили у то доба увек двоструке жртве. Сваки пораз турски у нашим гудурама плаћали смо и главама робља с оне стране Дрине.

У такво, ето, немирно и опако време обест турска баца око и на деда Драгињиног. Осумњичише га, да је и он у вези и дослуху с усташима, да им кришом додаје новчану помоћ и храну. Зулумћари нису крили своје злотворске намере према њему. Јавно му поручише и припретише, да ће и њега и породицу исећи а имање огњу предати. Знајући врло добро шта све дахилук беговски може учинити, он се, пред непосредном опасношћу, одлучи на бегство из Мостара, реши се да напусти своје дивно огњиште. Спремивши се на брзу руку и опростивши са родбином и пријатељима, он се ноћу, заједно са својим сином, искраде из вароши и срећно пребегне у Сплит. А жена, пак, његова с ћерчицом од три

године, Аном, машером наше доброшворке, пресели се тих истих дана у Сарајево, где код рођака и пријатеља извесно време проведе у страху и тешкој неизвесности.

Одоше из лепога Мостара. Оставише кров, огњиште и гробове праотаца својих!

Чемерни су то дани били за српску душу! Нигде милости, нигде правиче, нигде заштите! Бесправна и немоћна раја или је гинула, или је морала напуштати своју кућу да лута, да блуди по свету, да се потуца од немила до недрага. У тим несрећним данима није се могао чути глас:

„Остајше овдје . . . . .
. . . . .
„Од своје мајке ко ће наћи бољу?!
„А мајка ваша земља вам је ова,
„Бацаше поглед по кршу и пољу,
„Свуда су гробља ваших прадједова.

„За ову земљу они беху дивни,
„Узори свјешли што је браниш знаше!
„У овој земљи останише и ви . . . . .
. . . . .

(Шантић)

Одоше, кренуше у свет са голом душом да никад више не виде свој завичај, свој дом. А зулум турски, доиста, и испуни своју претњу: све зграде запали — целокупно имање предаде огњу.

Да ли ће ова честита породица наћи где год станка и уточишта?

По свему се види, да је Драгињина стара мајка била одважна и ретке бистрине жене. Неко време је живела у Сарајеву. Поред све несреће, која их је задесила, у њеној души је ипак тињала топла, свемоћна нада. Још кад се растајала са својим домом и тековином у Мостару, последњег дана, да по ноћи неприметно умакне од гонитеља својих, она је од свега што су имали у дому драгоценог, изабрала само једну малу, стару четири

стотине година иконицу Божје Матере. То је била највећа домаћа светиња. Само је њу узела ова отресита жена, метнула у недра своја и од ње се више није никад растајала. Побожна и честита њена душа често би, још док је била у Сарајеву, до у дубоку поноћ, молила усрдно и клечећи Спаситеља и Богородицу да јој буду у помоћи, да јој сачувају мужа и дечицу милу! Та силна вера старе српске жене, узорите мајке и бескрајна нада, неодступна увереност у Милост Творчеву — давале су јој, у тим горким данима, отпорну снагу и челичну вољу, да истраје на трновитом путу искушења.

Размишљајући тако о својој невољи, у бризи за мужем и сином а посећујући кад и кад по Сарајеву родбинске, пријатељске српске домове, она је једнога дана, из разговора са бољим људима и познаваоцима прилика у то доба уопште, случајно дочула, како би се могла спасти. Казали су јој у поверењу да би могла ићи у Србију, али да би то било скопчано са великом опасношћу. Турске власти нису, свакако, испуштале из вида ову проскрибовану породицу, те јој не би дозволиле удаљавање из Сарајева. А ако би самовласно, нечујно и на ризик кренула на пут, опасност би је и тамо чекала, преко планина и кроз кланце, од рђавих људи и разбојника.

Чим је сазнала да ипак постоји ма и сумњива могућност за спасење, њој је у души одлагнуло. Одмах је у потаји почела кројити план. Од нових неприлика и опасности, за чудо, није презала. Она је тако дубоко и живо веровали у моћ Божју, у светињу Богородице, скривене у недрима, да ни помишљала није, да јој се у оно доба, у тако опасном предузећу, могу догодити нове беде и несреће.

Моменат врло важан и поучан: колику силу може човеку дати искрена и чиста вера у критичним тренутцима у животу!

И доиста, она је сасвим лако и срећно кренула на пут. Сва је тешкоћа била док је нашла поуздане људе, кириџије, који су у то доба, на коњима преносили и доносили разну робу из појединих трговачких центара. Чим је нашла сигурне путовође, који су, свакако, знали за њену невољу и умели тајну чувати, она се, према споразуму, једнога раног јутра, још пре зоре, обуче у мушко одело и са својом малом Аном, тако прерушена, напусти Сарајево. Предавши своју и детињу судбину у руке Богу и овим људима, крену се пут Србије.

И провиђење их је штитило. На путу им се, доиста, није ништа догодило. Колико јој души беше тешко за остављеним домом, за драгим супругом и милим сином, толико је сав тај терет постајао лакши при помисли, да их предузето путовање води у Србију, у милу и слободну Србију!

Да ли ће они тамо савити ново гнездо?

* * *

Никад она није била у Шумадији, али све јој се чинило, као да тамо све познаје, као да је тамо била и живела у тој срећној земљи. Док су били у Мостару, тамо где Неретва шуми, и она је, свакако, у младе године, у својој ђул-башти, певала, знала је разне песме из Србије. Као што је цело племе наше у то време болно упирало погледе у Србију, певало песме слободној земљи, Београду-малом Цариграду, тако би и она, често заносно, веселила свој дом:

„Там’ гди Сава съ Дунавомъ
„Любавно се дружи,
„И гдѣ кула Небойша
„Вѣковима служи:
Ахъ! тамо е рай,
„Там’ ми Боже живит дай.

„Там’ гди Врачаръ широко
„Полѣ се протеже,
„И по нѣму воена
„Пѣсма се разлеже:
Ахъ! тамо etc.

—
„Там’ гди с’ народъ уставом:
„И правицомъ дичи
„Гди но истый верносѣу
„Свомъ Князу приличи:
„Ахъ! тамо е земный рай,
„Там ми Боже живит дай.

.....

Што ближе Београду, све већа радост обузима наше путнике. Срце им казује, да ће у њему срећно и мирно проживети. Тамо нема обести Турске. Тамо живе браћа. Тамо је све дивно као у рају. Тамо је ваздух бољи; лакше се дише. У том поуздању било је нечега надземаљског, узвишеног, чак и религиозног. Београд је у истини и био у то доба чедо љубави српског народа, кула светиља за жудне слободе и мира, сјајна звезда, која показује пут залуталим, уморним путницима. Њему су хитали српски синови и кћери из свих крајева. А ко је већ једном био и видео Београд, у народу се сматрало, као да је био у некој светињи, на хаџилуку.

„Као што кошута тражи потоке, тако душа моја тражи тебе, Боже“! (Пс. 42, 1)— тако душа српска гори од чежње да види Београд!.....

А кад такви путници са кириџијама, пред вече, кад се сунце клони своје смирају, први пут, из даљине, спазе Београд, — њихову душу обузима небесна милина. Ниједна српска душа не може бити равнодушна пред појавом тог милог града, драгог и светог места, срца целе Шумадије, — те гордости најближих предака, савременика и потомака, — вароши великих народних идеала и јунака. Чедан наш свет није никад разаберао за разне распре и незгоде међу великашима. Народна душа не мари за такве гласове. Она гледа само у Београд, у свету жижку

свога народног јединства. Њој изгледа, она види како се небесна и земаљска отаџбина спајају баш ту, у том милом месту.

Такво је душевно расположење владало и нашом бегуницом из Сарајева. Усхићена и сретна, она је гледајући из даљине Београд са сузним очима падала ницице и љубила свету земљу слободе и радости свега Српства.

* * *

Доцније је већ прешао из Сплита и муж њен са сином, те су, тако, у Београду ови добри људи поново засновали свој живот и обновили своју честиту и примерну кућу.

О оцу Драгињинсм, Милутину Радовановићу, забележено је, да је учествовао у борбама против Турака. Храбро се борио код Споменика, близу Београда, где ја и рану задобио у десно раме. Тане му је и по оздрављењу остало, те га је носио докле год је био жив.

То је било оних година, кад се Србија поново стала опорављати и дизати! А кад је већ отпочео мирнији живот, он је од грађанства почаствован угледним местом и положајем у Београдској Општини. Изабран је за „верховног кнеза“, на којој је дужности био пуних осамнаест година.

Драгиња је рођена у Београду, 7. априла, 1831. г. Био је то први дан Васкрса, када је ову племениту душу први пут озарило мило и слободно сунце. У угледној кући „верховнога кнеза“ мала Драгиња је брижљиво васпитавана под окриљем своје мајке Ане. За домаћи живот тога доба „модерно“ је било: да буде патријархалан, пун чедности и старе, српске побожности. Као дете из тако добре куће, Драгиња је упућивана да добије и потребно за то време школовање. У том погледу давала

се најнужнија обука а све остало имало се добити у дому код родитеља. Тамо је дете добијало образовање ума, оплемењавало срце и запајало своју младу душу здравим и идеалним српским родољубљем. А у коликој је мери такво васпитање могло да се улије и пресади у душу једне девојчице, то најбоље показује потоњи њен живот. То што је добила у дому, код својих родитеља, од додира и кретања у тадашњем београдском друштву — било је тако солидно, тако су дубоко сви савети и обичаји западали у њену младу душу, да је доцније у сваком погледу била за углед, типична српска девојка а по том већ и супруга, мајка и домаћица.

* * *

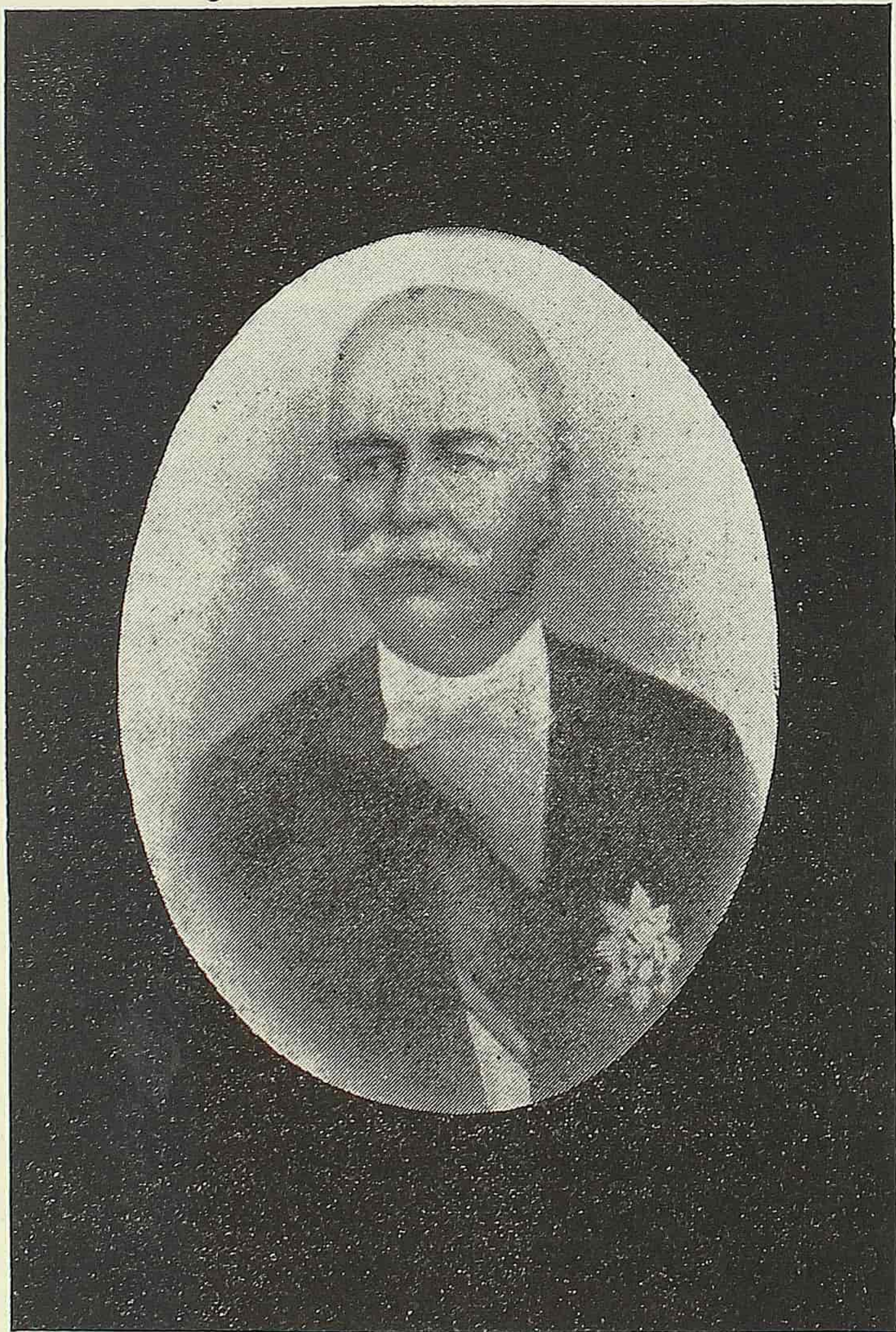
Кад је достигла узраст од деветнаест година, буде 1850. г. удата за Станојла Петровића, официра тадашњег.

О Станојлу се зна, да је рођен 13. фебруара, на Св. Симеуна Мироточивог 1813. г. у селу Свилне, — доцније прозвани Петровац, — у округу пожаревачком. Кнез Милош је, наводи М. Ђ. Милићевић, преиначио име овом селу, назвао га Петровцем, баш по Петру, оцу Станојловом.

Као војно лице одређиван је Станојло на разне положаје и дужности у тадашњој младој кнежевини.

После редовних старешинских положаја у војсци, био је једно време, баш кад узима Драгињу за своју сапутницу у животу, окружни начелник у Чачку. И ако војно лице, он је био и као грађански чиновник, управљао је округом, јер се у то време намерно хтело, практиковало се, да војне старешине, у данима мира, буду у што тешњем додиру и познанству с народом, како би, опет, у ратно време било више поверења и узајамног разумевања у заједничком раду старешинског кадра и народне војске.

Бурне 1848. г., за време и наше оружане акције преко Дунав Станојло је узимао видног учешћа као командант наших трупа. А за тим, приликом трзавица

Станојло Петровић

и комешања у нашој унутрашњој политици, Станојла Народна Скупштина бира у депутацију, одређену да иде у Букурешт ради враћања Обреновића династије на управу и српски престо. Још и више од те почасти, он

је предводио ту народну депутацију. А сем тога, још ту у Букурешту, стари Кнез Милош постави Станојла за свога првога ађутанта у двору а доцније, по повратку у Србију, подиже га и на положај члана у Државном Савету.

Станојло је врло маркантна појава у тадашњој генерацији. Стасит и личан човек, био је примеран родољуб и изврстан службеник државни. По духу своје у пуним смислу народни човек, а при том још и војник, он није морао за политичка претеривања, те се не може рећи, да је као политичка личност играо какву специјалну улогу. Свестан са колико се мука, крви и народних жртава стварала млада српска државица, он је тежио само да буде користан вишој управи земаљској ради одржавања у целини стеченога, како би замореном народу, жељном мира, добро било. У томе је смисао и карактер свеколике његове службе држави и народу.

По природи је био мирољубив, у моментима одлучан и врло строг. Ван службе најрадије се бавио код своје куће. Ти осећаји за миран, домаћи живот били су код Станојла јако развијени.

А у томе му је и Небо било наклоњено. За сапутницу у животу, за супругу му је Бог дао Драгињу. Независно од њених познијих добротина и истинске несебичности у корист народа свога, ова је жена, у истини, била једна ретка појава. За Станојла је она била права милост Божја. „Он је, по речима премудрог Соломуна, нашао врсну жену, која вреди више од бисера. На њу се наслања срце мужа њезина и добитака неће недостајати. Она му чини добро, и не зло, целога свога века. Она је као лађа трговачка, која издалека доноси храну. Устаје док је још ноћ, даје храну чељади својој и посао девојкама својим. Зажели њиву и добије је а од рада руку својих сади виноград. Рукама својим маша се преслице и прстима својим држи вретено. Руку своју отвара

сиромаху и пружа руку убогоме. Покриваче сама себи гради; танко платно и скерлет одело јој је. Њен се муж познаје кад седи са старешинама земаљским. Кошуље гради и продаје а појасе даје трговцу. Одело јој је крепост и лепота и смеши се на време које иде. Уста своја отвара мудро а на језику јој је наука блага. Пази на владање чељади своје и хлеба у лености не једе. Многе су жене биле врсне, али ти их надмашујеш све! Љупкост је варљива а лепота сујетна; жена која се боји Господа, она заслужује похвалу. Подајте јој од плода руку њезинијех и нека је хвале на вратима дела незина“.¹

Једну од првих погодаба за Драгињине успехе у супружанском а доцније и друштвеним животу — треба тражити: у изврсном физичком здрављу, у драгоценом физиолошком наслеђу од родитеља. А познато је, да је физичка моћ услов за напредовање у животу. Обично, јака воља, сталност и одлучност иду напоредо са јаким мускулима, крепким нервима и снажним, развијеним организмом. А што се спољашње лепоте тиче „нема бољег средства, вели Емерсон, да лице, физиономију и манире начинимо да изгледају што лепше, него што је тежња да сејемо око себе радост у место жалости“. Сем, дакле, примерног домаћег васпитања треба још и у одличном здрављу Драгињином, још од њеног постанка, гледати кључ за објашњење свих њених врлина и успеха. Она је била богата и срећна одмах после рођења, јер по речима Соломунџим, „нема већег богатства од телесног здравља, ни већи радости од душевне радости“. И да није расла, уз старање родитељско, у доста повољним материјалним приликама, у имућној кући, него да је била чак и пука сиротица, ипак је она имала услове да буде узорита, богата и срећна у браку.

( ) њеној штедљивости и умешности за кућну еко-

¹) Приче Соломунове, гл. 31, 10—31 стих.

номију и данас живе успомене код многих старих београђана. Није била тврдица. Тврдица је несрећан човек, који гомила новац само из љубави према парама. Драгиња је само чуварна, не воли да расипа, да живи без рачуна,

Драгиња Ст. Петровић

пази и најмање ситнице. Она жели да има најнужније за скроман и разуман живот а остатак да јој се нађе при руци за доцније, за добротинства. Била је од оних ретких особа, које знају и умеју да се мудро користе новцима. Многи људи, нарочито данас, имају и новаца и богатства, али која вајда, кад не умеју да се користе њиме, кад га расипљу у ветар!

За Драгињу се могло рећи: била је увек поносна Српкиња, баш зато, што је трошила с рачуном. У тој дивној штедњи била је сва њена снага. Она је, по бистрини свога ума, јасно схватала и осећала, да само онај може бити поносан и независан, који не жури да задовољава своје прохтеве.

Док је Станојло у Чачку био окружни начелник, Драгиња је била на гласу са свога ретког домаћинства. Њена је кућа вазда певала. Обузета љубављу према своме мужу и дому, она је сама, лично управљала свима пословима. Није се либила да сама музе краву. Посетиоци и познаници њихови и данас причају, да Драгињина кућа никад није куповала сапун за прање рубља. Сама је и врло умешно справљала ту домаћу потребу. Научена тако да чува и обазрива, све је знала да искористи, те није никакво чудо, што је према ондашњим приликама, овај редак и срећан пар људи стекао још у млађим годинама прилично имање.

Један од предака чувеног Астора, милијонара америчанског, рекао је: „врло много сам се мучио и трудио док сам уштедио прву хиљаду а сви остали милијони дошли су врло лако“.

Кад би био потребан један идеалан, савршен и конкретан пример ради потврде, да је жена, која је узимала живог учешћа у јавном, грађанском животу у исто време до савршенства испуњавала своје домаће обавезе, онда би за такав пример могла да послужи најпотпуније Драгиња Станојловица.

Станојло је био центлмен а она жена, мати, госпођа у пунем смислу те речи. Њихов је живот био непрекидан рад зачињен радошћу. Њихов заједнички живот може служити за углед светости тајне брака. У том благословеном савезу два су се интереса сливала у један а два срца куцала близу једно уз друго. Били су другови, јер су муж и жена — нераздвојна целина.

Драгиња је испуњавала своју кућу старањем о чистоти и реду, да би стварала само пријатности своме мужу. Станојло је радио као какав мали краљ за сигурност куће и жене, за своју славу, која је прелазила и на Драгињу. Кад је једно од њих исказивало своју жељу, или чак какав мали наговештај, друга се страна ревносно трудила да нађе начина, да то и испуни. Делили су међусобно непријатности као и жалости, које су због тога ублажаване и умањаване. Делили су и све радости па их тиме и увећавали. Заједно су се пели на брдо живота и кад су, по неизбежном закону, почели силазити у правцу тамне алеје, смрти, и онда су — по речима чувеног енглеског писца Фарара — ишли напоредо, нежно се смешећи једно на друго. С истом брижљивошћу подржавали су једно друго и у тим позним данима на стрменима у путу, какву су показивали и онда, кад су им ноге биле пуне младости и моћи. Такав је био брак, таква заједница и блажен живот Станојла и Драгиње!

* * *

У породу и продужењу свога рода Милост Божја није им била много наклоњена. Још прве године брачног живота, док су били у Чачку, Бог им дарива мушко чедо Петра, које, на њихову велику жалост и тугу, није било дуга века. Премину у својој петој години (1850.† 1855. год.)

Са Станојлом је Драгиња срећно проживела у браку неких четрдесет година.

Станојло је умро у Београду 17. маја (среда, у 3^{1/2} часа по подне) 1889. год. Као ранији пуковник и Државни Саветник сахрањен је 18. маја са великим грађанским и војним почастима а уз велико учешће многобројних пријатеља, познаника и поштовалаца. Сем тога, приликом смрти непрежаљенога Станојла похитали су многи пријатељи и поштоваоци са стране да изјаве своје топло

саучешће. Ганута тим знацима једнодушне пажње, која је благотворно утицала на уцвељену душу, Драгиња је изјавила своју дубоку и нарочиту захвалност: Његовом Величанству Краљу Милану на саучешћу изјављеном телеграфским путем, Краљевским Намесницима: Јовану Ристићу, Јовану Белимарковићу и Кости Протићу, свима министрима, Њ. В. Преосвештенству Митрополиту Теодосију Мраовићу, Државним Саветницима, Генералима, првом ађутанту Њ. Величанства Краља Александра, чиновницима, официрима и војсци, свештеницима, грађанима, који су лично присуствовали свечаном погребу, као и свима из унутрашњости и из иностранства, који телеграмима и писмима дадоше знаке и доказе о жаљењу и саучешћу своме.

* * *

Смрт Станојлова изазвала је голем преокрет и отворила нов хоризонт у души Драгињиној. Негујући у срцу светле успомене на доброг супруга, убеђена, као религиозна жена, у загробни живот, она је проценила да је надошао тренутак кад може и свом и његову животу проширити смисао, додати ранијем добром имену још знатно више и реалног садржаја. Повученост и усамљеност њена првих дана, често посећивање гробља, тог јединог места за мудро размишљање о себи и животу — све је то утицало на њу, с једне стране, да туга не пређе у мекуштво, већ да буде више мушка и одважна а с друге — да се без великог колебања одлучи за озбиљна и племенита предузећа.

Религиозни осећаји код ње су били правилно и до потпуности развијени још од самог детињства. Васпитање те старе наше генерације није ни било другојачије. Потпуна примена у пракси, у животу свега религиозног, почевши од највишег ауторитета, од Бога, који мудро

управља светом, народима и појединцима, па до црквеног, спољњег култа, богослужења и домаћих, црквом освештаних обичаја — са свим тим је она тако упозната, сродњена, да у зрелим годинама није имала шта ново да прима. Религија, коју по својој природи женске најлакше приме и негују, јер имају развијеније осећаје, срце, имала је прво место у души Драгињиној. Светле успомене из детињства: радосно прослављање крснога имена у дому родитељском, бадњаци и мирбожења о Божићу, лепи обичаји о Ускрсу и о свима свечаницима преко године — давале су духовне хране целога века нашој добротворци. У своме дому, са својим другом Станојлом, испуњавала је марљиво све захтеве вере наше: пост са исповешћу и причешћем и ревносно одржавање о празницима, нарочито о крсном имену Светом Николи, свих правила и обичаја наших.

На њену још младу женску душу, изгледа, најсилнији је утисак учинила једна посета манастира Љубостиње, задужбине Царице Милице, код Трстеника. О утисцима са те посете врло је често Драгиња, доцније, са усхићењем причала својим посетиоцима и пријатељима. Било је то док је још Станојло био окружни начелник у Чачку и као старешина народни, наравно, оде о Преображењу (6. августа) на сабор у Љубостињу. Са њиме је била и Драгиња, која је из народних песама и од старих слушала и знала о саборима, о манастирима, о гусларима народним, али изгледа, није никада лично имала прилику да посматра такву народно — црквену светковину. При том и сâм романтичан положај Љубостиње, па предање о Милици и Лазару, чија је љубав и засновала ову лепу задужбину — све је то укупно и несумњиво будило најсветије осећаје код Драгиње.

Наши су сабори уопште речити за свакога ко жели да упозна народ и сеоски живот. Из свих околних села а у та стара времена још и из најудаљенијих крајева стиче

се, редовно, силан свет, махом сеоски, о Преображењу у „намастир“ на сабор. Тада су сабори били једина прилика када се удаљени знанци и пријатељи могу видети, трговци и занатлије по што год продати и купити, момчад и удаваче у колу видети и запазити се а болни и немоћни у цркви молитвом добити утеху и спасење. И старо и младо, и мушко и женско: све је у чистом, богато украшеном и свечаном руху. Ту се, као на изложби, покаже цео народ са својим здрављем, ношњом, богатством и душевним расположењем. Разумљиво је, да је, пре свега, сама лепа задужбина љубостињска, са старинским конаком и пријатним дочеком братије јако импресионирала чедну Драгињу, која је, том приликом, на јави посматрала многољудни сабор, слушала слепе гусларе, гледала весела народна кола и игре око цркве. Тада је тек схватила и разумела шта су цркве и манастири били, какву су услугу чинили народу и његовој будућности док оно робовасмо Турцима. Тај дан, тај дивни приказ на сабору у манастиру Љубостињи Драгиња никада није могла заборавити. О њему је са пуно радости причала у свакој прилици до краја свога живота.

За оцену религиозне свести код Драгиње мора се тако исто узети у обзир и језовита успомена о бегству њенога деда и бабе из Мостара и Сарајева. Још као дете, она је, свакако, често слушала од своје „нане“ о тим мучним данима, о занимљивим доживљајима и стародревној иконици Мајке Божје, која их је својом чудотворном моћи провела кроз сва искушења и у нову постојбину упутила.

Није, дакле, никакво изненађење што Драгиња, тако марљиво верски одгајена, по смрти свога друга, смишља како ће пренети свој рад и ван свога дома а да народу остави ма и мало добро дело, о своме Станојлу и себи — пријатну успомену. Као најбољи саветник за ову њену намеру био је блажене успомене Велики Јерарх

наш Митрополит Михаило. По благослову и уз врло живо његово интересовање, Драгиња одлучи да на празном земљишту, у самој средини Новог Гробља, у Београду, подигне једну и по размерама и по лепоти угледну цркву, души својој на утеху а грађанству на употребу и корист. Како је целу ствар поверила била седоме Архипастиру, то је овај убрзо издејствовао пристанак Београдске Општине, нашао способне и савесне људе за план цркве и остале припреме, тако, да је већ 1893. год. у пролеће црква била потпуно готова и снабдевена свима потребама.

Дан освећења цркве, 9. мај, летњи Свети Никола, којом су приликом узели живог учешћа не само црквени кругови, већ и председништво и часништво општинско, грађанство — био је најрадоснији дан у животу Драгињином.

После овог првог значајног догађаја у њеном животу, Драгиња, распоређујући врло мудро своје приходе и имовину, даје иницијативу и прима учешће у разним чисто националним и црквеним пословима.

Године 1896., када се у мају месецу крунисао у Москви нови руски цар блажене успомене Никола II, она се, на један оригиналан и с националног гледишта оштроуман начин, јавља преко Митрополита Михаила руском цару са својом честитком и драгоценим поклоном. Шаље један историски и скупочени крст, који симболички представља нашу косовску катастрофу. У своме писму цару нарочито удара гласом на овај значај, доводећи у логичну везу наше националне идеале и тежње са моћи Русије и њеног миропомазаника.

Нешто доцније шаље на поклон један крст и руским монасима, који живе у ћелијама Св. Јована Златоустог, као штићеници нашег манастира Хилендара у Светој Гори. И овоме акту даје нарочити смисао: дарује руским монасима Св. Крст у знак вечите захвалности и љубави српског народа према Русима, који у борбама за слободу изгинуше у Србији 1876.—7.—8. године.

Како се у то доба водила подземна и упорна дипломатска борба око задобијања права код Цариградске Патријаршије и Порте за једно владичанско место у Скопљу, то Драгиња покушава да и у том мучном питању, обазриво са своје стране, прими учешћа. Нареченом српском Митрополиту Фирмилијану шаље на дар диван напрсни крст а с цариградским Патријархом Јоакимом III ступа у преписку, шаље му лепе поклоне, ћилимове и смотрено наговештава, да очекује његову благонаклоност у решавању Фирмилијановог питања. Блажене успомене епископ жички Сава нарочито је у то време путовао у Свету Гору и Цариград, те је том приликом предао и Фирмилијану Драгињин поклон, драгоцен крст а Патријарху Јоакиму III однео пун сандук разних понуда: слаткиша, ретких ликера и пиротских ћилимова.

Интересовање њено за сва национална питања на нашем југу постајало је из дана у дан све веће. Са свима нашим епископима стајала је у живој преписци и обавештавана о потребама, стално је слала поклоне по јединим црквама и манастирима: св. јеванђеља, сасуде, свештене одежде а често и новчане прилоге. Њен је дом, због тога, вазда био пун гостију и намерника. Ко год је у то време долазио у Београд из јужних крајева, било због црквених, било због других, националних послова, а често и путници — странци, кореспонденти, сматрали су за обавезно, уз патриотску сарадњу и јавног радника г. Стеве Ђурчића, да посете ову ретку жену и патриоткињу нашу. Поред поглавара наше Цркве и од њеног је дома створен био врло значајан, користан центар за наше црквено-националне ствари.

Као одговор од руског цара добила је, нешто доцније, нарочиту захвалницу и његову фотографију са својеручним потписом а од Патријарха Јоакима III примила је скупоцен крст и једну веома ретку, уметнички израђену икону свих српских светитеља.

Ови знаци високе пажње давали су овој жени ведра ума и природне интелигенције још више воље и полета да развије и употпуни свој рад, који је наилазио на симпатије код свих званичних кругова а моралну потпору добијао од сваког родољуба.

Она не прецењује своје материјално стање. Зна да је „сламка међу вихоровима“, како је сама сваком наглашавала. Па ипак њена рука никада није уморна. Пружала је помоћ сваком невољнику, који би закуцао на њена увек широм отворена врата. Желела је да буде свима мајка, да сваког обаспе материнском нежношћу, помогне саветом, препоруком и добротом своје племените душе.

Драгиња је, у истини, била Мајка омладине наше!

Нарочиту је пажњу указивала подмлатку црквеном, ученицима старе наше Богословије, који су се у то време славили пријатним и хармоничним певањем како црквених, тако и патриотских, хорских песама. О свима празницима она је имала прилику и задовољство да слуша њихово дивно певање нарочито у њеној цркви. И како су то били махом сиромашни, млади људи, који су живели од благодјејања државног, она им је врло често пружала новчане поклоне, особито њиховом ђачком друштву „Братство“, којег је и била члан добротвор.

Крајем деведесетих година код ње се већ јасно и потпуно формирало схватање о будућим тежњама и идеалима наше нације. Полажући при том највећу наду на Цркву, на Православље, она најзад одлучује, да све своје имање остави омладини. У тестаменту, предатом Митрополиту Михаилу, завештава, да се образује, после њене смрти, фонд из кога ће поглавито будући сиромашни студенти Богословског Факултета добијати стипендије. Тај је тестаменат остао у важности и после смрти Митрополита Михаила.

То је највеће дело Драгињино. Њиме је она круни-

сала свој земаљски рад као српкиња а име своје и Станојлово овековечила за сва времена у Српству.

Овим је она, сем тога, потврдила познату, стару истину, да тежити за побољшањем погодаба за живот није исто што и запасти у ропство ствари и новца. С моралнога гледишта та је тежња законита само дотле, док не пређе у недозвољене форме. И све док је у дозвољеним границима, човек је слободан и у могућности је, да се не ограничава једино бригаама о насушном хлебу, већ може да мисли и на задовољавање својих духовних потреба, да активно тежи умном, моралном и естетском свом развићу. Драгињино одрицање од раскоши и сувишних удобности у животу, њено ограничавање у личним потребама, штедљивост — има велику вредност и морални значај баш за то, *што је то одрицање и ограничавање било добровољно и предузимано у име више идеје.*

Овим дивним њеним примером, може се донекле објаснити и позната загонетка: зашто, на пример, хришћанство не устаје директно и одлучно против приватне својине, не противи се, чак и одобрава да се човек може одмерено бавити бригама о своме материјалном стању? Јер, далеко од тога да пођемо стопама большевичке утопије, морамо признати, неизопачено, истинско хришћанство је од увек, по својој суштини, противник приватне својине, која упропашћује људе, исто онако, као што никада не може бити ни на страни оних, који у име Христа, правдају и налазе „велике користи“ за појединце, народе и човечанство у избезумљеним ратовима.

Хришћанство захтева потпуну сиромаштину и може у том погледу само чинити концесије, што доиста много и премного чини, снисходи слабостима људским кад с једне стране високо истиче, у име Христа, одрицање од земаљских блага а с друге — допушта да се и без тога одрицања може задобити спасење.

И како се показало, Драгиња и поред свога осредњег богатства није била несрећна, — што је случај, готово, са свима богаташима, — већ је била независна, имала је маха да употреби време и снагу на озбиљан рад, драгоцен за њено лично, духовно богаћење и срећу читаве наше заједнице — то је потпуно јасан и разумљив хришћански опортунизам у питању приватне својине и земаљских блага. Потребно је само да се људи руководе својим унутрашњим чувством, савешћу, која ће им ма и нејасно казати: да живе неправилно кад мисле, да могу доћи до среће пушем похлепности и гомилања богатства. Потребно је много више љубави и пожртвовања за ближње, за своју околину и народ и — богатство неће биши порок, већ дивна врлина, која даја разноврсне корисне плодове.

* * *

Драгиња је умрла изненадно 11. новембра 1901. године у Београду.

За велику своју љубав према роду своме, несебичну службу и врлине, које су је красиле, заслужила је ова мудра жена да је свака српска душа упозна, захвално сећа и угледа на њу.

Слава Драгињи — Сшанојловици!

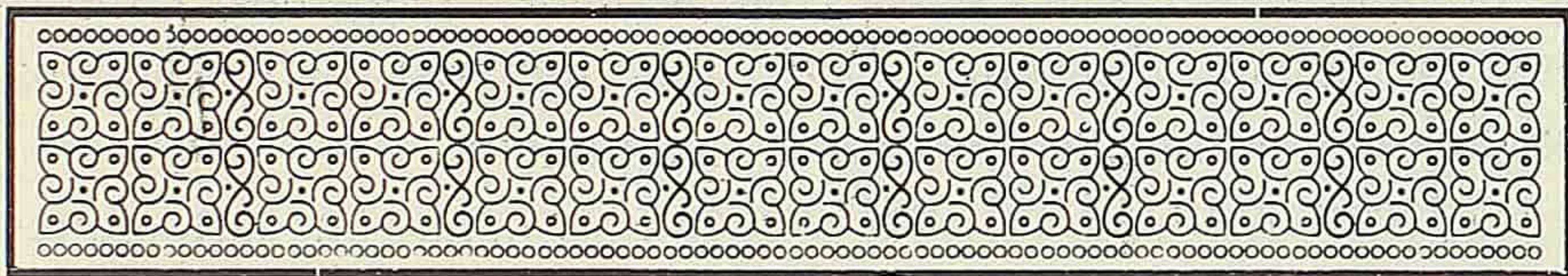

III

ДРАГИЊА и ЊЕНА ЗАДУЖБИНА

Драгињина задужбина

1.

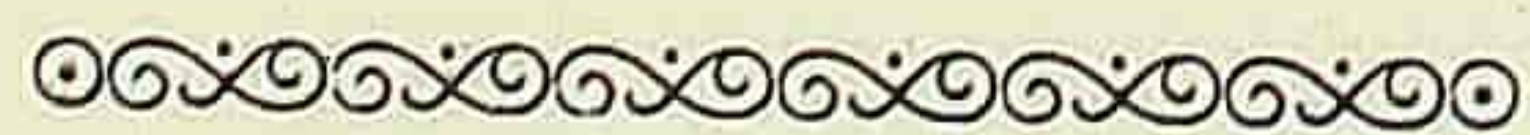
Предрадње око подизања цркве

— Митрополит Михаило и Општина Града Београда —

По истеку већ прве седмице од смрти Станојлове, Драгиња је, оценивши довољно и своје материјално стање као и свој нов, самосталан положај у друштву, наумила да задовољи једну стару своју живу жељу, да сагради лепу цркву. Сматрала је, по пут предака наших, да ништа није боље, вековечије и корисније за народ од задужбине, која ће све преживети и најпоузданије очувати спомен оснивачу-ктитору своје.

Посећујући свакодневно гроб свога драгог супруга, она је запазила да би најподесније место за такву цркву било на београдском, модерно уређеном Новом Гробљу. По плану и распореду на гробљу, оучила је у самом центру празно место. Недостајало је једино, није могла знати, да ли није већ ко раније а можда и сама Општина намерила, да подигне и иначе том крају Београда потребну цркву.

Обазрива и мудра, она није хтела никоме о томе говорити ништа, док претходно добро не проучи ствар, док сигурно не сазна да ли се може то место добити. Као и у сваком њеном потхвату, и овде се запажа њена одлучност и разумна смотреност. На то ју је упућивала,

у осталом, и сама светост наумљеног предузећа. Ништа не би могло Драгињу тако ожалостити као неуспех, каква неочекивана сметња и неприлика.

Осећајући да је, као женска страна, за сам почетак слаба и невешта у проналажењу поузданог пута, Драгиња потражи искреног саветника, угледног помоћника и природног покровитеља у градњи задужбине. Само таквој личности могла је поверити тајну своје душе ради остварења свете замисли. И њен умни поглед, њено религиозно срце проналази такву личност. То је био Поглавар Цркве, Духовни Старешина Београдске Архијепископије Митрополит Михаило, који тек што се беше вратио из прогонства, из Русије. Његов тријумф и иначе је био симпатичан у очима нашега света, који је гледао у њему праведника и мученика а Драгиња, као побожна српкиња, видела је у њему још и нешто више: мудрог духовника и ревносног поборника за чистоту Православља и поретка у Цркви.

Саслушавши са пуно очинске пажње њену живу жељу, Митрополит Михаило од прве речи одобри и благослови богољубиву намеру и свесрдно јој обећа од своје стране унапред сваку архипастирску потпору и савет. У смислу тога првог разговора и споразума са Драгињом, седи Архипастир предузима одмах извесне кораке, да се, пре свега, обезбеди земљиште на Новом Гробљу за будућу цркву. И да би то прво питање решио на један правилан и позитиван начин, он се обраћа Општини Београдској и као Поглавар моли за дозволу и пристанак, да се потребно земљиште уступи. Тај први почетак, први писмени акт о подизању светоникољске цркве, ево, како гласи:

„Господину

„Живку Карабиберовићу

„Председнику Београдске Општине

Београд.

„Господине Председниче,

„На Новом Гробљу нема цркве, ни капеле, па се због тога јављају шегобе људима, који сахрањују и спомињу своје умрле. Чујем да сте одредили место на гробљу за цркву, но општина нема новаца да сагради цркву или капелу у гробљу, сте ће дуго остати место празно. Имао сам разговор о томе са неким добрим хришћанима, па сам добио сигуран одговор, да начиним план за цркву у гробљу тако, да црква кошта 4.000 цес. дукашта а 1.000 цес. дукашта за унутрашњи украс.

„Саопштавајући Вам ово, молим Вас, будите добри даши свој присшанак у име наше уважене Општине и ако би имали што приметити, изволиште нам, односно ове цркве јавити.

„Приложник жели да буде храм цркве лешњи Св. Никола, 9. маја, и да се сахрани у цркви, где ће имати своју гробницу.

„Потребно је да се спреми све што треба, те да се идућег пролећа опшочне грађење цркве ове с Божјом помоћу и благословем на успеху верних хришћанских душа.

7. јула, 1889. г.
Београд.

С архипасширским благословом
А. Е. М. Михаило“, с. р.

Четвртога дана после овога писма Одбор Београдске Општине у седници својој донео је одлуку:

„Општина Београдска одобрава са највећом захвалношћу подизање цркве на Новоме Гробљу као задужбину лица, које је изјавило Његовом Високпреосвештенству Митрополиту Господину Михаилу, да је вољно приложити на ту цел 5.000 дуката“.

Тим поводом штампано је у „Београдским Општинским Новинама“ у Бр. 28. од 16. јула 1889. г. ово саопштење:

„Нова Црква. — Један родољуб, чије је име за сада у тајности, изјавио је Његовome Високопреосвештенству Митрополиту Господину Михаилу пристанак да на новом београдском гробљу подигне цркву о свome трошку. Добротвор је одредио 4.000 дуката за цркву и 1.000 дуката за унутрашњи украс. Његова је жеља да храм цркве буде летњи Свети Никола и да у њој може имати своју гробницу. — План за цркву израдиће се одмах а зидање почеће идућег пролећа.

„Примивши ово на знање у седници од 10. јула. општински Одбор донео је одлуку потребнога свога одобрења и у исто време препоручио Председништву, да од стране Општине поднесе Његовome Високопреосвештенству изјаву највеће захвалности“.

Да би се послови око грађења изводили правилно, наименован је нарочити Грађевински Одбор, који се примио дужности да према одређеној суми новаца води старање о свима захтевима: и византиског стила, и набавке солидног, домаћег грађевинског материјала као и чисто црквених утвари и потреба.

За председника тога Грађ. Одбора изабран је *Митрополиш Михаил* а за чланове: *Шеван Ђурчић*, публициста, *Трифун-Триша Ђорђевић*, воскар, *Никола Крсмановић* и *Светозар Ивачковић*, архитекта.

И одиста, одмах се приступило радовима за подизање цркве. План је израдио г. *Ивачковић*, архитекта, који је и до краја руководио свим техничким пословима.

Око припреме и грађења протекло је, без мало, четири године.

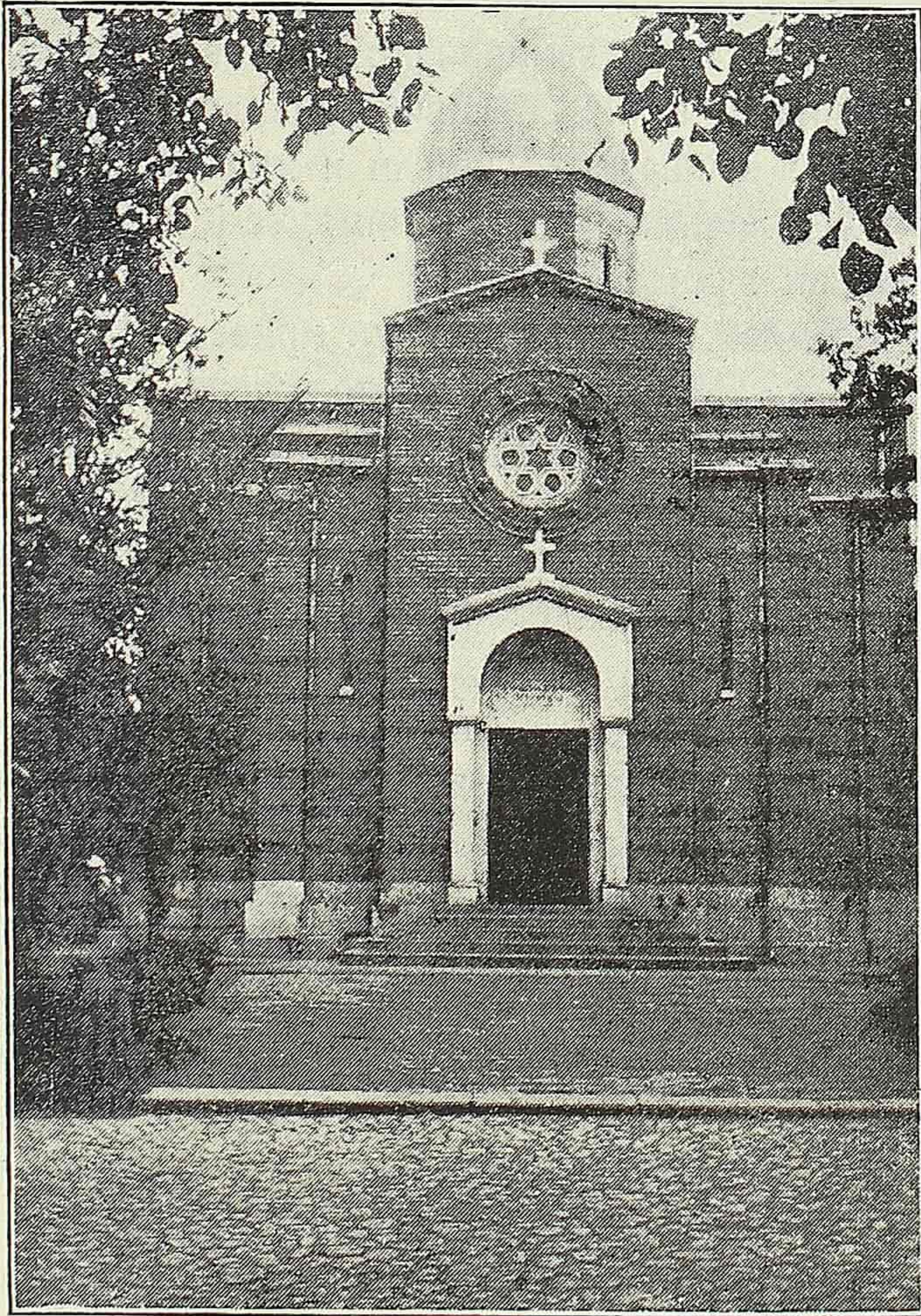
Лука Ћеловић
БЕОГРАД

Luca Celović
BEOGRAD

Светоникољска црква

— На Новом Гробљу у Београду —

Одређена да у подземној гробници чува последње остатке својих оснивача, црква Светог оца Николаја

спада у ред надгробних цркава. Сем тога, она је намењена да служи и најближој околини као богомоља, те је отуда црква добила над препратом (нартексом) и емпору, место за певачки хор.

Грађена је у византиском стилу као строго централна, у облику грчког крста, са четири стуба у средини, на којима почива труло.

Обим основе сачињавају три концентрична квадрата. Први је унутрашњи и најмањи, обележен са четири главна стуба, изнад којих се подиже кубе. Средњи је квадрат већи и он обухвата повећање цркве за величину гамада и представља величину строго централне, четворостубне цркве а на основи правилног византиског крста. Трећи је квадрат спољни и највећи са исеченим квадратним деловима на рогљевима, те је отуда и основа добила облик гамадаст.

На источној страни повећаног црквеног дела налази се олтар а на осталим према продуженим деловима по једна апсида. Главна апсида налази се на главној осовини а десно и лево од ове по једна мања апсида за проскомидију и ђаконик. У другој половини источног крака долази место за богослужење а у проширењима северног и јужног крака, на источној страни, дакле, у осовини доле су иза гамада певнице. У проширењима са западне стране и то уз северни крак, одређено је место за црквеног татора а уз јужни крак стављен је велики орман за црквене одежде. Лево од нартекса налазе се степенице за емпору а десно за гробницу. Као место за верне остаје северни, јужни и западни крак са средином испод кубета и двема гамадама на западној страни.

Црква је на сводовима и свака група сводова има своју висину, тако, да се сви пењу ка средини цркве, хармонично, према њиховим статичким функцијама, те тиме увеличавају лепоту њене унутрашњости. И као што се сводови у унутрашњости пењу степенасто у вис, према средини цркве, исто тако и споља, на цркви, долазе и кровови појединих група, којима су они прилагођени. Кровови свих трију апсида самостално су изве-

дени и приљубљени на зачелне зидове, као што су и њихови сводови.

Крововима на цркви изражени су, споља, у хоризонталном положају, разни облици крстова, на којима је црква заснована и њен склоп изведен, тако, да се на најнижем крову виде византиски и гамадни додаци, на средњем — византиски са продужним краковима а на највишем — чисто грчки крст. У овом поступном изди-зању кровова и лежи сва привлачност и спољна лепота византиских цркава.

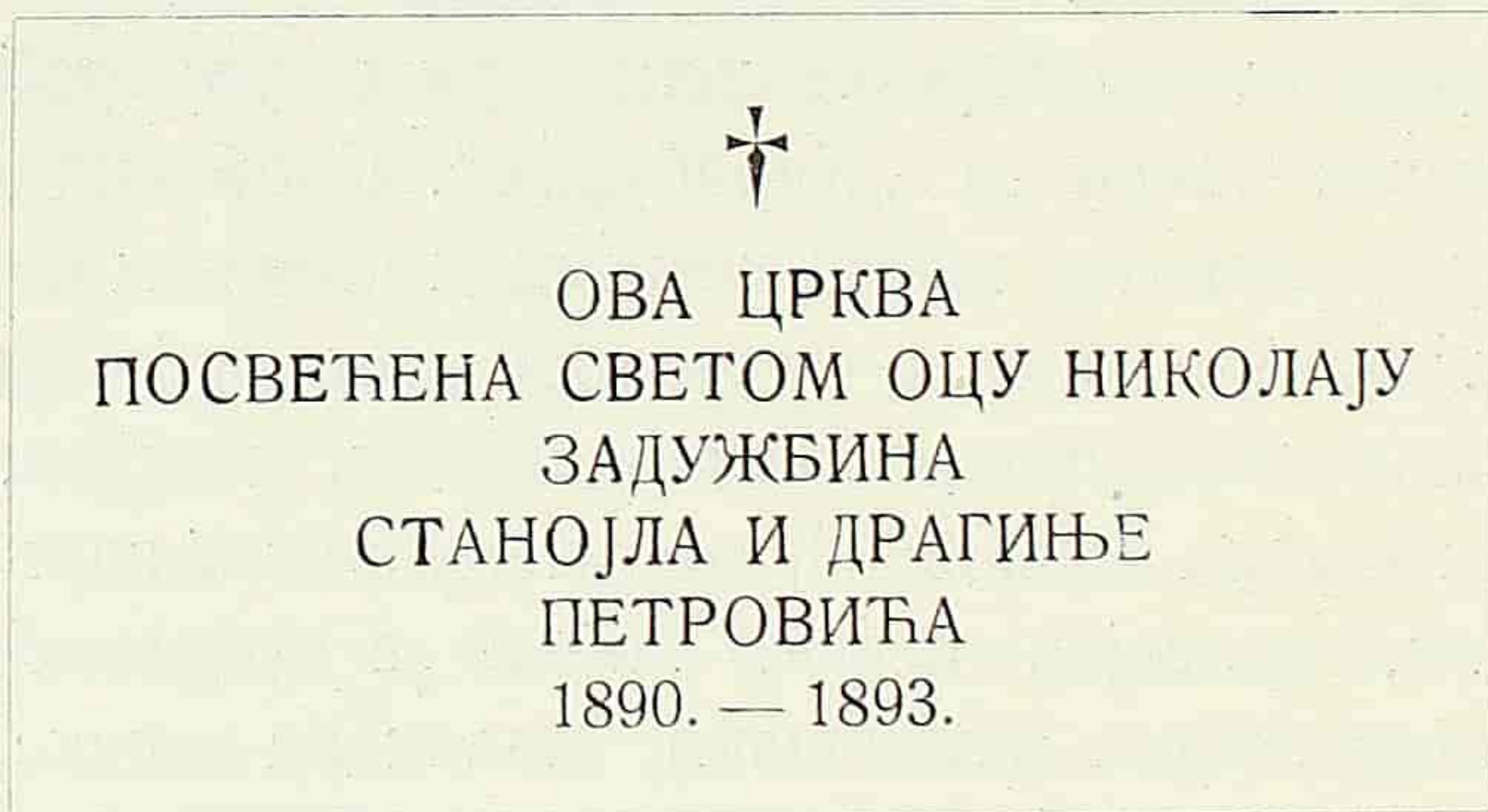
За темеље новогробљанске цркве употребљен је тврд, ломљен камен са „Карабурме“. Гробница и сокл зидани су мешовито, истим ломљеним каменом и опеком, док је за остале зидове и сводове употребљена само опека. За зидање употребљен је обичан малтер, којим је црква изнутра олепљена, при чему је за горњи слој узет ситан, просејан песак. Споља је црква обложена финим, керамитним плочицама, налик на опеке, у две боје, од којих су већи слојеви — пет редова — отворене, а мањи — два реда — затворене, црвене боје. Прозорни оквири и атуле су од теракоте, која је пластично украшена. Око цркве има плочњак од керамита, нарочито рађен за ову цркву, као што су и сви остали украси њени.

Стубови, који држе и носе кубе, израђени су од љутог и углачаног топчидерског кречњака, чија су стабла 3.05 м. висока а изведена су од једног комада (први монолити у Србији ових мера и од српског камена). Од истог камена израђен је и свети престо (часна трпеза) — абатон, умиваоница, стоне плоче у проскомидији и ђаконику, камена крстионица у женској цркви, обе надписне плоче у северном и јужном краку цркве и плоче подножице у виду степена испод иконостаса. Сви су ови делови углачани.

Од таквог истог, али неуглачаног камена изведени су ови делови: облога сокла споља у три реда, степени

пред улазом са плочама за одморњачу и прагови свију врата. Даље, вратници (первази) и вратник малих врата у нартексу, крстови на крововима са њиховим подлогама и сливаче (прозорски прагови) у свима малим прозорима.

Главни је портал израђен од љутог, сивог кречњака са бањичког брда, који је углачан, као и надписна плоча над црквеним вратима, на којој је златним словима уписано:

За осталу каменарију узет је бели, барајевски тврди камен, и то: за оба велика прозора, ружу на прочељу, первазе и вратник стаклених врата, таваницу нартекса, обе завојасте степенице и наслоњак на емпори.

Кровна грађа срезана је од чамовине. За покривање крова, као и за олуке и одводне цеви, употребљен је гвоздени, поцинковани лим.

Под у цркви израђен је од венецијанског тераца — мозаика — који је према црквеном распореду у поља расподељен. Терацо покрива камене плоче над ходником гробнице, које служе за спуштање сандука, те тако се то место у самој цркви и не види.

Од дрвета једино су израђена крила на главним и споредним вратима у нартексу, и то од растовине. Дрво је остало у природној боји, само је натопљено врелим уљем и превучено провидним лаком.

Гвожђе је употребљено за врата на ходнику гробнице, као и за мале прозоре и одељке на великим прозорима. Ово је гвожђе добило премаз од масне, сиве боје а делови окова на великим вратима, — који су такође од гвожђа изведени, али украсно израђени, — позлаћени су а исти такви делови на мањим вратима премазани су масном, загасито — сивом бојом. Кључаонице и кваке су од месинга.

Крст са јабуком и ногом њеном на кубету израђени су од бакарног лима, намештени на гвозденом костуру и позлаћени златом у ватри.

На цркви се налази громобран и изведен је као симетричан по системи професора К. Ценгера из Прага. За намештање громобрана добављен је био нарочити монтер.

Од интереса је видети како стоји површина чистог црквеног простора према површини зида.

Целокупна површина цркве износи 128.05 кв. метара, површина зидова — 38.13 а површина чистог простора — 89.92 кв. м., дакле, за 2.36 пута више, него што је површина зидова. Од чистог простора долази на места за народ 46.98 кв. м., што чини, рачунајући по три човека на 1 квадратни метар, да може у цркви стати 140 људи.

Кад се површина основе у приземљу помножи са висином, од плочњака па до горње ивице венца, онда црква има 1143 кубна метра.

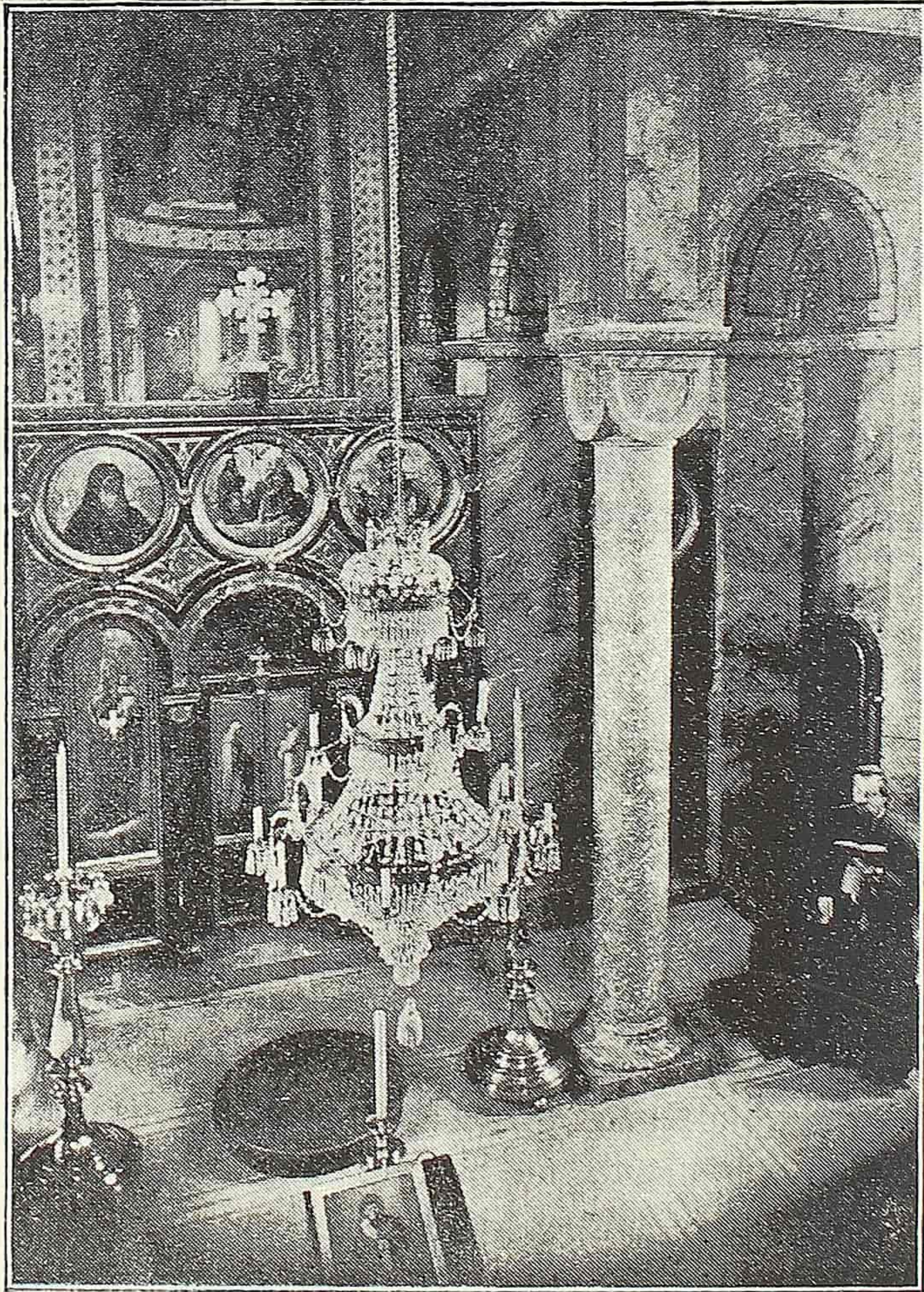
На зидање цркве, без иконостаса и осталих принадежности, утрошено је 53.760 динара, што чини по једном квадратном метру 420 динара а на један кубни метар долази 47 динара.

Црква је изнутра украшена и снабдевена иконостасом¹

---

¹ За време окупације позлата је са шпиралним шарама на иконостасу доста оштећена. Један од служитеља црквених предузео је чишћење, па како је био невешт, то је позлата изгубила од свога сјаја.

и свима црквеним утварима. Сви су украси изведени у византиском стилу према нацртима и упутствима признатог архитекте г. Светозара Ивачковића, инспектора

Унутрашњост Св.-никољског храма

Министарства Грађевина у пензији, а и мотивима свете Софије у Цариграду, као првобитном извору овога стила.

Зидови су обојадисани у виду оплате разног мрамора а сводови и венци (атуле) украшени су разним и кон-

трасним бојама. Њихова су поља измалана појединим или групама светаца у сировом малтеру — *al fresco*.

Епископски сто у горњем месту — у синтроносу олтарне апсиде, столови, певнице и остале ситнице начињене су од чамовине и обојадисане мрком бојом а местимице и позлаћене.

Иконостас је начињен од чамовине, само су даске од липовине, на којима је затегнуто платно са насликаним свецима. Он је, хармонично пољима, подељен у три групе и намештен између рогљева спољних, гамадних зидова и оба олтарна четвртаста стуба а израђен је тако, да са обе стране има лице. Лице према улазу украшено је пластично са слободним, округлим стубовима, дубоким оквирима икона и пристојно испупченим и украшеним венцима. Лице према олтару слично је првome, но само је слабије изражено, јер место слободних стубова дошли су пиластри и блажи оквири, али једнаке атуле, као и на првome. Основна боја иконостаса је црна, подражавана црном мрамору са белим жилама, као символу тужне цркве. Пластични и профилирани украсни делови позлаћени су.

Поред лепоте самог иконостаса, запажа се од првог момента, да је избор икона био сретан и да су од праве уметничке вредности. Мотиви за иконе узети су махом из српске историје, изузимајући престоне иконе и Свету Тројицу.

Као завршетак црквених украса ваља напоменути и камене плоче, на којима су удубљеним и позлаћеним словима исписани ови надписи:

С јужне стране — десно:

+

У ХРАМУ СВЕТОГ ОЦА НИКОЛАЈА
СВОЈОЈ ЗАДУЖБИНИ ПОЧИВА
СТАНОЈЛО ПЕТРОВИЋ
ЧЛАН ДРЖАВНОГ САВЕТА КРАЉЕВСТВА СРБИЈЕ
РОЂЕН 13. ФЕБРУАРА 1813. ГОДИНЕ У ПЕТРОВЦУ,
ОКРУГА ПОЖАРЕВАЧКОГ А ПРЕСТАВИ СЕ
17. МАЈА 1889. ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ.
И ОВАЈ СПОМЕНИК ПОДИЖЕ МУ
ОЖАЛОШЋЕНА СУПРУГА ДРАГИЊА.
ОВДЕ ПОЧИВА И СИН ЊИХОВ ПЕТАР
РОЂЕН 1850. А ПРЕСТАВИ СЕ 1855. ГОД.

—•••—

ДРАГИЊА ОСНОВАТЕЉКА ОВОГА ХРАМА
РОЂЕНА 7. АПРИЛА 1831. ГОД
У БЕОГРАДУ † 11. НОВЕМБРА
1901. ГОДИНЕ.

Са северне стране — лево:

ПОД ВЛАДОМ СРПСКОГ КРАЉА
АЛЕКСАНДРА I
БЛАГОСЛОВОМ СРПСКОГА
МИТРОПОЛИТА ГОСПОДИНА МИХАИЛА
ПОДИЖЕ ОВАЈ ХРАМ
СВЕТОГ ОЦА НИКОЛАЈА
ГОСПОЂА ДРАГИЊА У ДУБОКОЈ СВОЈОЈ ЖАЛОСТИ ЗА
СТАНОЈЛОМ ПЕТРОВИЋЕМ
И ПРЕДАДЕ ОПШТИНИ БЕОГРАДСКОЈ
ПРЕСТОНИЦИ СРБИЈЕ
У СВОЈИНУ ЗА ВЕЧНА ВРЕМЕНА
9. МАЈА 1893. г.
АРХИ-ТЕКТОН: СВЕТОЗАР ИВАЧКОВИЋ

Цео унутрашњи украс са црквеним намештајем изнео је око 12.600 динара.

За црквене утвари, које је ктиторка, такође, набавила за ову цркву, као: књиге, свећњак, чирак, полијелеј, кандила, крст, путир, одежде и остало - плаћено је 7.200 динара.

Целокупни издаци око грађења, украшавања и набавке потребних ствари за ову цркву, изнели су, од

прилике, око 81.200 динара, рачунајући ту и оне издатке, које је госпођа Драгиња више као поклоне издавала¹.

3.

Освећење и предаја цркве Општини Града Београда

И кад је у пролеће 1893. године грађевина била у потпуности готова, заједно са унутрашњим уређењем, иконописом и осталим, покојна г-ђа Драгиња упутила је ово писмо:

„Општини Града Београда

„Моју задужбину, цркву Светог оца Николаја, славе моје, 9. маја, на Новом Гробљу, предајем Општини Београдској на вечна времена, но са ниже изложеним условима:

„1. Нико не може бити сахрањен у цркви, ни у ози- даној за то гробници под сводом, осим мене и супруга ми, који се са мојим сином већ налази у тој гробници. Исто тако никакве гробнице не могу се зидати како у цркви, тако и ван ње, до рејона означеног плочицама.

„2. У цркви, како изнутра, тако и споља, не до- пуштам никакве додатке у виду украса, а изнутра вешање икона, кандила и др. Ово право задржавам само ја, за живота мога или тестаментом, ако би на то била моја воља.

„3. У цркви, изузимајући стола владаочева, вла- дичиног и ктиторкиног не могу се више никакви сто- лови градити а такође не смеју се додавати преграде.

„4. Ако би се појавила потреба, да се црква ложи, то може бити под условом да се од тога црква не квари а добро би било, да је пећ гвоздена на ножи- цама и да се за димњак употреби исти димњак, који се већ налази у олтару за кадионице.

„5. У случају, ако би се неки део цркве повре- дио, ма каквим узроком, оправке ће се вршити у истом стилу и са истим материјалом.

¹ Види „Српски Технички Лист“ за 1895. г., свеска за март, стр. 41—43.

„Молим Суд општински да ме извести решењем о пријему овога акта и о пристанку на услове, који су овде изложени.

1. маја. 1893. г.
Београд.

Драгиња Ст. Петровића“, с. р.

Обавештен да су радови црквени срећно приведени крају и Митрополит Господин Михаило упућује следеће писмо:

„Председнику Београдске Општине

„Новоозидана црква на Новом Гробљу а задужбина Госпође Драгиње и мужа јој покојног Станојла Петровића, бив. Државног Саветника, готова је.

„У име Божје, у недељу, 9. тек. месеца, као на дан Св. оца Николаја, коме је црква посвећена, извршиће се освећење исте.

„Освећење почеће у 9 сати пре подне а после освећења вршиће се свечана архијерејска служба.

„Пошто г-ђа Драгиња ову своју задужбину уступа Општини града Београда ради потребног свршавања религиозних обреда житељима града, то Вас, Господине Председниче, извештавамо о овоме, како би и Ви са уваженим представницима Општине присуствовали овој свечаној и врло реткој прослави цркве.

„Шаљемо Вама и представницима града Београда наш архипастирски благослов.

4. маја, 1893. г.
Београд.

Архијепископ београдски
и митрополит српски
Михаило“, с. р.

Поводом представке Г-ђе Драгиње, Председник Општине сазива одборску седницу за 3-ћи мај те године, на којој се доноси одлука:

Да председништво са дванаест одборника београдске Општине узме живог учешћа и присуствује овој лепој светковини.

Најзад је тако, после три године савесног припремања, одушевљеног рада и несумњиво солидног грађења, освануо и осми мај 1893. године, навечерје летњег Све-

тог Николе. Племенита душа г-ђе Драгиње пливала је у радости. Много је пута она у своме веку дочекивала радосно тај дан, али ова је година надмашила све раније прославе Светог Николе. Разборита и скромна није она ни мало прецењивала своје дело. Њена је душа испуњена захвалношћу према Богу, који је одржао и дао снаге, разум и истрајности, да до краја и лично учествује у извођењу своје богоугодне намере.

У вече тога дана било је свечано бдење, на коме је чинодејствовао Митрополит Михаило са свештенством. Сем ктиторке у храму је било врло много побожног света. А сутра дан, на дан Светог Николе, отпочело је освећење цркве, које је трајало више од једног сата. По том је одслужена први пут у томе храму свечана архијерејска света служба Божја.

Све што је у Београду ценило рад и пожртвовање г-ђе Драгиње, околни свет, који је одавно желео да види лепу цркву у своме крају — све је то било на окупу, на богомољи тога дана у новоме храму београдском. И на бдењу, као и на освећењу и литургији певао је чувени у то доба хор богослова. Од стране Општине били су присутни:

Председник, Милован Р. Маринковић, Никола Хаџи-Поповић, Милушин Марковић, Ђока Новаковић, Марко Леко, Раденко Драговић, Коста Михајловић, Михајло Јанковић, Ђока Нешић, Веља Тодоровић, поп Таса Капешан-Спасић и професор Капешановић.

При крају службе *Митрополиш* Михаило изговорио је ову беседу:

„Није ли написано: дом мој нека се зове дом молишве за све“?

Јеванђ. Марко, 11, 17.

„Сви добри и побожни хришћани осећају преку потребу да имају божји дом, да имају цркву. Црква је света благајница душевних блага — она је извор небесне утехе, коју Бог даје људима.

„У цркви се људи васпитавају за богоугодно живљење и владање; ту се они очишћавају од грехова, приближују Богу и сједињују с Господом Спасом Исусом Христом. Овде, у цркви, добијамо благодатне божје дарове, узносимо своје молитве Богу, умирујемо своју душу и своје срце, које се у животу тако често узнемирава; овде се људи снаже: побожношћу, љубављу и узвишеном радошћу.

„Толико потребна, толико жељена и спасоносна црква, ево је овде подигнута а данас божјим благословом и благодаћу освећена и од сада је она свети дом божји, дом молитве.

„Нека се радује твоја побожна душа, поштована госпођа Драгињо! Ти си из љубави према Богу и за спасење душе твојега супруга Станојла и твоје, као и за верозакону потребу ближњих, подигла и украсила овај дом божји, који се данас освешта на утеху и радост твојега богољубиваго срца, као и на радост добрих београђана, који ће ти остати благодарни за твоју жртву, којом си подмирила једну преку потребу њихову, јер си тако издашно својим трошком подигла, украсила и свачим снабдела ову свету цркву — своју задужбину. Нека Господ Бог прими ову твоју жртву и дарује вечно спасење теби и твоме доброме супругу Станојлу! Таква ће бити одсада овде непрекидна молитва.

„А ви, о, браћо, сестре и дечице, који око овог дома божјег мирно почивате, примите поздрав наш и благослов из ове божје цркве, којој је молитвени заштитник свети отац Николај, велики божји угодник! Мир вам с Богом и правдом Његовом! Мир свима вама, који сте живи овде и који сте отишли на онај свет — мир вам с вечном Истином!

„О, како је велики број умрлих, који очекују топлу молитву цркве, за покој и спасење своје душе! И може бити да неке душе желе сада чути одавде реч утехе, реч радости и надежде!

„Али, умрла браћо и драга децо, научите нас језику, којим би с вама беседити могли?

„Живот је ваш на земљи свршен; време је поуке за вас прошло и ви сада сами боље знате и видите, јесу ли вам духовни пастири говорили истину, кад су вас поучавали, да не заборављате своју душу, да не преступате закон божји и да никакве користи нећете имати, ма да би и цео свет био у вашој власти, ако душу своју огрешите и грехом је погубите.

„Али хоћемо ли умрле тешити? Ко ће се усудити да то чини када зна, да тамо није ништа тако, као што бива на земљи,

када је небо завесом затворило стање и судбу њихову од погледа нашега? С тога треба да им пожелимо само оно, чему нас учи св. јеванђеље и срце наше, а то је: да пожелимо благодат Господа Исуса Христа и љубав Бога и Оца и милост Св. Духа да буде са свима њима. Јер, они су допраћени до гроба молитвама и благосиљањем свете цркве; њима је дат опроштај од свештеног слуге божјег и они су с крстом у рукама прешли из овог у онај свет.

„А док је у рукама и у срцу хришћанина свети крст Христов, ма шта да наиђе на њега, неће моћи погубити душу његову. Тврда вера у распетог на крсту за нас Христа, надвладаће све тешкоће, избавиће од сваке невоље и несреће и упутити на све, што је добро и спасоносно. Свемоћна одбрана, заштита и љубав Сина божјег, који је за спасење наше пролио своју божанску крв, — то је сила наша, то је утеха, радост и спасење живих и умрлих. Тамо управите очи своје, тамо окрените ум и срце своје и не одвраћајте поглед свој од божјег престола, браћо, сестре и децо, жива и умрла! О, умрла браћо, не тугујте, што сте оставили овај свет, где цвата зло, помрчина, саблазни, неправде, злоба, пакост, завист, превара, лаж, сујета, гордост, опадање и свака морална нечистоћа и квареж!

„Ви, пак, живи хришћани, који сте овде, у место наше псуке, изиђите на гробове умрлих, па видите, шта је тамо? Где је слава и мудрост, где знање, богатство и почести? Тамо је потпуна једнакост. Кости свих људи: сиромаха и богаташа, простог и наученог, леже наге. Не заборављајте, да ћемо и ми сви раније или доцније лећи у гроб, као што леже овде сахрањана браћа. Зашто заборављамо бригу о спасењу? Зашто губимо душу своју честим преступањем свете воље божје?

„Овакве мисли имаћемо код гробова умрлих само тада, ако ходајући по гробљу не будемо хладни, без осећаја, као оне плоче и камени споменици који су на гробовима.

„Сетимо се, да ове плоче и споменици покривају оне, који су пре неколико година, месеца и дана, ходали по земљи, као што ходамо и ми. Неки су од њих мислили, а неки нису ни мислили, да ће тако скоро лећи у гроб и отићи у други свет.

„Сетимо се, да ће и нама доћи последњи дан, да ће и нас донети на гробље, спустити у ископани гроб и покрити земљом, па на брежуљак гроба нашега метнути крст, за тим, овда-онда, доћи на гроб наша сродна и љубљена лица и по којом топлом

сузом оквасити земљу нашега гроба. А може бити, да неће никога ни бити, који би дошао да на гробу нашем запали свећицу и учини спомен!

„Али, и кад нас сви забораве, неће нас заборавити света Црква, већ ће се као пуна љубави мајка сећати нас и својим свагдашњим молитвама спомињати нас и одржавати везу земље с небом, где станују умрли. О, мила мајко, света божја Цркво, сећај се свих умрлих и моли се за њих до онога страшнога дана, када ће све умрле позвати арханђелска труба, да сви заједно са живима предстану суду божјем.

„Живи људи често мањају своје мисли и своје речи, а умрли свагда једно и исто казују. Гробови неће никоме да ласкају, никога да варају, нити да говоре оно, што није истина.

„С тога, блажени хришћани, кад год пожелите, да се поучите, кад год осетите да вам је потребна настава, дођите у ову свету цркву и на ово око ње гробље. Овде ћете свагда чути проповед истиниту и спасоносну; чућете, да је живот кратак, да је све на земљи пролазно и променљиво а да је само душа бесмртна. Чућете, да се треба богатити побожним и добрим делима, која са душом прелазе у вечност. Чућете, да је сваки себи непријатељ који живи и поступа безбожно, неморално, нечисто, безбрижно и грешно, као да никад не мисли отићи са овог света. О, хришћани, сећајте се шта ће бити на послетку, па ћете се уздржати од грешења, вели Свето Писмо.—‘Амин!’“

По свршеној архијерејској служби одслужен је помен на гробу покојног Станојла, те је изгледало да је тиме и окончана црквена свечаност.

Али ту још није био крај. Госпођа Драгиња, обузета молитвом на гробу незаборављеног јој супруга, упути се кроз густе редове света, дође пред царске двери и ту клече. То је био неочекиван и дирљив призор. У храму завлада потпуна тишина, тајац. Присутни с напрегнутом пажњом и с нестрпљењем очекиваше да виде повратак ктиторкин. Али тишину ову прекиде г-ђа Драгиња гласном молитвом својом, коју кроз плач изговори:

*„Боже, Творче свеша! Ја Ти од свег срца
и душе благодарим, што си ме као верно*

чедо Твоје удостојио велике и необичне Милосши, да благословом Твојим подигнем ову свешу задужбину, као дело руку мојих.

„Прими је, о, Боже Свети, и узми под Твоје моћно окриље и изли Твоју велику Милосш на њу и на све нас, ше да вечно служи прослави имена Твога!“ ...

Овде је г-ђа Драгиња зајецала. Више није могла говорити. Сузе њене и искрена молитва узбудише присутне, који са влажним очима придружише и своје жеље молитви ове ретке хришћанке и српкиње.

По изласку из храма, седи поглавар и Митрополит, Господин Михаило, свечарка-ктиторка, сакупљено представништво општинско, многи виђени грађани и грађанке града Београда искупише се под хладњак, који је био нарочито припремљен са јужне стране од цркве. Ту је, такође, на свечан начин пререзан славски колач и освећано кољиво. Богословски хор уметнички је пратио и изводио не само пригодне обредне, црквене песме, већ је, по том, за време одмора и служења гостију певао и познате хорске, патриотске песме: „Наш заштитник Господ Бог“, „Са Авале Оро кликће“, „Еј, трубачу с бујне Дрине“, „Рек’о нам је Бог богова“, „Величаније Св. Николи“ и т. д.

Затим је у присуству ктиторке, свештенства и и осталих гостију Високопреосвећени Михаило својом руком уписао у споменицу кога је дана храм освећен и коме свецу посвећен, после чега је, опет, побожна ктиторка својом руком написала, да ову задужбину предаје Београдској Општини.

Предајући кључ од цркве, г-ђа Драгиња рекла је представницима Општине:

„Господо и браћо, предајем вам овај свети аманет на вечна времена с молбом, да га чувате, те да поји у славу Богу а на радост и утеху свију вас“.

Председник Општине, г. Милован Р. Маринковић, примајући кључ од ктиторке, пољуби је у руку и у кратком и дирљивом говору даде израза искреној захвалности од стране Општине и свега становништва београдског на тако великом и драгоценом дару, као што је ова лепа црква.

Присутни као из једног гласа узвикнуше: *Живела!*

Сутра дан је већ општински Одбор имао своју редовну седницу, на којој је председник г. М. Р. Маринковић реферисао Одбору о учешћу општинске Управе на освећењу и свечаности ново-гробљанске цркве.

По саслушању г. председника а на предлог поп Тасе Капетан-Спасића и Стевана Чађевића Одбор је донео одлуку:

а) да се овај поклон прими с благодарношћу;

б) да се г-ђи Драгињи изда писмена захвалница са потписима свега представништва општинског;

в) да се фотографије г-ђе Драгиње и покојног Станојла Петровића чувају у заседању Општине београдске као добротвора њених; и

г) да Суд општински састави инвентар утвари црквених и све остало испуни што по закону о црквеним властима треба учинити, и о учињеном, после извести Одбор.

Госп. Милован Р. Маринковић, који је као председник примио из руке г-ђе Драге кључ од светоникољске цркве, предао је, исто тако, после неколико дана а по решењу одборском, г-ђи Драгињи и израђену на пергаменту захвалницу ове садржине:

„Госпођо,

„Примајући од Вас у својину београдске Општине новоозидану цркву на Новом Гробљу варошном, коју сте Ви, Госпођо, подигли и украсили о својем трошку а за вечиту успомену на Вашег почившега супруга Станојла Петровића, бившег Државног Совет-

ника, и Вас, и дана 9. маја 1893. г. по освећењу извршеном, уступили Општини београдској—потписани представници београдске Општине, у име целога београдскога грађанства, изјављују Вам овим путем своју топлу захвалност на овом тако ретком и драгоценом дару са жељом, да Бог подари Вама дуг и задовољан живот, да се на Вас угледају многи побожни хришћани и да Ви овим својим примером светлите као узор Српниња свима покољењима престонице и Српства

15. маја, 1893 год.
Београд.

Председник
Београдске Општине
Милован Р. Маринковић, с. р.

Тако је, ето, задужила Београђане трајном захвалношћу ова ретка, родољубива и побожна жена.

Поклоном овим подмирена је једна насушна потреба грађана, јер до тог времена Ново Гробље није имало цркве, у којој би се ожалашћени и уцвељени могли молити Богу за покој душа умрлих им грађана, пријатеља, родитеља и деце.

Даром овим, сем тога, украшена је и престоница Краљевине Србије величанственом црквом, која ће и далеком потомству причати, како је слободна Србија себе занављала старом нашом архитектуром и живописом, прослављеним неимарством и вајарством из доба наших славних краљева и царева, чији споменици и данас речито сведоче, да смо некада били не само политички моћна, већ и напредна држава.

Задужбина побожне и дарежљиве ктиторке представља видни знак праве и истинске пажње према Богу, према умрлом јој другу и према Општини. Она је најбољи сведок велике издашности и љубави према уметности и лепоти византиског стила. По пријатности и симетрији својој светоникољски је храм једна од најлепших цркава у Краљевини из прошлога века. Кад посетилац уђе у овај храм и нехотице га обузимају религиозни осећаји, осећа да је збиља у светом месту. Црквени

живопис, лепота мраморних стубова, на којима почива кубе, иконостас — све укупно казује, да је овај храм у маломе веран отисак царских задужбина. Он представља изразито нашу стару архитектуру и живопис.

Црква је грађена по плану и под личним надзором познатог одличног архитекте г. Светозара Ивачковића а живопис је дело руку нашег академског сликара г. Стеве Тодоровића. И један и други спадају у најбоље представнике својих струка. А тај нам факт још боље показује, колико је солидна и изврсна ова грађевина.

У знак особите пажње и највишег признања, Краљ Александар одликовао је г-ђу Драгињу за ово дело љубави и пожртвовања орденом Св. Саве III. реда.

4.

Драгињина дарожљивост

Колико је Драгињина десница била издашна а душа до нежности осетљива за све хумане, родољубиве и социјалне потхвате, најречитије казује следећи списак друштава, чије су живописне дипломе испуњавале њену скромну собу за примање.

Она је била:

1. Члан утемељач „Друштва Светога Саве“;
2. „ почасни „Свештеничког Удружења“;
3. „ утемељач „Свештеничког Удружења“;
4. „ добротвор „Омладинског Певачког Друштва Милошевац“;
5. Члан почасни „Опште Радничког Друштва“;
6. „ добротвор „Фонда Задруге Свеопштих Занатлија“;
7. Члан добротвор „Друштва за уређење и улепшање Савинца“;
8. Члан добротвор „Опште Носачко-Амалског Удружења“;

9. Члан добротвор „Првог Друштва Фонда Послужитељског“;

10. Члан добротвор „Београдског Келнерског Фонда“;

11. „ почасни „Удружења Свештенства Монашког Реда“;

12. Члан почасни „Богословске Дружине Братство“;

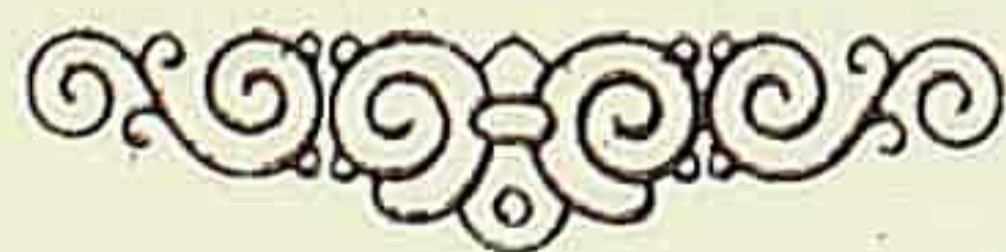
13. „ добротвор „Грађанског Гимнастичког Друштва Душан Силни“;

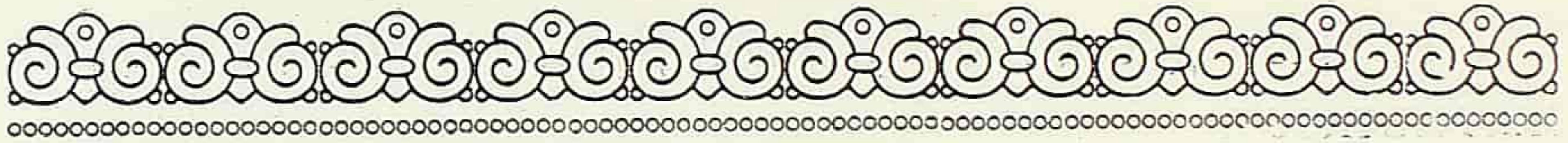
14. Члан утемељач „Задруге Ученика Друге Београдске Гимназије“;

15. Члан добротвор „Београдске Трговачке Омладине“;

16. Члан добротвор „Друштва Уједињених Београдских Радника за међусобно помагање у болести и смрти“;

17. Члан утемељач „Савеза Пожаревачких Занатлија и Радника“.

Српској Мајци

— Посвећено Драгињи Ст. Петровића —

На обзорју српског неба
Засјала је нова звезда
Пуна сјаја, пуна чара,
Лепе среће, лепа дара!

Цело благо, све имање,
У свом дому миљеном —
Оставише у наслеђе,
Љубљеноме роду свом!

Доба дође да с' осветли
Српска земља, српски брод,
Ту је звезду Бог послао
Да оснажи српски род!

Ти сагради свету цркву,
Вечну кућу духу свом,
Да се у њој поје служба,
Богу вечном Праведном!

Та је звезда српског рода:
Српски син, српска кћи,
Што са сјајем и са даром
Над Србином радо бди!

Српска, дична Омладино,
Честишам ти звезде сјај!
Слави ову Доброшворку,
Достојну јој пошту дај!

Да, Станојло и Драгиња,
Доброшвори рода свог,
То су лепе, свете душе,
Милостив им био Бог!

Ја, олшара Божјег слуга,
Молићу се Вишњем Богу,
За њен живош и за здравље,
Докле живим, докле могу!

Нека ти је вечна слава,
Доброшворко рода свог,
За та твоја добротина:
Живио те Вишњи Бог!

С. Болманац
свештеник.¹

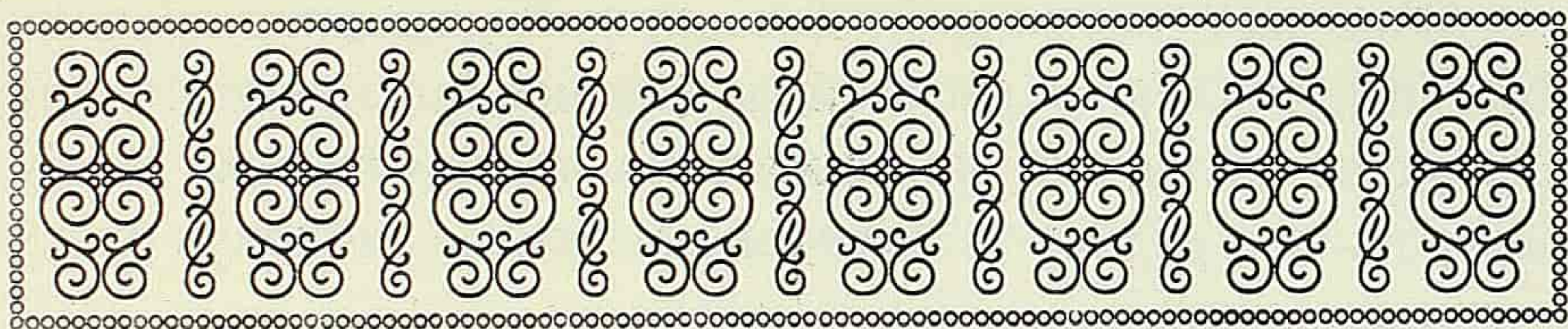
¹ Доцније свештеномонах и архимандрит. Песма штампана у „Миру“, Бр. 23. од 2. јуна, 1896. год.

IV

ДРАГИЊА ПРЕМА РУСИЈИ

Драгиња према Русији

1.

Косовски Крст

— Поклон руском цару Николи II од госпође Драгиње —

Година 1896-та обележена је у историји бивше царевине Русије крунисањем рускога самодржца. У стародревној Москви врше се велике припреме за ову значајну државну и народну светковину. Млади цар Никола II има у мају месецу, у чувеној Свето-Успенској Катедрали, у Кремљу, да положи први пут на своју главу круну предака својих.

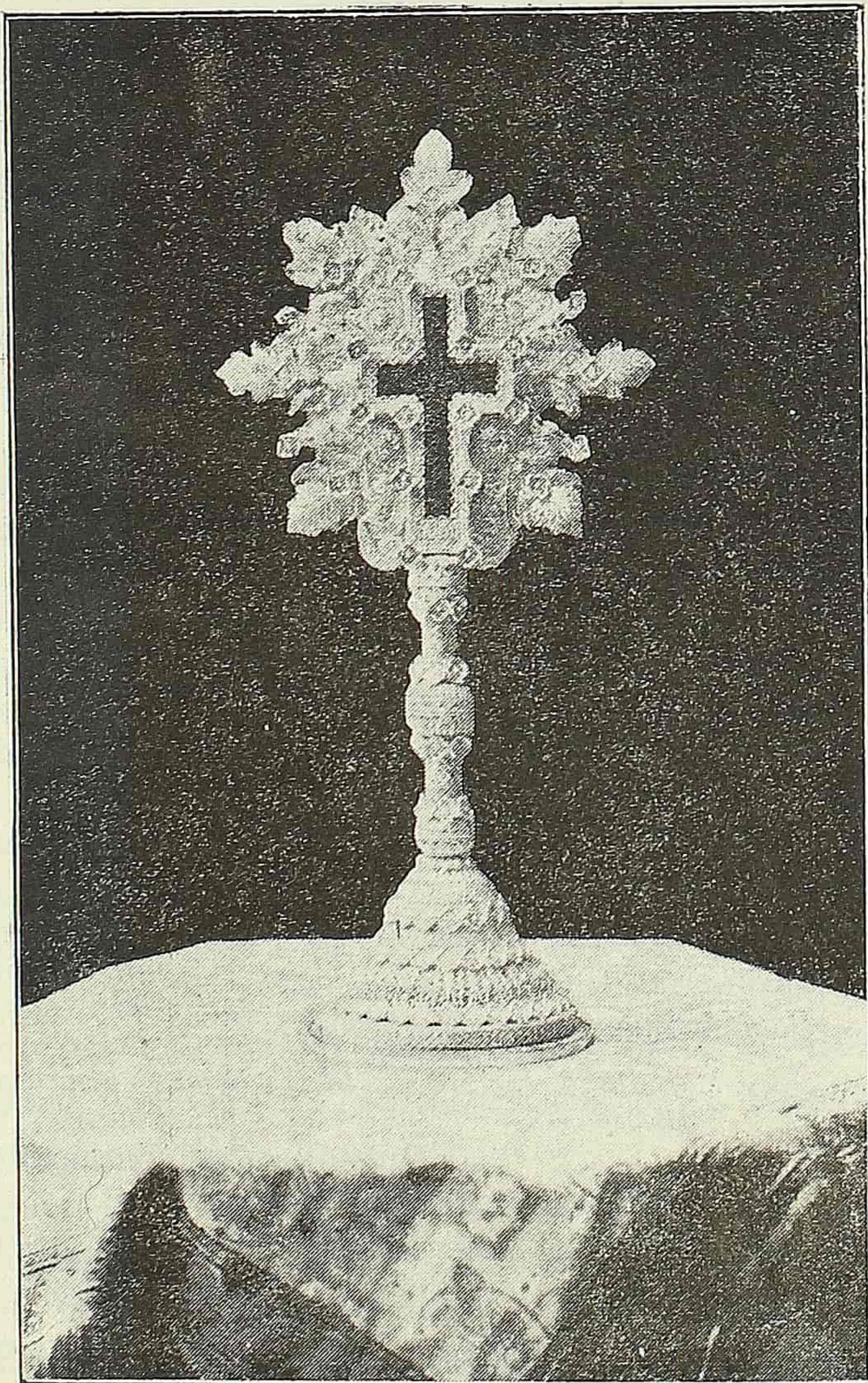
Догађај овај, наравно, није остао незапажен од наше журналистике, која се у то време, — много чеднија и савеснија, — увек живо интересовала за прилике и напредовања Русије. Она је доносила детаљна обавештења, извештаје и програм свечаности. То је било угодно и потребно не само за наше шире политичке кругове, већ и за народне масе. У тој руској радости налазила је и наша национална свест утеху за себе а међународни положај Србије још једну потврду. Избијао је рељефније на површину познати осећај народне, словенске душе, подмлађивала се свагдашња наивна вера Србинова у моћ и заштиту руске државе а појачавала позната фатална крилатица: да није Русије, не би било ни Србије!

Тих дана наумила је и наша добротворка, госпођа Драгиња, која је и иначе била велика поклоница Русије и Православља, да на известан начин обележи своју безграничну радост а симболички доведе у везу руску и српску душу.

Преко пријатеља својих она је пронашла у јужним нашим крајевима, тамо на Косову, једну некада српску а тада поарнаућену, стару породицу, која је у великој тајности и стотинама година свето чувала један историски, српски Крст. То је био Крст од часнога дрвета, са дивним старинским дрворезом а по предању нађен, одмах по свршеној Косовској Битки, баш код нашега цара Лазара. Заинтересована још много раније за сву нашу реликвију, г-ђа Драгиња оцени да ће најбоља употреба ове националне светиње бити, ако је, приликом крунисања, пошаље, као свој поклон, младоме рускоме цару. За то одмах, преко родољуба, откупи од те арнаутске фамилије тај Крст за знатну суму новаца, да га нашим најбољим кујунџијама, који уметнички изградише до савршенства диван оквир, од сребра и злата, са одговарајућим постољем.

Кад је Крст, висок тридесет и пет сантиметра, био потпуно готов, однесе га госпођа Драгиња Митрополиту Михаилу с молбом, да поново над њим изврши чин освећења. Митрополит је 21. маја, на дан цара Константина и царице Јелене, служио свечану архијерејску службу у Саборној цркви. После службе изнет је овај знаменити Крст на средину цркве, па је том приликом Поглавар лично извршио на свечан начин чин освећења а у пригодној беседи побожним присутницима објаснио и дотле непознату историју Крста и, најзад, какав смисао он собом представља, као дар новоме рускоме цару. Црква је била пуна света. Сви су били врло пријатно изненађени а одмах, по том, путем јавности, и цео је Београд сазнао за овај и отмен и патриотски акт наше увек будне и оштроумне добротворке.

Крст је, после тога, остао и даље у Саборној цркви, изложен на средини храма, те су у току више од десет дана имали прилике да га са радошћу посматрају сви родољубиви београђани и београђанке.

Косовски Крст

За тим је, преко Митрополита Михаила, госпођа Драгиња упутила рускоме цару Николи II следеће писмо:

„Ваше Царско Величанство,
Свемилосливи Господару,

„С дубоким осећајем оданости смерно се клањам пред Величанством Цара целе Русије, заштитника и Српског народа, и падајући на колена код подножја Престола Вашег Величанства, узимам слободу, да на дан Светога Крунсања Самодршца Цара Николe Александровића и царице Александре Феодоровне поднесем ово Свето Знамење сиасења хришћанског.

„Имајте доброшу, Велики Господару Императоре, свемилосливо примили овај свети Крст на данашњи велики дан Св. Крунсања и Миропомазања Вашег, од љубави Српкиње православне у име свију Срба, који гаје оданост и љубав према Русији.

„Овај је Крст (само дрво) нађен на пољу Косову, где је погинуо српски цар, великомученик Лазар, браћећи свету веру православну, свој народ и своју државу од Агарјана.

„Полажем наду, да ће Господ Исус Христос, који чува све верне своје и који је Русију уздигао за свето чување вере и Божје Цркве, спасли све православне, који чувају свету православну веру и који љубе божју православну цркву. И Србима ће синупти сунце Правде помоћу милости Монарха Руског — Првог Словенина.

„Падам на колена пред Престолом Вашег Царског Величанства и подносим ово Свето Знамење из велике љубави према Цару целе Русије — свагдашњем Заштитнику Српског Народа.

Маја, 1896. г.
Београд

Вашег Царског Величанства
најпокорнија

Драгиња Св. Пешровића“ с. р.

Потврда о пријему Св. Крста и горњег писма г-ђе Драгиње стигла је ускоро из Петрограда, такође, преко Његовог Високопреосвештенства Архиепископа Београдског и Митрополита Србије Господина Михаила.

Писмо Оберпрокурора Светога Синода, писано у име Цара, у преводу гласи:

„Ваше Високопреосвештенство,

„Поштовано писмо Вашег Високопреосвештенства од 30. маја с приложеним овоме и писмо на Височајше име од Госпође Драгиње као и Св. Крст, који она подноси Цару, дошло ми је шек 19. октобра, кад сам се врашио с пушовања ван Русије.

„Овај Крст у кадифеном сандучићу као и писмо горепоменуто предао сам јуче Господару Императору.

„Његово Императорско Величанство, примивши с добром вољом радо и благнаклоно овај поклон, изволело ми је заповедиши да изјавим Госпођи Драгињи захвалност Његовог Величанства у знак чега је Господар благонзvoleо послати њој свој портре са својеручним пошписом.

„Шаљући овај портре Вашем Високопреосвештенству најпокорније молим, да га предаше као знак Највише Милости Госпођи Драгињи Ст. Петровића.

„Са савршеним поштовањем и оданошћу част ми је бити

Бр. 6628.
27. октобра, 1896. г.
Петроград.

Вашег Високопреосвештенства
најпокорнији слуга,
Кокш. П. Побједоносцев, с.р.

Кад је седи Поглавар добио ово писмо и царску фотографију из Петрограда од К. П. Побједоносцева, он је у пратњи епископа нишког преосвећеног Инокентија и чланова Великог Духовног Суда: г. г. Сретена Михајловића, проте, Јове Станојевића, проте и Николе Божића, свештеника, 6. новембра те исте, 1896. г. учинио нарочиту посету госпођи Драгињи.

Ушавши у њен дом, а после обичног здрављења, Митрополит Михаило је стојећи на челу своје пратње свечано и од радости дрхтавим гласом прочитао царско писмо а за тим пружио г-ђи Драгињи царску фотографију.

Добротворка наша, узбуђена и до суза радошћу обузета, прихватила је нежно и побожно фотографију, свесрдно пољубила и рекла:

„Нека Му Господ помогне! Нека Га Творац одржи здрава и чила на срећу Словена и на спас пошложеног Српског Народа.

„Господе, удели Му од мога здравља и од мога живоша да нам чува Свету Веру Православну и шшиши Српски Народ!“...

Тренутак је био веома дирљив.

2.

У знак признања Русима

— Поклон г-ђе Драгиње рус. монасима —

Некако баш тих година засноваше своју монашку општину неки руски калуђери на земљишту нашег манастира Хилендара (Света Гора). Предводник и старешина њихов, јеросхимонах Кирило, иначе добар познаваца прилика нарочито у м. Хилендару, управи, из практичних разлога, своје погледе уопште на Србе, специјално на наше званичне представнике, црквене и политичке, у Солуну, Цариграду и Београду. Њему је потребно било, да задобије што више пажње и поверења, како би једнога дана могао да дође и до ширих права за своју такозвану ћелију Св. Јована Златоустога: да постане *скип*, т. ј. општина са много више самосталности и независности у односу према метрополи Хилендару.

Интересовање његово за наше ствари у светогорској монашкој републици а с друге стране и умешно прилагођавање тадашњем курсу руске балканске политике убрзо је имало свога дејства. И код наших дипломатских представника у Турској и код Митрополита Михаила о. Кирило задоби симпатије и поверење. На њега се почне гледати као на искреног српског пријатеља, чак и помагача у дуготрајном спору, који је, у то време, вођен у Хилендару између нас и Бугара. Желели смо да тај манастир буде у српским рукама, али

нисмо имали успеха, јер бугарских калуђера беше много више по броју а та је околност врло пресудна била према штатутима светогорским. И да не би изгубили и оно мало права и присталица у Хилендару, надлежни су се трудили да искористе сваку прилику, сваку добру понуду, која би нас колико било подржала у тешком парбењу са Бугарима.

Одредивши се тако као присталица српски, Кирило је, наравно, имао и непријатности од стране Хилендарске управе, од Бугара, али је за то утолико више био упућиван на нас за све своје жеље и потребе. И наши су му, доиста, у свему излазили у сусрет. Кирило је често долазио и лично у Београд, доводећи собом и другу сабраћу, да ступе у ближе везе и познанство с мередавним личностима, нарочито с Митрополитом Михаилом, који је био веома активан у свима црквеним, заграничним проблемима. Доцније су два таква руска монаха примљена о нашем трошку у Државну Штампарију ради изучавања графичке вештине.

Читаоцима нашим, после овога, неће бити тешко погодити, да су ови руски калуђери посећивали и Духовну Мајку, нашу добротворку г-ђу Драгињу. Заинтересована за судбину Хилендара, и она је, по препоруци црквених личности, указивала пуну пажњу и особиту предусретљивост према овим нашим пријатељима, који, за чудо, нису марили за Бугаре, што беше случај, готово, са свима осталим Русима.

И они су, дакле, врло често бивали у посети код г-ђе Драгиње, водили опширне разговоре а често доносили и по какав незнатан поклон из Свете Горе: иконе, бројанице, или какву црквену књигу.

Обавештена у довољној мери какве би користи могла имати од ових Руса српска ствар у Хилендару, она се одлучи, да тим калуђерима пошаље на дар један леп и скупocen крст у знак нашег, српског признања за под-

неше жртве рускога народа у нашим ратовима 1876.—
7.—8. године.

Па, како је у то време било у Турској на дневном реду и такозвано наше, Фирмилијаново питање, због кога је епископ жички Сава имао отпутовати у Цариград, као делегат нашег Архијерејског Сабора, то г-ђа Драгиња искористи ову прилику, спреми за Патријарха цариградског Јоакима III разне дарове а у исто време и скупоцени Крст за руске калуђере, пошто је епископу Сави стављено било у дужност, да сврати и у Свету Гору поради и наших Хилендарских ствари.

Новембра месеца 1897. г. епископ Сава крене на пут, дође у Свету Гору и одседне у ћелијама Св. Јована Златоустог, код руских калуђера, код нашег пријатеља о. Кирила, пошто га Бугари у Хилендар не хтедоше примити.

Том приликом, на дан 21. новембра 1897. године, на Ваведење предао је преосвећени епископ Сава (Дечанац) послати Крст братству и одржао овај говор:

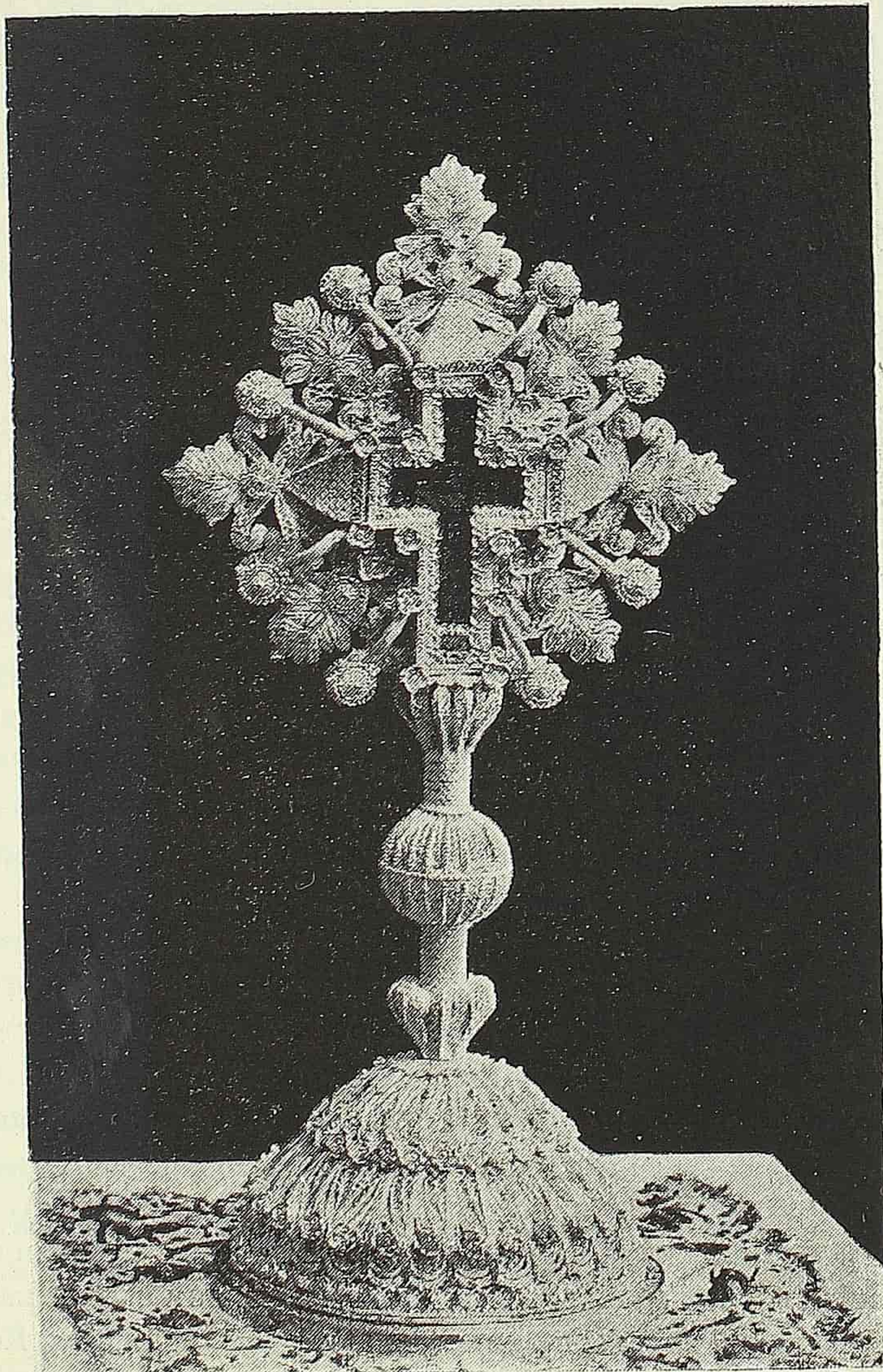
„Љубљена у Христу Браћо,
Оци свети,

„Честитам вам данашњу прославу Ваведења Пресвете Богородице, Заступнице наше пред престолом Свевишњега и особите Покровитељке вашег духовног врта, у коме сте сабрани из свих крајева православног света, да прослављате име Божје ради спасења, среће и братства целог рода људског.

„Радујмо се данашњем празнику, који се тако свечано прославља у светом српском Хилендару и због успомена на Св. Саву, који је први узео за покровитељку ове српске обитељи Пресвету Богородицу. Из овог светог места први пут је засијало просветно сунце Правде и Истине за све делове српских земаља. А и ви се, драга браћо, са овим Божјим храмом Светог Јована Златоустог налазите на земљишту хилендарском, на земљишту Светитеља Симеона и Саве, по коме су од пре седам векова ходале њихове светитељске ноге а њихове светитељске руке благосиљале братију и делиле богате дарове светим храмовима бедним и немоћним богомољцима.

„С тога и ви са далеког севера, браћо руска и духовници, прослављајте овај радосни празник подједнако са српским племеном, да и вама буде у помоћи свагда Света Богородица и светитељи Сава и Симеун. —

„Честитам, јер вам, ево, доносим овај живошворни Крст из Београда за вашу обителъ а од побожне и мудре г-ђе Драгиње Станојла Петровића. Дар овај доносим на овај значајан празник и свечано вам га предајем. И да знате и памтите, браћо и оци,

овај поклон нека вас увек потсећа у свој светој обитељи на ону браћу Русе, који не пожалише своје животе за уједињење српског племена. То је жеља и усрдна молба наше ревносне приложнице Драгиње.

„Да ли је могао бити значајнији и богатији какав други знак за овакве прилике, него што је Крст, са кога је Спаситељ рода људског први пут објавио: *слогу, јединство, братство и слободу?!...*

„Не, нема тога знака, нема таквог и бољег спомена, који би се у оваквом случају, где је реч о братству, љубави и слободи, могао упоредити са овим светим символом велике, општечовечанске идеје. Јер, спасоносни Крст свагда ће и до краја векова бити несумњива нада свих страдалника, мученика, укротитељ силних, прави путовођа онима, који су у својој сили слепи и заблудели, утеха сиротињи и свих који страдају за правду, веру и домовину, биће радост богатима, смиреност гордима, учитељ младежи, крепост старим, светлост онима, који седе у грешној тами, монасима сила подвижништва, одећа нагим, т. ј. маловерним, јер „у Христа се крстисмо, у Христа се обукосмо“ (Галаћанима посл. гл. III, ст. 27.). Једном речју Крст је Христов крма, тихо и безопасно пристаниште свега слабомоћног човечанства, које броди по овом бурном, краткотрајном свету. —

„Најзад, оци свети, радостан сам кад видим у овој светој обитељи толико братство сакупљено из средине племенитог и побожног руског народа. Радујем се, што сте изабрали монашки живот, те тако овде под заштитом српског Хилендара и покровитељством великог екуменског учитеља Светог Јована Златоустог, патријархално, по примеру првих хришћана и светих богом надахнутих отаца, проводите богоугодно свој живот у непрекидној дано-ноћној служби Богу, православној вери и хришћанском моралу. У слободно, пак, време, упражњавате разне, корисне занате, радове и вештине, те вам се кроз то даје могућност да сви једнодушно у тесној, братској љубави и задовољству, лако, скромно и удобно живите. Као што код светих ангела нема никакве међусобне неуредности, тако исто видим и код вас: сви се подједнако наслађавате миром и духовном радошћу. Код вас се спрема једна и заједничка трпеза, имате подједнак стан и одећу, нико се не жали на бедност, нити се, пак, ко узноси богаством. А хришћанска наука и искуство учи да *само овако* састављено друштво у стању је и може победити гнев, завист, среброљубље и друге безбројне људске пороке; само оно може

сачувати срце и душу у неизмењеној чистоти, сачувати разум од ужасног ропства страсима, од тога страшнога човечанског непријатеља, који немилосрдно и подједнако сатира велики део народа, па и многе велике и моћне владоце, који владају силним народима, земљама, градовима и морима. Јесте, баш овај општи непријатељ те моћне и силне врло често савлада и пре времена сруши, па тиме и своје народе они доводе до великих беда и несрећа.

„И, знајте још, браћо, да је за вас веома корисно и спасоносно, кад употребљавате лаку храну, која вас не заноси у дубоки сан, те свагда ноћу тихо, мирно и спокојно певате у молитвама службу Богу, много раније од поднебесних птица, дружите се с анђелима, беседите с Богом и светим божјим угодницима, па се за то тако свагда духовно и радујете и наслађавате небесним благодатним даровима.

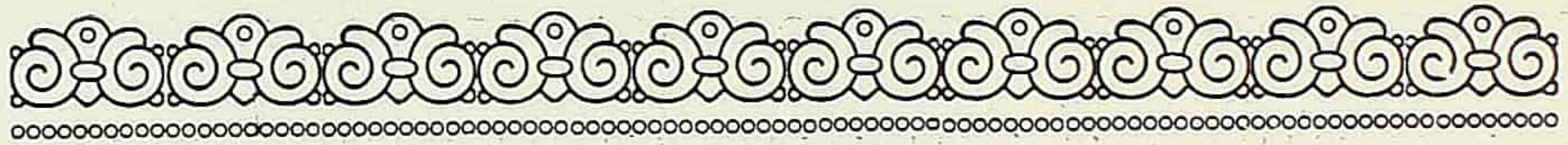
„С тога вас позивам, оци свети, својим архипастирским гласом саветујем и препоручујем, да и даље строго и непроменљиво чувате и вршите правила светих отаца и корисна предања својих предака.

„Према своме позиву свагда и даље неуморно служите ову свету обитељ на славу пресветог имена Божјег, за спасење ваше душе, среће и напретка заштитника православља, добротвора и сродника својих, ктитора и приложника св те обитељи и за цео род хришћански. Непрестано се молите Богу, па ћете и ви од свакога бити благословени.

„Призивам на вас благодат и мир од Господа нашега Исуса Христа, те да свагда у овој вашој светој обитељи мирно, духовно и срећно поживите под заштитом свете живоначалне Тројице, покровитељством свете Богородице и светих божјих угодника. — Амин.

* * *

Руски калуђери, о којима је овде реч, јесу они исти светогорци, који су, доцније, на један преваран начин закључили уговор са нашим рашко-призренским Митрополитом Нићифором, уз сарадњу и Министарства Спољних Послова, и узели у своје руке наш манастир у Метохији, Високе Дечане. Кад нису могли успети да у Светој Гори добију већа права за своје ћелије, скит, они се окренуше на другу страну и помоћу и руских дипломата успеше да задрже Дечане и тиме, као што се зна, надраже без нужде наше националне осећаје.

Захвална Омладина Драгињи Сш. Пешровића

Теби, кћери српског поднебија,
Где слободе један зрачак сија;
Теби, добре душе нежна слико,
Теби, миле ошацбине дико; —
Теб', изворе хришћанских врлина
Хранишељко српских идеала,
Бранишељу Светог Православља,
Са венцима миришљава цвећа,
Орошена кристал-капљицама,
За велика швоја жршвовања,
Што принесе досад роду своме,
Српска Чеда са свију крајева
Смерно ти се, ево, поклањају
И поздравом овим поздрављају:
Живела нам, душо благородна,
Још премного срећних годиница
У сферама духовнога цвећа
И наслади свешлих предузећа!
Тобом душа Србинова дише,
Тобом Србин своју наду слади,
Па ти круну видљива признања
Посвећује срца раздрагана,
Мила мајко, српске сирочади!

Чеда Шљивић¹⁾

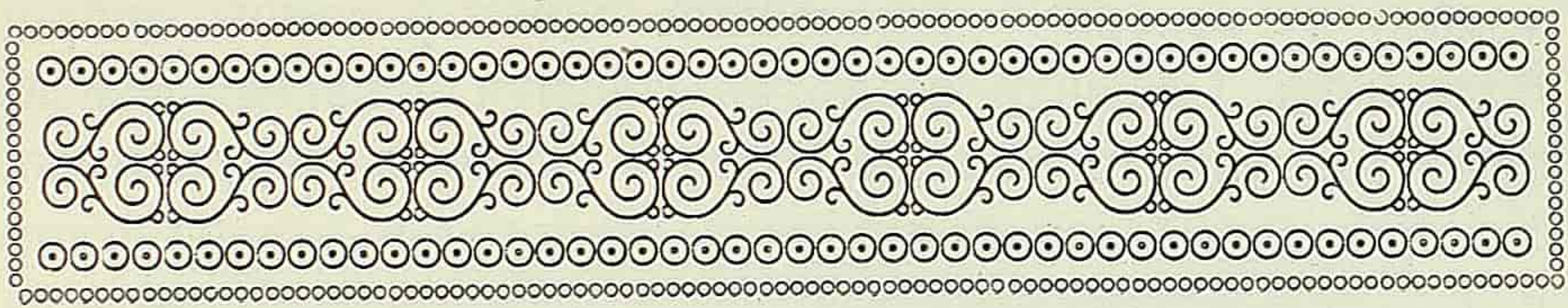
¹⁾ Недељни црквени лист „Мир“, Бр. 23, од 2. јуна 1896.

ДРАГИЊИНА СМРТ

Драгињаина смрт

На заранцима живота свога Драгиња је осетила један озбиљан дефект у организму. И код ње се, као што је то случај са многим пуним и корпулентим особама, појавила већ у тежој форми артериосклероза са маном срца (Artherio-Sclerosis cum Myocarditis). Само њена ведра присебност, савесно испуњавање прописа дијететике и познати лек у борби са том болешћу, Digalen — само се тиме може објаснити што јој је у неколико махова успело избећи претећој катастрофи. За то је ипак њено лице, као и укупно стање здравља вазда, и кад је прешла седамдесету годину, на честе посетиоце чинило утисак потпуно здраве жене. Једино ближи сарадници њени и укућани знали су, да је озбиљна бољетица неизлечива, — Дамоклов мач, који виси над главом и драгоценим животом добре ове душе.

Било је то једнога мочарнога, јесењег дана, лицем на српског светитеља и мученика Светог Стевана Дечанског, на Светог Мрату, 11. новембра 1901. год., — а била је недеља, — кад њој у вече, око осам сати, изненадно позли. Осети необичну малаксалост и гушење. Драгиња паде у постељу. Њена верна Јула, један добри чичица из прека (отац тадашњег Митрополита рашко — призренскога г. Нићифора), који се ту затекао као гост, затим поштоваоци, који су се, случајно, задесили

у дому те вечери — прискочише одмах у помоћ доброј болесници. Све што се могло учинити у таквим језовитим тренуцима и за такву болест — све је употребљено. Ускоро је био код болесничине постеље и домаћи лекар г. Гонсиоровски. Али, авај, тешко је било пронаћи и указати какву помоћ!

Залазило се дубоко у ноћ. Болест добија све тежи и опаснији ток.

Десет сати!..

У суседству, по вароши, до Митрополије — свуда је допро муњевитом брзином глас, да је добра Духовна Мајка, Госпођа Драгиња озбиљно оболела, да је, по свој прилици, и при крају живота та ретка и душом својом велика жена.

Свакад отворен њен дом све се више пуни забринутим пријатељима, сарадницима и искреним поштоваоцима.

Десет и тридесет!..

Агонија!

По одајама нема тишина. Сваки стоји непомично и тужно замишљен. Једино неуморна шеталица на зидном сату, у предсобљу, равномерним својим куцњима нарушава ову тужну ћутљивост, немило додирује душевне струне присутних и као да хотимице изазива на размишљање о несхватљивој вечности и неутешној сићушности човековој.

Још само неколико тренутака!.. Робац! Само још један - два тешка, дубока уздаха!

Тачно у једанаест сати ноћи Драгиња већ није била међу живима. Прекинута је и последња жица у њеном примерном животу. Светла и племенита душа напусти трошно тело, раскиде мучне земаљске окове, да се усели у бољи свет, у обиталишта предака, да се придружи своје милеме другу Станојлу и синчићу — анђелку.

Сутра дан, у понедељак, 12. новембра, знала је цела варош за смрт Станојловичину. Са торњева Саборне,

Вознесенске и Маркове цркве, још зарана, црквена звона тужним звуцима разгласише жалосну вест. Дневни листови, који до подне излазе, не пропустише да одмах

Драгиња Ст. Петровића из последњих година живота

обавесте престоничко грађанство а по том и целу Србију и свеколико Српство. На Великој Школи, на Богословији, на зградама свих просветних, средњих и стручних завода — свуда се у знак жалости вију црне заставе.

Министарство Просвете за доказ пажње и захвалности наредило је дводневни распуст свих престониичких школа. Београд, тада још мала варош, оплакивао је искрено и дубоко покојну Драгињу. Око одра покојничиног већ су на окупу: Митрополит Србије и Архиепископ београдски Госп. Инокентије, епископи: Сава и Никанор, свештенство, професори, многи грађани и ученици Богословије. Држе се помени. Богослови читају, наизменично, псалмове а свештеници столпове јеванђелске. Дом Станојловичин, у улици Краља Милана, где је сада „С. Књижевна Задруга“, препун је и сиромашног и бољег, мушког и женског света. Свака родољубива српска душа, хитала је да покојницу на расстанку још једном побожним погледом признања осмотри на њеном самртничком одру.

Одбор Фонда обавестио је грађанство о смрти Драгињиној овом посмртном листом:

Српска мајка - добротворка, ктиторка храма Св. Николе, основатељка Фонда за просветне циљеве

Драгиња Станојла Петровића

испусти своју племениту душу после кратког боловања ноћу 11. св. месеца у 11 часова у својој 72. години.

Тело покојнице пренеће се данас у три часа по подне из стана (Краљ Миланова улица бр. 75) у њену задужбину — цркву Св. Николе на Новом Гробљу а опело извршиће се сутра у 10 часова пре подне, после заупокојене литургије у истој цркви.

12. новембра 1901. год.
у Београду.

О Д Б О Р

Фонда Станојла и Драгиње Петровића

Према програму, тело покојничино у лепој опреми, преноси се сутра дан, у понедељак, из њеног дома у светоникољску цркву, задужбину на Новом Гробљу. Им-позантан спровод креће се у 3 сата после подне ули-цом Краља Милана, преко Теразија и по том Алексан-дровом улицом. Од црквених великодостојника чинодеј-ствују: Митрополит Инокентије, епископи Сава и Никанор са многобројним свештенством разних чиновна. На челу је богословски хор а са стране ковчега, у примерном реду, с једне и друге стране, правилно распоређени сви уче-ници виших разреда средњих школа, ученице Више Жен-ске Школе, ученице Женске Учитељске Школе. За тим, дуга поворка многобројног грађанства, женског света, многи сенатори, министри, Ректор и професори Велике Школе, директори гимназија, професори, представници свих удружења, корпорације и већи број чиновника.

Посмртни остаци Драгињини положени су на ката-фалку у средини храма. Храм је сав у црнини. По свр-шеном преносу и спроводу, из околине и вароши не престају пристизати многи, када је ко могао, да по ле-пом хришћанском и српском обичају виде последњи пут прослављену жену — добротворку.

У подножју одра положена је тога дана једна ску-поцена свештеничка одежа, везена златом и свилом, као поклон цркви. Ковчег претрпан венцима и природним цвећем. Нарочито је између осталих падао у очи диван венац од природнаго цвећа, који је спустила „Београдска Трговачка Омладина“ своје члану добротвору Драгињи у знак пијатета и дубоког признања за учињена добра народу своје.

Ретко је кога Београд тако топло, тако једнодушно и са толико видних знакова признања и дубоке захвал-ности ожалио, као своју ретку грађанку и истинску добротворку Станојловицу!..

Тело покојничино прележало је у цркви тако цео дан.

Истога тога дана, у понедељак, као што се доцније дознало, Патријарх цариградски, Његова Светост Јоаким III, на глас о смрти Драгињиној, приредио је свечан помен у патријаршијској цркви за покој душе наше добротворке.

А сутра дан, у уторак, 13. новембра, по распореду, започела је у 10 сати пре подне заупокојена литургија у светоникољској цркви. Непосредно после службе отпочело је опело, које је због неколико беседника трајало доста дуго. Чинодејствовао је Њ. В. Митрополит Инокентије, епископ Сава, епископ Никанор, архимандрити, протојереји и многи свештеници како из Београда тако и из унутрашњости. Овога пута присутан је био и нарочити изасланик Његовог Величанства Краља Александра, отправник руске Мисије Павле Борисовић — *Мансуров*, многи министри, сенатори и цвет грађанства престоничког.

Прву посмртну реч изговорио је Поглавар наше Цркве.

Ево, како гласи оригиналан говор Њ. В. Преосвештенства Митрополита и Архијепископа београдског *Господина Инокеншија*:

„Благо ономе, који умире у
Господу“!

„За кратки људски век доста си живела. Бог те је миловао, па си за то кадра била да у богоугодним делима својим до краја истрајеш, свагда као бескрајно одана Богу и народу српскоме. Твоја душа свакад је била препуна идеалима, који грешну земљу везују за узвишене небеске регијоне. Запојена тим ненадмашним идеалима, ти си на грешној земљи своје срце испунила осећајима, који у туђем јаду и невољи свој сопствени јад и невољу гледаху. На прагу твог христољубивог, српског дома убрисана је свака суза, уминуо је сваки бол, утешен је сваки паћеник, извидан је сваки мученик овога грешнога света, О! срећна жено — нова српска Самарјанко! Благо души твојој!

„И овај свети храм, у коме си за живота свога спремила себи вечну кућу, сведок је, доказ је, колико си вазда била одана

Божјој слави и како си својим земним, Богом даним ти благом, жудила за тековинама небеснога блага.

„Благо теби узорита српкињо! Благо теби христољубива Драгињо!

„Тежак је сваки вечни растанак са оним драгим нам лично-стима, које су у нама изазивале осећање поштовања; с тога и овај наш вечни растанак са сиротињском Мајком, узоритом родољупкињом и примерном христољупкињом — мора потрести нашу душу, мора изазвати у срцу нашем боле; јер, што је губитак већи, то је бол јачи. Таква су наша осећања, која нас у овим тренуцима савлађују. Али у овим истим тренуцима друкчија су осећања покојничине душе. У оним светим регијонима, у којима сада њена душа настава, тамо нема бола, нема туге, нема уздицања, него је живот вечан — блажен.

„Сви ви по себи сами знате, да је сваки добар и користан рад, не само најмилија дужност, него је такав рад уједно и неисцрпно врело из кога потиче удвојена воља и снага за све већи и кориснији рад. Кад то сви ви знате, онда ће вам и појмљиво бити, зашто ова узорита покојница никако није жудила за својим миром и одмором, него навек од једног богоугодног дела хиташе све више и све јаче новим делима, која златним потезима уписиваху њено светло име у књигу незаборава — у књигу ненадмашне узор — Српкиње хришћанке.

„Ви сте и сами по сваком свршеном добром делу осетили: како и колико милосрдни Бог награђује оне, који савесно врше дужности звања свога. Тада се лако заборављају све тегобе, јер добре последице извршеног доброг дела најбоља су и најдражија су награда сваког часног трудбеника.

„А кад се земаљски живот једног земаљског трудбенике заврши, онда, размислите сами, колика радост за њега мора бити, кад на уста неумитног Судије — Бога чује ове речи: верни слуго, у маломе твоме животу земаљскоме веран си ми био; уђи у радост Господа твога. И та радост у Господу није мала и кратка, него је радост божанска — вечна. Је ли вам сада појмљиво стање, у коме се сада налази душа покојничина?

„У часу кад се с нама растаје, покојничину душу прихватају њезини небесни другови — Божји анђели. Из свога дома сопственога, у коме њена душа, вавек у бризи за добро невољних, мира свог немадијаше, сада она улази у обитељи Оца небеснога, које је Он, Милосрдни, припремио за оне, који су свагда срца имали за невољну браћу Христову. Ако у овим тренуцима ваља

неког жалити, онда изван сваке сумње не треба жалити покојницу, која је земаљски живот заменила небесним; него ваља жалити оне, који у покојници изгубише Мајку, утешитељку своју. И ако у истини достојно и свесно поштујемо узор — Српкињу Драгињу, онда угледајмо се на њен светао живот: љубимо Божју славу; имајмо душе и срце према невољнима; чувајмо српски образ, такмичећи се по међу се, ко ће боље и више Богу и Отаџбини послужити а све за нашу срећу на земљи и за наш достојан одговор у дан Божја суда. И хришћанска дужност и српско родољубље налажу нам сада, да с Мајком нашом, Црквом светом, помолимо се Богу Милосрдноме, да са светима упокоји душу покојничину тамо, где нема ни болести, ни туге, ни уздисања, него живот вечни — блажен. Амин.

За тим је следовао говор *Епископа жичког Саве*:

„Блажени јаже избрал и пријал јеси,
Господи“!...

—
„Ипак ће вода шећи,
„Куда је шекла;
„Као што је, после Косова,
„Своме сину српска мајка рекла“

* * *

Српска мајка у служби српског племена.

—
„У сваком погледу оправдано је, што се још од искони не само код образованог света, већ и код полудивљих људи гледа на *мајку* као на небесно светило, као на искру божанствене љубави, као на сунце које расипа светлост на друга тела, као на тајанствену величину, до које људски дух без више натприродне силе и моћи не може доспети, јер она, благородно-увиђавна мајка, првим својим нежним верским и народним васпитањем спрема човека као најважнијег и најсавршенијег Божјег створа — цара васељене — у дивном Божјем рукотвору, што се зове васељени свет, да у истини буде слика свог Творца.

„Као што у опште видимо: велика небесна светила дивно и величанствено с векова на векове непроменљиво иду својим путем: годишња се времена својим правилним током мењају, престају, па опет се у своје време појављују; животиње и биљке ничу и успевају па и нестају. Дакле, природа је у вечитом кретању,

но она све то не чује, не зна и не види. Једини је Божји створ — човек — цар природе, који је обдарен и способан, да се по Божјем благоволењу развије и уздигне до познавања свог Творца — Бога и Његових премудрих вечитих закона, па тако да се усаврши и измири са животом и смрћу, да тако постане својим племенитим делима велики, слободан, славан, бесмртан и вечно срећан.

„Но, у оваквим приликама не говори се много о пролазном, распадљивом благу на земљи, где не може бити среће без несреће, радости без жалости, смеха без суза, дана без ноћи, уживања без разочарења, већ се размишља о оној вечној срећи, о којој говораше и благовеститељ Јован Богослов, онда када Бог — човек на крсним мукама издисаше: „сада се прослави Син човечји“.

„Да, ето, драги хришћани, сакупили смо се данас овде као благодарни синови, да учинимо и последњу почаст и споменемо велика, бесмртна дела једне велике српске мајке, а то је генијална духовна мајка упокојена *Драгиња Станојла Петровића* — мајка добротворка и учитељка своје деце са дубоким народним самознањем, која је у својој малој, домаћој црквици неуморно узимала улогу побожног и смиреног свештеника, који служи Богу и народу с највећом оданошћу, хришћанским и грађанским врлинама, прегнућем у непоколебивом достојанству посве-дневно сакупљајући и прибирајући у свој благословени аврамовски дом сваког оног, који жели да свој карактер челичи и своју душу подгрева вером и љубављу према домовини, да размишља о будућем витештву, слави, величини и јединству народном, желећи тиме да своје кћери и синове одушеви, те да буду бесмртни борци за веру и владоца, за опште ослобођење и уједињење, жртвујући у исто време све своје имање за ту цел, за све Српство из свију крајева, чиме је потомству показала да овакве мајке код својих духовних синова и кћери већи успех могу имати од свију оних наставника, који се годинама са огромним материјалним жртвама васпитавају.

„Покојница је била у свему добра и са вишим погледима увиђавна и за све што је свето и племенито за један народ ревносна: она је својим делима уздигла и прославила и изван срп. граница сувремене српске мајке и кћери у православним земљама. — Она се у корист своје још неуједињене домовине обраћала за познанство са својим скромним побожно—хришћанским даровима на Исток васеленском патријарху, — од којих сам један имао част ја лично предати — и на Север моћном

православном цару, заштитнику источног православља и словенског племена. Она је била одлична хришћанка и ретка грађанка и велики искрени ревносни пријатељ и дародатељка своје простране домовине целокупног српског племена; она је и основатељка овог богатог св. храма — светитеља оца Николаја у београдском гробљу, где се посведневно шаљу молитве Господу Богу Творцу за покој душе благочестивих хришћана, где се еднако проповеда истина јеванђелска и хришћанска љубав за срећу и напредак свог народа. Она је и премудра, богата завештатељка целог свог имања за духовну просвету срп. подмлатка из свију крајева српских земаља. — Па зато данас ову ретку покојницу не оплакује само њена родбина и најближа околина, већ њу оплакује, жали и за њом јадикује још у неуједињеним тужним нашим пределима мученички српски народ и њена духовна деца, коју њена племенитост није заборавила ни на самртној постели, јер се својим богатим завештањем побринула и за њихово васпитање и облагорођавање њиховог српског срца и душе.

„Тако је, ето, ова мајка са дубоким, брилијантним васпитањем хришћанским, народносним и човечанским до последњег свог часа запајала свој млађи нараштај. — Са оваквом су увиђавношћу мајке васпитале, одгајиле и народу дале све оне витешке синове, који не пожалише свој живот за св. веру, народну династију и данашњу слободу. — Овакве мајке, где још није продрла слобода и просвета и данас још у неким срп. земљама проповедају својој деци веру и народност и спремају их за опште уједињење нашег племена. Овакву је једну срп. мајку, родитељку и учитељку срећом српско небо обдарило — једну просту српску сељанку Бабу - Вишњу — да роди и онако васпита једног народног избраника и избавитеља српског племена од ропства и коначне политичке смрти — Великог Милоша — творца садање српске државе.

„Да, ово ће нама и потомству нашем послужити као најзоритији св. пример за најсветије дужности у будућности, па ће нам и нашим најдаљим покољењима у славу Божју из ових оваквих величанствених примера у грудима изникнути цветови у херојском срп. врту — најсветлији идеали и најплеменитија осећања, те ће се тако већ једанпут у славу и величину нашег племена и доћи до општег народног јединства, — да већ једанпут и двоглави бели срп. орао рашири своја победоносна позлаћена крила и тамо, где још вековима ропски ланци окивају нашу браћу, и тамо, где се још не лепрша света таковска застава.

„Дакле, као што се види карактерне су мајке највећи стуб срп. племену, па благо нашем народу и до века у чијој се средини налазе још овакве мајке, као што беше велика добротворка Драгиња Станојла Петровића.

„Али гле изненадног догађаја! Из наше средине једнога између првих народних ратника телесно смртног а својим хуманим делима бесмртног, данас нестане, — пређе из времене смрти у вечни живот. Да, тако рећи, до јуче беше с нама ова просвећена богатом народном идејом госпођа Драгиња, једнако и неуморно говорећи о срећи, судбини и напретку своје духовне деце. — И гле, како сада она пред нама лежи у сандуку, без чувства, без дисања, лишена светлости, снаге и живота, лишена свију милина, сваке времене красоте, достојанства и почести. Али у оваквим случајевима, драги хришћани, тренутци су и сувише свечани, а у исто време и сувише тешки, и те осећаје често ми скривамо сваки за себе. У оваквим случајевима шта нам друго остаје, до проговорити речима богодухновеног св. Јована Дамаскина: „О, да чудног чуда! Каква то тајна би с нама? — Како се дадосмо трулежи? Како се удружисмо са смрћу? — Е, доиста је то Божја заповест као што је писано! Он нека би преминуломе дао покој“.

„О, благо онима, који су низом својих славних дела украсили свој брзи век; благо онима, који су тражећи за свој народ срећу, правду и просвету поднели трудове и у свим приликама жртвовали сами себе; благо онима, који воде рачуна о своме кратком земаљском веку, о својој дужности према отаџбини и о своме бескрајном спомену!

„Опрости нам, узвишена многопоштована добротворко и многим хиљадама духовна мајко, велика и племенита, достојна Српкиња: опрости нам на овој доста слабој, али искреној речи, јер о теби имаће казати бољу и пунију реч потомство и Српство из свију крајева наше велике домовине.

„Ми се нисмо данас овде сакупили у овој тобом подигнути св. Божји храм само да набрајамо све твоје велике врлине и радове, већ смо по дужности, руковођени љубављу, позвати признателношћу да учинимо спомен теби и твојој по општу ствар достојном сваке хвале родољубивом раду, који и да није ове наше веома непотпуне и кратке беседе, неће бити с тобом сахрањен у гроб.

„Радујте се, срп. мајке, радујте се синови и предивне кћери српске, радујте се и китите миришљавом ружом своје срп. груди,

што имадoste великим делима прослављену овако велику, далековидну срп. мајку, којој се данас овако свечано земни остатци предају мајци земљи, а којој ће бесмртна, светла и племенита дела с векова на векове светлити у свом роду као светло сунце. — Позвати, дакле, патриотском дужношћу скупили смо се овде да одамо последњу почаст овој врлој Српкињи при расстанку. Нека је бесмртна слава великој и мудрој Драгињи. Слава јој, јер је она са својим делима најславнија од својих сувремених другарица! Слава јој, јер је она као кћи великог народа српског показала прави пут и мудрим и силним, и богатим и високо ученим, како се тече царство небеско и како се долази до бесмртне славе у свом племену.

„Ми, пак, драги хришћани, који смо се овде сакупили око смртних остатака ове упокојене веома ретке патриотке, и који још остајемо овде на земљи управимо очи наше к Престолу Свевишњег и молимо Му се: да Отац небесни одозго с висине светога жилишча својег услиша смирене наше молитве; да Он свесилни и превечни опрости све грехе верној својој трудбеници, да је прими у лоно Аврамово и удостоји је вечнога живота, учинивши је причасником свију оних радости, које је Он — Свевишњи уготовио онима који га љубе“.

У име Велике Школе говорио је врло лепо г. *Д-р Милан Јовановић* — Батут, Ректор Велике Школе. Његов оригиналан говор гласи:

„Као представник Велике Школе излазим скромно пред самртне остатке велике покојнице Драгиње Станојла Петровића, да се у име највишег просветног завода у Србији с њоме опростим и да јој из свега срца захвалим, што се у последњој вољи својој тако богато сетила Теолошког Факултета будућег Српског Универзитета.

„Има простих душа, које снажно и дубоко осећају. Има скромних, али ипак за то необичних умова, који и без велике науке широко виде и далеко продиру. По некој — рекао бих — урођеној величини својих основа проникну и схвате често и најдубље истине и најзамршенија питања у људском друштву. Неком вишом, богоданом бистрином уоче они и најскривеније разлике у појавама живота, — и на тај начин умом и срцем погоде махом баш оно, што је *испиништо, добро и лепо*. Идеали, за којима само најодабранији свога племена теже, огледају се у

таквим особама као одсјај неког тајанственог, или дубоког и чврстог уверења.

„Таква једна природа беше и Драгиња Станојла Петровића. Као слаба жена у обичним грађанским приликама показала је она целим својим животом толику снагу духа, толику превласт бољих осећаја, толику сталност етичких основа, да се, ево, данас пред самртним остацима њеним с признањем и захвалношћу сакупише најодличнији представници целог народа. Сви ми осећамо, да нас у појави Драгиње Станојла Петровића нешто силно привлачи, да нам та необична појава импонује, да нам изазива чуђење и поштовање. Па чисто и нехотице тражимо дубљег разлога томе. И нехотице се питамо: где су, управо, основи те величине драге нам покојнице?

„На то питање покушаћу да дам кратак одговор.

„Драгиња Станојла Петровића имала је у своме животу три идеје водиле: *веру, народност и просвету* а те три чињенице су у исти мах и три снажна стуба нашег целокупног народног живота и напретка. На тим стубовима почива данас — а почиваће за дуго и од данас — и велики део оног умног и моралног напретка, што га ми тако жељно ишчекујемо од домаћег васпитања и школске наставе. Вера, народност и просвета били су и биће наше вође и оружје у борби, којој смо изложени.

„И скромна грађанка српска схватила је одмах својим бистрим умом и пуним срцем велику важност тих чињеница за народни живот и напредак, па их је баш за то и уздигла на престо својих најузвишенијих циљева. Што год је радила, што год је мислила, што год је осећала — имало је везе са та три циља и, ко год јој се приближио морао је осетити ону свету ватру одушевљења, којом је она тим својим идеалима стремила.... И не само то, него бистрина и дубина њенога ума и танчина њеног бољег осећања вазда показиваху — а то нам ево и данас показују — како је она правилно схватала та три циља. Њена побожност и вера не граде само величанствене храмове, где ће се Слово Божје проповедати и име Његово славити, него у исти мах подиже и живу цркву Христову: спрема просвећене и одушевљене борце и проповеднике свете науке Његове по православном народу српском. Њено родољубље не малаксава и не стаје на границама наше уже отаџбине, него је заишло широм целог света и пригрлило васколики народ српски — све синове раздробљеног племена нашег, да из тих једнородних јединица и опет склопи снажну и трајну целину. Њена просвета не тежи

за оном врстом науке, која хладно и саможиво исповеда само принципе безобзирне нужности, голе истине, без етичких основа: — него их ставља на чврсто постоље љубави и узајамности, савести и морала, хуманости и алтруизма, вере и народности. Оно, што су некада само најпросвећенији духови појединих народа истицали као узор и директиву људском животу, то се у души наше велике покојнице скристалисало у три сјајна облика: у преданост и љубав вери, народности и просвети.

„Већ сама та појава је веома необична и изазива праведно признање и поштовање. Ретко је и међу људима тако одабраних и чврстих природа, који мете свога живота дижу на такве висине а међу женама је, наравно, таквих појава још много мање. Па кад још помислимо, да се Драгиња Станојла Петровића за те узвишене циљеве необичном снагом, одушевљењем и издржљивошћу борила; кад признамо, да је баш она, као слаба жена, понекад морала представљати баш и видљиви стожер многих покрета у та три правца; кад још томе додамо да је њена љубав и оданост у пословима те врсте веома често показивала и знатних, стварних успеха; кад, најпоследње, из њене последње воље сазнамо, да су је ти идеали и до самртног часа пратили: — онда ћемо ласно наћи одговора на оно питање, што смо га мало пре ставили. Онда, без сумње, сви морамо признати, да је Драгиња Станојла Петровића надмашила својом личношћу многе од својих савременица; да смо ми смрћу те велике жене изгубили исполинску снагу, која је нашој бољој будућности помагала а да смо, опет, у њеном животу добили узорити пример, који ће нам вазда светлити и на добро нас подстицати.

„За то нека је вечна памјат и слава великој Српкињи Драги Станојла Петровића!

Од стране професорског колегијума, и као представник Богословије, говорио је *Пешар С. Прошић*, професор, у то време надзорник основних школа за округ београдски. Његова посмртна реч, ево, како гласи:

„Блажен пуш в онже идеши днес душе,
јако угошовасја шебје мјесто упоко-
јенија“...

„Ниси се надала Ти, велика Српкињо, добра Мајко и ретка добротворко, да ће те пред одлазак твоме земаљскоме другу, чије си име осветлала а имање прославила,—да ће те посмртном

речју поздравити и један син у цивилном оделу, бивши професор Богословије, професор школе, коју си за вечита времена задужила.

„Најмилије ти је било, да богослове и новопосвећене свештенике називаш децом својом и један од те духовне деце твоје, ево, хоће да се одужи Мајци, која је без порода свога стекла многе синове, који синовски мисле, синовски осећају и синовски жале за изгубљеном добротворком својом — за изгубљеном Мајком.

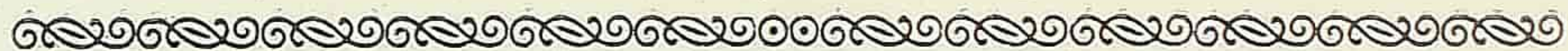
„Хвала ти, велика Српкињо, хвала ти, ретка жено!

„То ти вели један бивши професор Богословије, један чатац, који се облачи у стихар, да твој погреб увелича, да твоју хришћанску душу свечаније испрати Вечноме, Праведноме Судији и Спаситељу Света — Спаситељу, који те жељно, као добру рабу, зове речима: „приди ко мње, трудјашчајасја — приди и аз упокоју тја“!

„Не лијем сузе ја за тобом, верна хришћанко и ктиторко овога светог храма! — Не плачем ја, јер нисам, како апостол вели, од оних, који немају наде. Ја се, као и сви верни, радујем хришћанском радошћу, јер је једна побожна душа, која је на земљи живила небесним животом, прнула у небесне висине, — отишла још више, и ако је и на земљи високо стајала и била „град на високој гори“, и ако је била видело свету и мелем свакоме невољноме и уцвељеноме паћенику. —

„Плакао бих, туга би ме обузела, кад бих сада помислио, шта ће радити они сиротани и измучени паћеници, који су прелазећи праг твој, увек налазили материнске утехе и хришћанско милосрђе. Плакао бих, кад се не би испуниле наде и идеали твоји, који су, ретка Српкињо, испуњавали срце и душу твоју. Плакао бих, кад у српском народу не би имао ко тебе да наследи, Мајко многих напаћених и угњетених Срба и хришћана! Непријатно би ми било, кад ова наша и доцнија генерација не би умела ценити заслуге твоје на пољу *вере, народности и просвете наше*. Тешко би ми падало, да твој узорити, хришћански и родољубиви пример остане усамљен и да ти, слична Мирносицама и славним светским женама, останеш једини пример родољупкиње у питомој Србији и лепој Шумадији нашој!

„Ти зидаш цркву — дом Божји. Ти, која си у срцу носила истинску веру у Бога, хтела си да Бог излива Милост своју у дому, који си Му ти саградила. Ти помажеш сва хумана предузећа у домовини нашој. Твој дух прелази државне границе да и преко њих издашно помогне, да и тамо нађе измучену крв од

крви наше и да браћи братску помоћ пружи. Ти водиш преписку с Цариградским Патријархом, са Цариградом, Скопљем, Призреном и Св. Гором — са свештеницима и у Старој Србији и Маћедонији а све у намери, да помогнеш роду своме и напаћеној раји у турскоме царству. Ти дајеш поклоне и не очекујеш да се они теби врате, већ да њима олакшаш тешку патњу рода свога — да умилостивиш моћне власнике према потлаченом српском живљу у туђини. Ти шаљеш крсно знамење моћноме, православноме Цару и заштитнику нашем, па му напомињеш, да сем словенске крви, која веже нас с руским народом, постоји још една јака веза, веза верска, веза, коју је пред Богом утврдио Спаситељ на Крсту.

Добра и побожна жено, хришћанска Самарјанко!

„Ти ћеш вечито међу нама живити, јер ниси забадава живела. Мудре и учене жене, које мудрост и ученост своју не употребе у корист вере и народа свога, теби нису равне. Јованка од Арка у своме жанру велика је а ти си такође велика! Она, одушевљена за славу и слободу своје отаџбине показује мушку и младићску одважност и војничко јунаштво, а ти, велика српкињо — Шумадинко, као војник Христов показујеш морално јунаштво, радиш и бориш се за веру, за народност, просвету и слободу своје свеколике браће и у границама твоје отаџбине и ван ње.

„Ти ниси певала песме, али је срце твоје идеалније осећало него срца највећих песника. Ти ниси била ратоборна јунакиња али си мушки, енергично и јуначки помагала све што је верско и српско. Ти ниси високо школована и учена, али је бистри ум твој достигао и онамо, куда многе женске не покушавају доћи. Ти си, добра хришћанко, мудро употребила имање своје и средства с којима си располагала. Ти си вешто и умешно господарила, јер су тобом господарили ретки матерински осећаји.

„У свакој земљи и у сваком народу има великих људи и жена, а ти си у нашој малој земљи хтела, умела си да будеш и била си велика жена.

„Духовитост париских жена, безазленост енглеских, часност немачких, симпатичност бечких, елегантност и умешност талијанских, гипкост шпањолских, разборитост руских, патриотизам пољских и чешких, мудрост холандских жена — шта је све код хришћанског јунаштва и милосрђа твога, велика покојнице — Српкињо! Карактерне особине твоје веће су од великих.

„Национална и религиска својства, којима си се ти одликовала, — душа твоја, побожна хришћанко, већа је и заслужнија од многих, великих светских жена. Многи избегавају дужности своје као срби и хришћани. Многи плаћени, преплаћени и задужени не одужују се; а ти си, покојнице, драговољно тражила све нове и нове дужности, да их после са највећим одушевљењем — страсно до заноса — вршиш и испуњаваш. Тражила си све нове и нове улоге и подвиге, који су ти подизали и онако велику, родољубиву душу.

„На растанку са твојим земним остацима, добра хришћанко, још једном велим твојој племенитој души, у којој се гнездиле, утврдиле и живиле велике хришћанске, српске и просветне идеје: „Блажен пут в онже днес идеши душе, јако уготовасја тебје мјесто упокојенија“!

У име Општине београдске говорио је г. Милован Р. Маринковић, председник Општине. У своме врло лепом говору, истичући племенитост и пожртвовање покојнице, беседник се нарочито задржао на грађењу цркве на Новом Гробљу.

Присутни су се разишли са опела испуњени осећајима захвалности према добротворци и понели велики наук како треба живити и радити за добро свога рода.

Тело покојне Драге остало је и после опела у цркви и тек у 3 сата спуштено у гробницу, која је под сводовима храма још раније примила на чување посмртне остатке покојног Станојла и прерано преминулог сина им јединца.

Од нашег посланика из Цариграда Саве Грујића примљен је телеграм:

„Изненадна смрт госпође Драге врло нас ожалостила. Његова Светост Патријарх учиниће данас помен за покој душе побожне Српкиње.

14. XI. 1901.

Цариград.

Стигло у 4 ч. по п.

у Београд.

Грујић“.

Из Скопља се јавише наш конзул Милослав Куртовић и руски Н. Машков.

„Дубоко смо тронути смрћу врле добротворке.
Вечна јој памјат.

12. XI. 1901. г.
Скопље.

Н. Машков,
М. Нуртовић“.

У недељу, 18. новембра, у 11 сати пре подне дават је седмодневни парастос у београдској новогробљанској цркви. Чинодејствовао је Митрополит Инокентије са целим београдским свештенством.

У суботу, 24. новембра у Скопљу је одслужена литургија за покој душе Драгиње а потом приређен свечан парастос. *Новоизабрани Мишрополиш Скопљански Високопреосвећени Фирмилијан* држао је том приликом ову беседу:

„Всја сујеша человјеческаја јелика не пребиваеш по смерши: не пребиваеш богатство, нишчествујеш слава: пришедшеј бо смерши сија всја пошребнишасја“.

„Благословени хришћани!“

„Госпођа Драгиња Станојла Петровића, саветниковица, добро позната и свуда у српском свету призната, чувена српска добротворка и ктиторка, умрла је 11. овог. месеца и сахрањена у својој сопственој цркви Св. Николе на Новом Гробљу у Београду. Наша благодарна браћа српске престонице у Краљевини сахранила су упокојене, али веома драгоцене и историске остатке, у којима је обитавала велика и знаменита душа упокојене српске добротворке, наше старе Мајке, госпође Драгиње. Ова сахрана била је врло свечана, трајала је дуже времена а састављен је био и Одбор за сахрану. Велика покојница лежала је дуже време у својој сопственој цркви, где је и св. литургија служена за време лежања упокојене ктиторке; па је и после службе Божје остављена народу на последње благодарно целивање и тек тога дана пред вече спуштена у њену гробницу — у српску

земљу, коју је она заиста безгранично волела свом материнском љубављу и свима осећајима свога племенитог патриотског срца. Стара Мајка Госпођа Драгиња Станојла Петровића живела је само за свој народ, о њему је свагда мислила и за њега је свагда била готова да жртвује све. Њена је кућа свагда била отворена за свакога доброга србина, њена је рука била свагда дугачка и пуна милости не само према сваком српском сиротану, него и према сваком српском племенитом и родољубивом циљу. По примеру старих, великих и историских српских жена — Мајка Драга свагда се одликовала великом и ретком побожношћу, па је и све своје велико имање оставила своме, српском народу за школовање његових синова из свију српских крајева. У овоме смислу, о овом раду, моји благословени хришћани, ја бих вам могао још дуго и много говорити а све о великим и веома ретким заслугама ове збиља велике и врло ретке српске старице. Према мојим личним осећајима за упокојену нашу стару Мајку Драгињу, ја бих могао написати целу књигу, али нашто је и зашто би било све то, кад упокојена Мајка Госпођа Драгиња светло и право стоји и пред црквеном песмом, која каже: „*всја сујета человјеческаја јелика не пребивает по смрти: не пребивает богатство, нишчествујет слава: пришедшеј бо смрти сија всја потребишасја*“. Истина је, да се ова црквена песма чује над гробом свакога човека, али је и то истина: да гроб наше старе Мајке Госпође Драгиње чини велики изузетак међу свима осталим гробовима, као што и њен живот чини изузетак међу свима живим људима а још више међу њеним сестрама — женама. Живот Госпође Драгиње и ако је био человјечески, ипак се на њега не може применити оно: „*всја сујета человјеческаја*“, јер је њен живот богато био украшен великим и стварним делима. Њено богатство и њена слава пребивајут и пришедшеј смрти и сија всја не потребишасја, него остају всја и теће докле је сунца и месеца — вечно а дотле ће трајати и велика успомена на велику покојницу, јер је она великим животом и живела и велика дела после смрти оставила, па за то се и имала рашта и родити.

„Вечна јој памјат, вечна успомена међу свима нама, благодарним синовима наше старе Мајке а особито међу српским ђацима из свију српских крајева, за које се она збиља потпуно матерински старала, па за то код свију своју материнску љубав оставила, па ће као велика Мајка, великим именом вечно и живити међу нама свима.

„*Вечна јој памјат*“!!.

У четвртак, 20. децембра, приредила је црква Светог Николе свечан *чешдесешодневни парастос* покојној ктиторци Драгињи.

На парастосу били присутни: царски руски посланик на нашем Двору г. Чариков са нишким конзулом г. Чухотином. Том приликом је држао веома топал и дирљив говор Архимандрит Иларијон С. Весић, Ректор Богословије Св. Саве. Црква је била пуна одабраног света. Са хора су складно одговарали на јектеније ученици Богословије Св. Саве.

Тих дана захвални родољуби приређивали су парастосе за покој душа Драгињине и Станојлове и по другим градовима тада наше не саме уже отаџбине, Србије, већ и свега Српства.

VI

СРПСТВО и ПРАВОСЛАВЉЕ

Српство и Православље

— Последња воља Драгињина —

1.

Разумевање црквених потреба

И ако покојница, строго узевши, није била црквена личност, ипак је њено жарко родољубље, њена светла и осетљива душа запазила и сазнала шта нам недостаје, чему се све тежи, шта је најпрече и од капиталне вредности за наш народни и црквени живот.

А код нас се, доиста, и у то доба озбиљно мислило и говорило о потреби Теолошког Факултета. Сматрало се, да није довољно што се у државним школама изучава наука православне цркве, историја опште и специјално српске хришћанске цркве. Нешто више од те дужности и од традиција народних, време и живот захтевали су, као што и данас захтевају, да вероучење у школама буде не само сувопарно изучавање катихизиса и црквене прошлости, већ да веронаука добије и важност једне од главних школских дисциплина, помоћу које ученик треба да се васпитно развије и ушврди у свом карактеру, савесној саморадњи ради поуздања у себе и шежње ка добру. Јер, веронаука није само научна, већ и васпитна дисциплина. Отуда њена важност и тешкоће са њом.

Ако се држава искрено примила тако важне и тешке задаће и појима користи од религиозног васпитања, онда је њена дужност да припреми и раднике за школу, који ће, према важности и тешкоћи рада, постићи помоћу вероучења жељене резултате у унутрашњој дисциплини код омладине: *карактерност, чистишост и веру у добро*. И није само довољно што ће држава прописати и узаконити шта ће се све учити. Она мора водити строга рачуна: *како се учи и шта се постиже*. Без тога све је играчка и са школом и са вероучењем.

То питање о вероучитељима постојало је још од самог почетка нашег самосталног живота. Свима је познато, да је потреба у правим, квалификованим вероучитељима за гимназије и у опште за средње школе — вапијућа. Више од две трећине тих школа немају специјално припремљене људе, те се због тога веронаука у нашим школама претворила у некакво пасторче, споредан предмет, као гимнастика и краснопис. Последице од таквог стања биле су очевидне и једини лек налазио се у специјалној, солидној и савременој спреми вероучитеља.

Таква спрему, веровало се, могли су млади људи добити једино у Богословском Факултету. Само он може дати држави и школи потребан број вероучитеља и специјалну спрему, коју захтева важност и тешкоћа религије, коју траже захтеви науке уопште и потребе времена. У том погледу Теолошки Факултет је, као што смо напоменули, још у то доба представљао преку и живу потребу за Цркву и Државу.

Сем тога, од увек се осећала оскудица у добром теолошко-учитељском персоналу за специјално богословске заводе — за Богословију. И сувише је мали број оних, који су свршили више богословске школе на страни. И још нешто. И с чисто теолошког гледишта није од користи и интереса за нашу националну

културу, — то је могло бити само по нужди, — да млади теолози изучавају богословске науке и црквене потребе на туђој националној основи. Богословска и црквена наука треба да буде удешена према нашим историским условима и савременим потребама. Наша национална култура тражи, да вишу теологију наши млади људи изучавају код нас, на нашем терену. Ова потреба подједнако је пресудна како за наставнике по Богословијама и средњим школама, тако и за више административне и свештеничке положаје, које треба попуњавати лицима са вишим богословским образовањем. Поред црквено — административних места: епископа, секретара Архијерејског Сабора, Великог Духовног Суда, референата за црквене послове при Министарствима, наш свет деценијама већ осећа нарочити недостатак, оскудицу у спремним људима за епархиске духовне судове, у тим тако значајним установама и високо цењеним у свима православним земљама. У такве установе доводе се људи са најсолиднијим богословским образовањем. Има и таквих православних држава, у којима се на положаје судија у конзисторијама постављају људи, који су по спреми виши и од професора богословија. Ако се, дакле, одиста поклања пажња друштвеним потребама и недостацима, онда је неминовно да се и код нас духовни судови морају попуњавати са лицима теолошко-правно образованим. У том случају, наравно, не би се могло говорити и озбиљно намеравати, да се брачне парнице пренесу из духовних на грађанске судове. Јер, наше конзисторије баве се, између осталог, и најсветијим тајнама и интересима породица. Оне решавају све породичне распре. Оне су такве установе, које су од пресудног значаја за породицу, друштво, државу и напредак нације. Оне склапају и раскидају тајне и основе брака. Оне су најважније, најделикатније и по осетљивости грађанских интереса најодговорније институције. Само помоћу Бого-

словског Факултета духовни судови би могли добити солидно спремне људе, људе са опробаним знањем наше религије, општег црквеног права и права у опште. Само би тако те установе биле на оној висини, какву захтевају идеално хришћанство, духовна култура и потреба времена.

Осећале су се, дакле, и цениле потребе црквене још деведесетих година прошлога века. Желело се, да свештенство добије што веће, савременије и пуно научно—теолошко образовање. Црквени организам је био жудан, као и данас, људи са више стручне спреме, религиозног жара и идеализма, људи, који би срцем, вољом и интелигенцијом одговарали захтевима религије и потребама новог доба за васпитавање народа. А као несумњив и очити доказ да се у то доба интензивно тежило и радило на отварању Теолошког Факултета у Београду — послужиће завештање, последња воља, то велико дело наше племените добротворке Госпође Драгиње Ст. Петровића. У тестаменту се изрично наређује, да се из њенога Фонда, поред осталог, *првенствено материјално помажу и издржавају сиромашни студенти-теолози на нашем Богословском Факултету и то студенти из свих српских покрајина равноправно.*

Њена жива љубав и дубока вера у корисност Православља за српско племе, сасвим логично, упутили су је, да после саграђене дивне задужбине, светоникољске цркве на Новом Гробљу, завешта и остави, по смрти, сву осталу своју имовину — уштећевину оној омладини, која ће се посветити Цркви и напајати Божанственом Науком на Богословском Факултету у Београду. Многе је планове, пре тога имала, слушала је разне савете, размишљала је од сваке руке како да према својој моћи помогне народу и Цркви. Најзад се одлучила за Богословски Факултет, за будућу омладину, која ће прихватити тешко бреме народног и црквеног живота.

Бољи и срећнији избор, већу и лепшу задужбину, доиста и није могла себи саградити!...

2.

Т е с т а м е н а т

Спроводно писмо, којим је пропратила своје завештање Митрополиту Михаилу, ево, како гласи:

„Ваше Високопреосвештенство,

„Милостиви Архиепископу,

„Верна свештом Православљу и милом Српству, радосна сам што је милостиви Творац излио на ме своју обилну милост, те сам доживила, да могу данас упутиши Вашем Високопреосвештенству овај тестаменат, да га благоизволише чувати као моју последњу вољу с тим, да се изврши кад преблагом Богу буде угодно да ме из овога живота преведе у други — вечан живот.

„Целујући свешту десницу Вашег Високопреосвештенства, јесам одана и верна кћи Српске православне цркве.

26. маја, 1896. г.

у Београду. *Драгиња Станојла Петровића, с. р.*

Оригинални тестаменат је овај:

„Света православна вера и црква, у прва времена српскога живота, ујединила је раскомадано Српство и створила моћну српску државу. Она је покретала српске владаре, богоугоднике, на велика и племенита дела; била огледало српске славе и величине, о чему и данас сведоче многобројне српске задужбине и споменици, а кад је српски народ потпао под јарам непријатељски, она га

је вековима у животу одржавала, била сведок његовога бића, тешила га у тешким данима, будила дух у њему и најзад га спасла.

„Тако појимајући моћни утицај свете православне вере и цркве, одлучила сам се, да колико могнем, својим скромним средствима, дам примера за њено чување и поштовање. Тога ради сам и подигла овде, на новоме гробљу, споменик побожности свога покојног мужа и свој, као скроман доказ поштовања и осећаја наших према вери и цркви.

„Али, ја се само на томе на могу зауставити.

„Рада сам, да и остатак свога имања оставим тако, како ће се корисно употребити, да послужи још више изложеноме циљу.

„С тога, дакле, знајући за свети Божји закон: да смо сви смртни, но да не знам, кад ћу бити позвана, да овај живот другим заменим, решила сам се, да напишем овај тестаменат, као своју последњу вољу.

„Ја имам од имања:

а, кућу у крагујевачкој улици, у којој сада станујем и коју ценим на . . . . . 70.000 дин.

б, у облигацијама и то:

„1. Облигација г. Јована Белимарковића ђенерала, потврђена и интабулисана 27. априла 1887. год. код првостепеног суда за варош Београд од 72.000 динара у злату са 9% интереса . . . . . 72.000 дин.

„2. Три облигације г-ђе Милеве Цветковићке овд., потврђене и интабулисане код првостепенога Суда за варош Београд 22. октобра 1888. године № 12.244, 2. септембра 1889. год. № 10.197 и 5. маја 1894. год. № 3605 од укупне вредности у злату, 7.800 динара, са 10% годишњег интереса . . . . . 7.800 дин.

„3. Две облигације Јање Димитријевића, кафеције овд., потврђене и интабулисане код првостепенога Суда за варош Београд 3. маја 1888. год. № 5581 и 30. јуна 1889. год. № 1774 од укупне вредности у злату, 8.400 динара са 10% интереса . . . . . 8.400 дин.

„4. Облигација Јеврема Маринковића, трговца овд. потврђена и интабулисана код првостепенога Суда за варош Београд 10. новембра 1893. год. № 19.632, од 9.600 дин. у злату, са 10% годишњег интереса . . . . . 9.600 дин.

в, у покретности као намештај, покућанство и т. д.

„Ово имање ја сам наследила од покојног ми мужа Станојла Петровића, државног саветника.

„И вршећи дужност поштовања према спомену покојнога ми супруга, коју у дубини своје душе осећам; верна мисли, којој је и он, целога живота непрекидно одан био, наређујем следеће:

„Од поменутога имања и примања, изузевши поменуту покретност под тачком в, о којој ћу доцније, као и о готовоме новцу који имадем, *засебан распоред учиниши*, образоваће се Фонд под именом: „Фонд Станојла и Драгиње Петровић“ да се њиме *помогне одржању и ушврћењу свеште православне вере и српскога имена у целога Српству.*

„Приход овога Фонда *употребитиће се у главном на издржавање пишомаца Српског Православног Богословског Факултеша или Српске Духовне Академије, кад се исти факултеш или Академија у Србији установи.*

„Питомци овога фонда узимаће се из Краљевине Србије и свих других српских покрајина: Црне Горе, Старе Србије, Маћедоније, Босне, Ерцеговине, Војводине, Далмације, Славоније и других.

„Одбор, који се овим завештањем одређује за управу овим Фондом, одлучиваће пуноважно: колико ће се које

године *пишомача примиши* на издржање из овога Фонда из Србије а колико из других покрајина српских.

„Поред овога наређујем Одбору, да се редовно обавештава о стању појединих поменутих српских покрајина, у погледу народносном и религијозном, преко појединих и зато нарочито одређених чланова својих, или других поузданих лица, и да о томе издаје, кад за потребно нађе, популарне списе у циљу заштите и одбране народних и верских интереса у тим покрајинама. За ове списе Одбор ће употребити или кога од својих чланова, или које друго лице, које он сам избере. Исто тако Одбор ће, по својем нахођењу, помагати изворима овога Фонда: једне или двоје патриотске новине, које се буду издавале у поменутих српским покрајинама, у духу одбране православлја, имена и народности српске и одлучивати, кад има престати потпора, која се тима новинама буде давала.

„У одбор за руковање овим Фондом и старање о његовоме умножавању и напретку, који ће се звати: „Одбор Фонда Станојла и Драгиње Петровић“ одређујем на цео живот ову господу:

1. Његово Високопреосвештенство, Архиепископа београдског и Митрополита Српског Господина Михаила;

2. Стојана Рибарца, бившег Министра, адвоката из Пожаревца;

3. Војислава Бакића, Ректора Велике Школе;

4. Протосинђела Виктора, професора Богословије;

5. Спасоја Стевановића, трговца овд.;

6. Милоша Т. Туцаковића, секретара Министарства Народне Привреде;

7. Стевана Сремца, професора овд.;

9. Николу Стевановића, свештеника овд. и

9. Боривоја Ј. Поповића, професора овд.

„Његово Високопреосвештенство, Господин Митрополит Михаило, биће стално и за целога живота свога председник овога Одбора.

„За извршење овога тестаментa одређујем г. Стојана Рибарца, бив. Министра, адвоката из Пожаревца.

„Поред радова у Одбору г. Рибарац ће, уз пристојну награду, коју му Одбор одреди старати се о свему мојем имању: о скупљању кирије и иншереца, о наплати мојих примања, о давању новца под интерес и у опште о свему ономе, што му као извршитељу тестаментa буде спадало у дужност, па ће о своме раду тачан рачун подносити Одбору.

„Г. Рибарцу остављам право, да, у случају да не би сам могао вршити ове послове а из разлога, чију ће умесност Одбор оценити и уважити, сам одреди себи заступника.

„Одбор ће сам попуњавати упражњена места својих чланова. То попуњавање вршиће се већином гласова, као и сви други послови у Одбору.

„Одбор ће сам детаљније и у нарочитом правилнику израдити правила за свој рад и кретање, о условима за пријем питомаца овога фонда и о надзору над питомцима.

„Одбор ће решавати и о томе: кад је који питомац постао незаслужан благодјејања овога Фонда.

„Одбор ће решавати и о свима другим издацима, потребним за одржање и напредак овога Фонда.

„Одбор ће држати најмање свакога месеца по једну седницу а по потреби и чешће, ради вршења послова потребних за циљеве овога Фонда.

„За сваку седницу издаваће се из прихода фондових свакоме члану, учеснику у седници по дванаест динара, на име награде.

„Кућу моју ако Одбор нађе да је корисније за Фонд, може продати те суму отуд добивену сјединити за постојећим капиталом и издавати под интерес.

„Стављам у дужност Одбору, да са надлежним, ме-
родавним факторима, уреди питање са општином београд-
ском о поменутој цркви на новом гробљу и о њеним приходима.

„Одбор ће сваке године саставити тачан извештај о раду своме и кретању овога Фонда, па ће тај извештај обзнанити преко листа, који он нађе за сходно. Такав извештај подносиће се и Архијерејском Сабору Краљевине Србије, под чију заштиту такође стављам одржање ових мојих наредаба, али само у томе: да се овај Фонд не употреби ни на који други циљ, до на овде означени.

„Одбор ће месечно по сто двадесет динара издавати из Фонда дугогодишњој надзорници и настојатељци наше куће Јули Маричевић, која је искрено и беспрекорно двадесет година водила нашу кућу. Ово издавање да траје непрекидно за живота Јулина.

„Желим да ове наредбе моје остану непромењене док је Србије и српскога народа и да ово завештање моје не може преиначавати никаква власт државна, нити и који други.“

3.

Распоредно решење

Неспор. дела судије прв. суда за град Београд — надлежног, по маси пок. Драгиње, бив. удове пок. Станојла Петровића бив. држав. саветника оvd.

„Из акта ове масе види се:

„Да је према протоколу о смрти, пок. Драгиња умрла 11. новембра 1901. год. у Београду, не оставивши после себе никог од најближих сродника.

„Да је према списку пописа суда Општине Београдске оставила непокретно и покретно имање и хартије од вредности по процени у 156.625 динара.

„Према тестаменту, сву своју имовину оставила је Фонду за издржавање сиромашних ђака Богослов. Факултета (Универзитета), који ће носити назив: „Фонд Станојла и Драгиње Петровић.“

„На основу чл. 102 неспор. правила неспор. дела судија овог суда огласом *Бр. 635/902 год.* преко служ-

бених „Срп. Новина“ позвао је повериоце масе на рочиште одређено на дан 18. фебруара 1902. год. ради ликвидовања тражбина.

„На овом рочишту одређеном за пријаву поверилаца пријавили су се:

„I. Г. Милан Димитријевић, адв. овд. пријавио је за своје властодавце г-ђицу Јулу Маричевић тражење у акту Бр. 4439 и за г. Благоја Ристића, адв. овд. по рачуну у акту Бр. 4379.

„II. Димитрије Смиљковић тражио је, да му се по акту Бр. 960 из масе исплати 1400 дин. пошто је ту суму дао пок. Драгињи на чување, јер је у кући пок. Драгиње био двадесет година.

„III. Јовица Голубовић тражио је, да му се из масе исплати 35.60 динара, пошто је он пок. Драгињи давао млеко.

„IV. Радован Суботић, бравар овд. тражио је по рачуну 31.20 дин.

„V. Рајко Поповић и Комп. тражио је по акту бр. 920 да му се из масе исплати 1705 дин. за спрему и сандук око погребa пок. Драгиње.

„VI. Витомир Марковић и Комп. по рачуну у акту Бр. 921 тражио је, да му се из масе исплати 1556.50 дин. Стараоци масе пок. Драгиње г. г. Т. С. Борисављевић и Трифун Ђорђевић признали су све пријављене тражбине како на рочишту тако и раније пријављене у актима масе с тим, да се г. Гонзиоровском лекару исплати 180 дин. у злату као домаћем лекару пок. Драгиње.

„Сходно пропису чл. 94. неспор. правила о поступању у неспор. делима, неспорних дела судија прв. суда за град Београд огласом Бр. 24.100 преко званичних „Срп. Новина“ позвао је најближе наследнике, да се за годину дана од дана првог огласа пријаве старатељском судији прв. суда за град Београд.

„На овом рочишту јавили су се и то :

„I. Г. Андра Андрић, пенз. оvd., пуномоћник своје мајке Љубице, удове Вучка Антића, бив. адв. законите наследнице пок. Драгиње.

„II. Г. Милан Мостић, адв. оvd., као пуномоћник г-ђице Зорке и Лепосаве са својим оцем Костом Петровићем оvd. као пријемница права Јов. Ђурића оvd.

„III. Милан Димитријевић, адв. оvd., као пуномоћник Јуле Маричевић, оvd. за издржавање њено.

„IV. Благоје Ристић, адв. односно Милан Димитријевић адв. оvd. као пуномоћник г. Мијалка Н. Бугарчића, из Кулиновца.

„V. Коста Шпартал, адв. оvd., као пуномоћник г-ђе Станке Чумићке оvd.

„VI Милорад Драгутиновић, адв. оvd. као пуномоћник г. Стојана Рибарца адв. из Пожаревца а по писму од 14.—X—1903. год.

„По овоме су одлуком старатељ. судије овога суда од 7. новембра 1902. год. № 28.242 исплаћене пове-риоцима тражбине и то :

1. Цркви вознесенској по рачуну 168.00 дин.
2. Рајку Поповићу 1,705.00 дин.
3. Витомиру Марковићу и Павловићу по рачуну 1566.60 дин.
4. Драгутину Костићу, штампару 12 дин.
5. Димитрију Смиљковићу, бојац. 780.00 дин.
6. Јовици Голубовићу, млекару 35.60 дин.
7. Радовану Суботићу, бравару 31.20 дин.

„А тако исто исплаћена је тражбина за г. Благ. Ристић адв. № 4372/902 год. у суми 413.60 дин. г. Кости Шпарталу адв. по акту Бр. 29.406/909 год.

„Решењем старатељ. судије овог суда Бр. 28.889/902. г. издата је сва покретност масена наследницима г-ђи Љубици Антић и г. Кости Петровићу, касац. судији у пенз. с тим, да плате 60 дин. наследне таксе на ово.

„Одлуком старатељ. судије овог суда од 20. септембра 1905. год. Бр. 234.66 издате су све драгоцености и остали накити пок. Драгиње из касе судске означени у списку пописа од Бр. 8 до 54 наследницима: А Антићу и Лепосави Петровићевој, на шта су и признаницу издали прв. суду.

„Решењем неспор. судије овога суда од 4. новембра 1905. год. Бр. 32.978/904 г. упућен је г. Стојан Рибарац адв. овд. као пуномоћник одборника Фонда ове масе, и као извршилац тестаментa њеног, да он за своје властодавце и себе поведе спор противу најпречих законитих наследника масених г-ђе Љубице Антићке, удове, као рођене сестре од стрица покојне Драгиње, г-ђице Зорке и Лепосаве, кћери пок. Косте Петровића, б. кас. судије и то као пријемница права Јована Ђурића, апотекара овд. и да путем спора докаже прече право наслеђа пом. Фонда пок. Драгиње на облигацијона примања масе побројана у томе решењу, као и на примање од Управе Фондова у 5000 динара.

„За овим је старатељски судија овога суда решењем својим од 2—IV—1907 г. Бр. 14.069 решио, да одобрава продају велике куће масене почев од 75.000 дин а мале почев од 10.000 дин. а решењем својим од 27—II—1908. год. Бр. 2382 одобрено је извршиоцу г. Рибарцу да може издати куцу тапију на имање у Краљ Милана улици Бр. 75. по цену од 92.001.

Разлог суда

„По расмотрењу акта потписани судија је нашао:

„Из поднетог протокола извештаја о смрти пок. Драгиње као јавне исправе — §§ 187 и 188 грађ. суд. пост. види се, да је пок. Драгиња умрла 11. новембра 1901. г. у Београду, не оставивши после себе никаквих ближих сродника а оставила је тестаменат писан 26. маја 1896. год. у Београду, који је изложен у реферату овог решења.

„Према поменутом тестаменту пок. Драгиња оставила је сву своју имовину — имања и примања Фонду, који ће носити назив „Фонд Станојла и Драгиње Петровић“, бивших овдашњих, да се њиме помогне одржање и утврђење свете православне вере и српскога имена у целом Српству с тим, да се приходи овога Фонда употребе у главном на издржавање питомаца срп. православног Богослов. Факултета или српске Духовне Академије, кад се исти факултет или академија у Србији установи. Овим ће Фондом руковати нарочити одбор и старати се о његовом умножавању и напретку и зваће се Одбор Фонда Станојла и Драгиње Петровић бив. овд. у ком су одбору сада ова г. г.: Стојан Рибарац, б. министар Правде, адв., Милош Туцаковић, управ. Трг. Банке, Д-р Војислав Бакић, проф. у пензији, Никола Стефановић прота, Боривој Ј. Поповић, проф., Миливоје Башић, проф. гимназије, Д-р Михајло Поповић, помоћ. Народне Библиотеке, Прото-синђел Платон проф. и Мих. Стевановић, пензионар овд.

„За извршиоца овога тестаментa одређен је по тестаменту г. Стојан Рибарац адв. овд. Дужност пом. извршиоца према тестаменту биће, да се стара о свему њеном — покојничном имању, о прикупљању кирије и интереса, о наплати њених примања, о давању новца под интерес и у опште о свему ономе, што му као извршиоцу тестаментa буде спадало у дужност, па ће о свом раду тачан рачун подносити Одбору.

„Поменути Одбор имаће поред осталих дужности споменутих у тестаменту и дужност да месечно по (120) сто двадесет динара издаје из Фонда дугогодишњој надзорници и настојатељици њене куће Јули Маричевић овд., које ће издавање да траје непрекидно за живота Јулиног.

„Пресудом Апелац. суда од 9. марта 1909. год. Бр. 1185 одобрена је пресуда прв. суда од 24. октобра 1907. год. Бр. 43.014 а која гласи:

„Да тужилачки Фонд Станојла и Драгиње Петровић има прече право наслеђа облиг. ц. примања масе пок. Драгиње по дуговању Благоја Ристића, адв. у суми од 55.000 дин., Смиље Б. Ристића адв. 18.000 динара, г-ђе Цвете М. Сарић у 500 динара и примања код Управе Фондова у 5000 дин. по уложној књижици — од законитих наследника пок. Драгиње тужених Андре Антића пенз. оvd., Лепосаве Антић и Мице Димитријевић, удове, који представљају пок. Љубицу Антић и г-ђице Зорке и Лепосаве Петровић као и од умешача М. Бугарчића и Станке Чумић.

„По наредби ст. судије овог суда од 5. септембра 1907. год. бр. 33.949 извршилац тестаментa г. Рибарац поднео је у акту бр. 41.015/1907. г. оригиналне облигације масене, које су унете у касу судску на чување и то:

1, Облигација Благоја Ристића, адв. оvd. од 55.000 дин. у сребру, од г-ђе Смиље Ристићке од 18.000 дин. у сребру и г-ђе Цвете Савић у 500 динара у сребру са тим објашњењем да је:

I. По облигацији од 55.000 дин. отплаћен интерес до 30. октобра. 1907. год. у 26.400 дин. и то 10.703 дин. по уложној књижици Београд. Трг. Банке бр. 304 књ. 357, а 16.400 дин. по поравнању судском од 9. октобра 1907. год. бр. 40.080 које је приложено у овереном препису у пом. акту бр. 41.015.

„Сума ова од 16.400 дин. обезбеђена је прибелешком на ново имање дужниково, заједно са 6% год. интересом од 30. октобра 1907. год.

II. По облигацији од 18.000 динара интерес је плаћен до 10. октобра 1907. год.; по облигацији од 13.650 дин., која је такође приложена ориг. пом. акту сума ова такође је обезбеђена заједно са интересом 6% и интаб. на раније и за главни дуг интабулисано имање, а на имање г. Благоја Ристића, мужа г-ђе Смиље.

III. По облигацији г-ђе Цвете Савић није извршилац

тестаментa предузео никакве мере за наплату, јер је био обавештен да се овај дуг од дужника не може наплатити а јемство није пуноважно, да би се што против јемца могло учинити.

IV. По уложној књижици Београд. Трг. Банке изузето 335 дин. и употребљени су према извешћу извршиоца на масене потребе означене у пом. акту.

„Такса по овој маси неће се никако наплатити пошто је наследник пом. Фонд, који као хуманитарна установа не плаћа никакву таксу, чл. 2. тач. 7. закона о таксама.

„На основу наведеног и §§. 303 – 306 гр. суд. пост. и чл. 101, 116, и 126, неспор. правила и зак. о таксама потписати судија

Решава:

„Да се тестамент пок. Драгиње удове пок. Станојла Петровића, бив. државног саветника овд., који је писан 26. маја 1896. год. у Београду огласи за снажан и за единог наследника ове масе прогласи „Фонд Станојла иј Драгиње Петровић“ бив. овд. с тим, да чланови Одбора овог Фонда, чија су имена означена у реферату овог решења, одмах узму на управљање сву имовину према тестаменту покојнице под теретом исплате свих дугова масених из масеног имања, ако их буде било, пошто су представници масе изјавили, да се наслеђа примају са пописом и под теретом плаћања Јули Маричевић овд. сваког месеца по 120 динара на име издржавања до њене смрти, којој је исплаћено ово издржавање потпуно до краја прошле 1909. године.

„Кад решење ово постане извршно, онда нека рачуноводство из касе судске изда извршиоцу тестаментa г. Стојану Рибарцу, адв. овд. све облигације масене изложене у разлoзима овог решења као и уложне књижице Управе Фондова и Београд. Трг. Банке с тим, да их наплати и новац са пом. документима унесе у поменути Фонд.

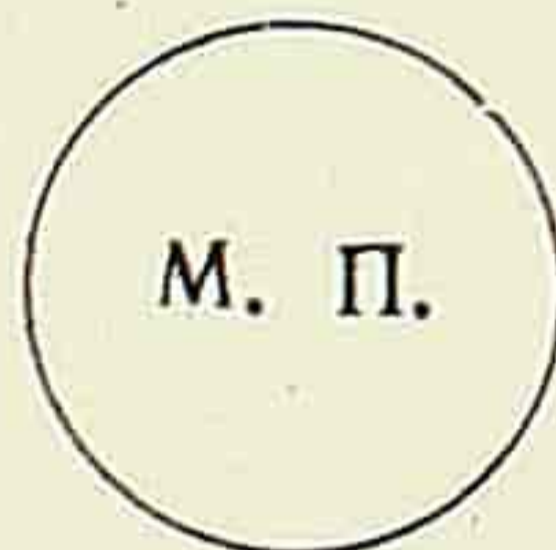

„Пошто је по овој маси наследник пом. Фонд, то он као хуманитарна установа не подлежи плаћању никакве таксе.

„Решењем извести извршиоца тестаментa г. Стојана Рибарца, б. Министра Правде и адв. оvd., стараоце: г. Алек. Борисављевића Држав. Саветника, све чланове Одбора Фонда, легаторку Јулу Маричевић оvd., најближе сроднике пок. Драгиње, г. Андру Антића, пенз. оvd., пуномоћника своје мајке Љубице уд. Вучка Антића оvd. г. Милана Мостића, адв. као пуномоћ. г-ђице Зорке и Лепосаве пок. Косте Петровића бив. касац. судије и као пријемнице права г. Јов. Ђурића апотекара оvd., г. Милана Ђ. Димитријевића, адв. као пуномоћника Мијалка Н. Бугарчића из Кулиновца и г. Косту Шпартаља адв. као пуномоћника Станке А. Чумићке.

„Решио неспор. дела судија прв. суда за град Београд 22. Јануара 1910. год. Бр. 33.190. МБР. 5174. у Београду.

Деловођа
Ник. З. Живадиновић

За Неспор. Дела судију
судија Д-р Нујунџић, с. р.

VII

ФОНД СТАНОЈЛА и ДРАГИЊЕ
ПЕТРОВИЋ

Фонд Станојла и Драгиње Петровић

1.

Лични састав Фондовског Одбора

Председник Одбора

Миливоје Башић
проф. у пензији и б. нар. посланик.

Пословођа

Драгиша Васић
адвокат и књижевник

Благајник

Д-р Мих. Р. Поповић,
проф. у пензији.

Чланови Одбора:

Боривоје Ј. Поповић, проф. и б. нар. посланик,
Архимандрит Платон, проф. у пенз.,
Момчило Јанковић, адвокат из Ниша,
Милан Стојановић, свештеник београдски,
Љуба Јездић, адвокат из Београда.
(Једно место упражњено).

2.

Преминули Чланови Одбора

I

Митрополит Михаило

Први председник Фонда Станојла и Драгиње Петровић

За првог председника Фонда Драгиња је означила, као што се види и из тестаментa, *Митрополиша Михаила*, Архиепископа Београдског и Митрополита Краљевине Србије. Њему је и завештање своје у аманет предала 26. маја 1896. године.

Нимало није тешко протумачити зашто је велика добротворка пажњу своју управила и поверење поклонила Поглавару српске Цркве. И ако се седи Јерарх налазио већ у позној јесени живота, у његовом дугогодишњем и плодном раду она је гледала идеални пример, по коме би и њена родољубива идеја, изражена у тестаменту, требала да добије обраду и остварење.

Мало је таквих људи, као што је био Митрополит Михаило. Постојан и свестан положаја и задатака националних, он је неуморно радио и много урадио за организацију наше Цркве. Као говорник био је на гласу а као учен теолог и писац имао је још тада за собом око педесет разних списа. На његовим седим власима почивао је увелико неувели венац, оплетен од разних добротворства. Његова племенитост и ретка душевна доброта беху га увели у сва хумана предузећа, која је он својом издашном руком сбилато потпомагао.

Колико је био цењен због своје учености и хуманости не само код нас, већ и ван граница мале Србије, најбоље показују многобројна чланства разних друштава и покровитељства толиких установа, у којима је он неуморно делао. Тако, био је:

Члан Српског Ученог Друштва у Београду (1857. г.); председник друштва за ослобођење робова африканских (друштво у Паризу, од 1862. г.); помажући члан Београдског Певачког Друштва (1866. г.); члан Алтајске Мисије за ширење вере Христове међу многобошцима (друштво у Петрограду, од 1866. г.); почасни члан Императорске Публичне Библиотеке у Петрограду (1869. г.); почасни члан Савета Кијевске Духовне Академије (1869. г.); почасни члан Императорског Петроградског Универзитета (1869. г.); почасни члан Императорског Московског Универзитета (1871. г.); почасни члан одеског добротворног друштва „Св. Ђирило и Методије“ (1872. г.); помажући члан Јована Пико

у Италији (1873. г.); члан друштва за ширење просвете у Босни и Херцеговини (друштво у Лондону, од 1874. г.); почасни члан друштва српске школе у Цариграду (1874. г.); почасни члан

Митрополит Михаило

друштва „Братство Христољубивих“ у Атини (1876. г.); председник друштва Црвеног Крста у Београду (1876. г.); члан Ост-

рошког друштва у Волини под називом „Св. Ђирило и Методије“ (1877. г.); почасни члан Црвеног Крста у Брислу (1877. г.); почасни члан Казанске Духовне Академије (1877. г.); почасни члан Петроградске Духовне Академије (1879. г.); почасни члан Савета Московске Духовне Академије (1879. г.); почасни члан „Кијевског Словенског Друштва“ (1879. г.); добротвор за васпитање сиротне и напуштене деце (1889. г.); председник за подизање споменика Косовским јунацима (1890. г.); добротвор друштва „Св. Саве“ (1890. г.); добротвор академског друштва „Обилић“ (1890. г.); добротвор друштва „Коло Јахача“ (1890. г.); председник „Братске Помоћи“ (1890. г.); члан утемељач Свештеничког Удружења (1892. г.); покровитељ црквено-певачког друштва „Корнелије Станковић“ (1892. г.); члан друштва „Љубитеља Духовне Просвете“ у Москви (1892. г.); члан одеског добротворног друштва (1894. г.); покровитељ певачког друштва „Станковић“ (1894. г.); председник Одбора за подизање Свето-Савске цркве у Београду (1895. г.); почасни члан Свештеничког Удружења (1896. г.) и председник Одбора за прикупљање помоћи пострадалима од поплаве у Србији (1896. г.).

Али је, поред овога, за Драгињу било најпресудније, што је Митрополит Михаило био велики поборник Православља не само у малој Србији, већ уопште на Балкану. Тој идеји она је припадала свом својом душом. Она је знала и слушала врло често, како се нечујно, у низу столећа, одродио веома знатан број чисто српских породица у разним крајевима, изневеривши своју прадедовску веру, па се, највише због простоте и немања добрих пастира, предадоше или Исламу, или католицизму (преко уније), изгубивши, у крајњем резултату, и свако српско осећање. Слушала је о „модерном“ национализму, да је „брат мио ма које вере био“, о томе оштром ножу са обадве стране, који је не само одобравао онима који су напустили стару нашу веру, већ бадрио и друге православне да могу, такође, прелазити у друге вере, само, ђоја, да остану и даље Срби! Драгиња је свесна била огромне штете и тешке заблуде, која се крије у таквом јевтином национализму а да је она у истини и била у праву, да је српски национализам без Православља нелогичан — то је најбоље показало данашње верско-црквено стање у нашој поратној, на Версаљском миру заснованој држави.

Мухамедовац (некадањи србин) и католик с тешком муком отварају данас уста кад треба да говоре о братству са српским православним народом, о јединству бар племенском. Не могу,

јер су одрођени, јер је време учинило своје, јер је, поред свих извртања и околишења, религија ипак битни елемент у појму о национализму и најбољи штит за одржање једнога народа у духовној целини па и државној заједници. За лепу песму о томе, да је „брат мио ма које вере био“, није још надошло подесно време, далеко су од тога стања и сви европски народи а ми Срби, наши учени људи и државници, понајпре смо показали, да смо врло мало познавали стварност, живели у безбрижној области источњачких маштанија, кад смо оперисали у својим политичким конструкцијама и са тако крупним питањем, као што је религија.

И ако је прозелитизму ударена брана, ипак данас имамо пуно примера како и школовани људи, професори и сељани подједнако прелазе у Ислам. И ако је позната аксиома, да је српски народ по духу своје веома способан за асимилацију, неотпоран и погодан за прилагођавање туђим верама, језицима и обичајима (севе: на Албанија, Босна и Херцеговина, прекосавски крајеви, Срби у Бесарабији и Русији под царицом Катарином II, јужни предели данашње наше државе), ипак наши просвећени људи чине све, да се српска младеж што више и дубље одстрани од своје православне вере. Примери: подвизи Гл. Просветног Савета да се избаци веронаука из средњих школа. Као да име Србиново има више значаја и примамљивости без православне вере! Као да Српство није очувала баш та иста православна вера, коју властољубиви и рђаво упућени људи данас бацају у старо гвожђе!...

И ако слаба женска страна, Драгиња је религију, као што се показало, много боље и правилније разумевала. У том погледу она није допуштала никаквих концесија, није ни помишљала на компромисе. Она исповеда, да су *Српство и Православље нераздвојни*. Ранијих година можда би јој и чинили замерке за тако резолутна тврђења, али потоњи догађаји, данашње прилике иду јој само у прилог и потврђују здрав смисао старих схватања и погледа на државу и народ. —

Митрополит Михаило је умро пре Драгиње, те се о његову раду, као првом председнику Фонда, нема шта рећи. Али за то нећемо пропустити да и на овом месту истакнемо, да је и велики српски Јерарх скромне своје уштеђевине нарочитим тестаментом завештао, такође, у корист Српства и Православља. Тако, оставио је:

1) *Десет хиљада* рубаља 29. IV. 1889. г. у државној Московској Банци (стара Русија) за образовање „Фонда Митрополита Михаила“. Од интереса на ову суму да се школују два

спремна српска калуђера у духовним руским академијама. Питомце ће бирати српски Архијерејски Сабор.

2) *Шеснаест хиљада* динара у Управи Фондова (30.-XII. 1892. г.) под именом „Фонда Митрополита Михаила“ за штампање књига у одбрану Православља и моралну поуку српског народа а по оцени и одлуци Архијерејског Сабора.

Тем.

II

Стојан Д. Рибарац,

извршилац тестаментa и други председник Одбора.

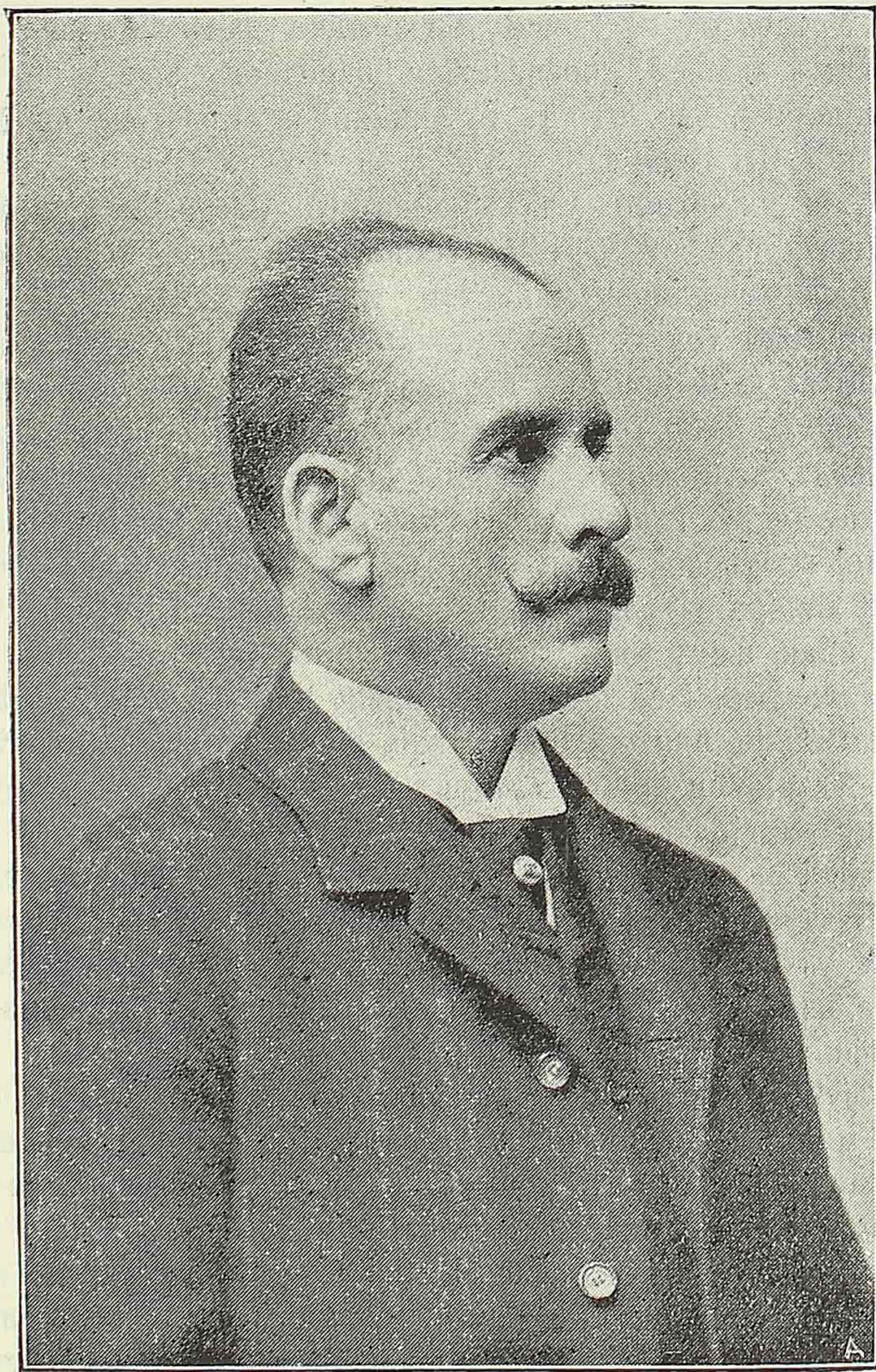
Родио се у питомој, а јуначкој, Ресави, у Свилајенцу 6. фебруара 1855. године у дому часних родитеља српских. Отац му Димитрије, трговац, био је посланик чувене Светоандрејске Скупштине 1858. године. Основну школу свршио је у Свилајенцу, нижу гимназију у Пожаревцу, а вишу гимназију и правни факултет у Београду, све с одличним успехом. По свршетку школовања 1874. године, он је неколико година у служби министарства унутрашњих послова, као практикант и писар, у Ресави, Д. Милановцу, Пироту и Млави. То је време било, када је народ био богат и искрен, са свима лепим патриархалним особинама својим, којег се времена пок. Стојан до смрти радо сећао. То је први одсек његова живота: спремања, упознавања народа, његових особина и његових потреба.

Други одсек његова живота започиње од 1881. године, када, положив одлично адвокатски испит, постаје адвокатом у Пожаревцу, у ком, већином, проводи цео свој живот. Сјајне особине његове као адвоката убрзо се показују. Одличан зналац права и закона, сјајан говорник, искрени бранич неправедно окривљених и оштећених, катонски некористољубив, он веома брзо излази на глас једнога од најбољих адвоката наших. Одликовао се у свима гранама правних одношаја, а особито у кривичним.

Он се уједно истиче и у политичком животу, и својом речитошћу и свима особинама талентованог политичара ускоро стаје у прве редове либералне странке, коју он доцније (1904. год.) реформује, назива националном, и постаје први њен шеф.

Као васпитаник свога оца Светоандрејца, добар познавалац народа и његових истинских потреба, он је сав у идејама младих либерала од 1858. год. и не, сав националан, али и модеран: он жели да се његов народ култивује у духу времена, али не

одбацујући старих својих добрих особина нити, јурећи за сваком, добро неиспитаном, новином, као што су то друге странке чиниле и стварале себи већину. А његова реч на многим и много-

Стојан Д. Рибарац

бројним зборовима била је силна и пламена као Цицеронова, уверљива као Демостенова, елегантна и китњаста као Питова. И од 1887. године па све до своје смрти, с малим прекидом, он

је народни посланик, он је украс и дика народне скупштине, управо срце њено које је било најчистијим и најискренијим осећањем за добро народно. Велика се празнина осетила, и осећа се и данас, што због болести своје није могао учествовати при грађењу Устава од 1921, чему би он тако много допринео својим правничким знањем, познавањем народнога живота и политичких прилика, као што је то учинио и при грађењу Устава од 1888. и 1901. године.

Био је у четири маха министар: 1892—1893. министар унутрашњих дела, 1908—1909. министар правде, а по ослобођењу и уједињењу први министар трговине 1918—1919. и по други пут 1920. године, оба пута кратко време. Као министар одликовао се увек понеким крупним, опште корисним народним делом. Тако је 1909. године, на његов предлог, амнестовало неколико хиљада политичких криваца, а за време последња два министровања он успева да задобије амнестију осуђених по злогласној солунској афери и да се вотује неколико десетина милијуна динара за ратну сирочад по окрузима.

Па ипак, њему нису годила министарска звања, као ни висока одликовања, која је имао, а никад није носио; он је највише волео опозицију, али опозицију, која је народу доносила стварне користи, ударајући свом жестином на несавесност и корупцију у администрацији, не штедећи ни самих врхова њених. А 1913. године, када се наша влада колебала да већи део Македоније уступи Бугарима, он је својим језгровитим и пуним одушевљења чланцима у *Српској Застави* умео тако одушевити војску и народ, да нам је то одушевљење на победничкој Брегалници за увек спојило Македонију са Србијом.

Имајући пред очима само општу народну корист и политички морал а никако своју личну или партијску корист, он није могао имати велику партијску војску из које су се доста њих и политички саблажњавали.

Трећи одсек његова живота, испуњен родитељским несрећама, политичким разочарењима и дугом његовом болешћу, траје од 1915. год. па до смрти му. Видећи неизбежну катастрофу државну 1915. год. он с још неколицином посланика и пријатеља из своје странке одлучује да остане у народу и да с њим подели све несреће и невоље. И он их, заиста, дели и подноси с највећим стоицизмом.

Док су му драги син Воја, већ пред свршетком студија економско-финансијских наука у Минхену, и зет Драгиша Васић

на солунском фронту јуначки истављали своја прса насупрот непријатељским гранатима и мецима, дотле му код куће умире мила кћи Рада, 1917. год. у Г. Милановцу. То је био први нож за његово осетљиво родитељскв срце.

Пригрливши двоструком љубављу своју драгу унуку Бранку уместо своје рано преминуле кћери, његове су очи блудиле далеко, тамо к југу, своме милом јединцу. И с продором српске војске, с ослобођењем нашим, долази му у наручја син, увенчан славом и с јуначким поносом. Али, авај, само за кратко време. Ускоро, 4. фебруара 1919. године од проклетога грипа, последица тешкога ратовања, умире му на рукама његова нада, његов живот и сва утеха, његов јединац. Стојан Рибарац прилаже на олтар отаџбине своје највеће благо, свога јединца сина, док су многи државници и виђенији људи извлачили своје синове из рата и обасипали их сваком угодношћу.

Али, и ако је његово срце било сломљено, живот постао празан и без циља, он, ипак, још не пада. И ако болестан, он долази у Народно Представништво, и сјајно и енергично заступа народне интересе. Најзад, све има својих међа, и он, после једнога сјајнога говора у одбрани народних интереса, лабудове песме своје, у мају 1920. године, пада у постељу, и после двогодишњега тешкога боловања, с малим прекидима с надом на боље, умире физички исцрпен, али духом ни најмање, у Београду 15. августа, у уторник, у 10 часова пре подне. Бог му је дао једину утеху у верном му другу, госпођи Јелени, која га је нежно и искрено његовала у болести попут анђела чувара.

Сахрањен је скромно, без помпе, што је његову карактеру и одговарало, али спонтано веома искрено. На погребу је учествовало око 200—300 лица, већином његових верних партијских пријатеља, а било је доста и пређашњих партијских му пријатеља, као и од других партија, који су ценили његове изврсне особине и велике заслуге. Искрено ожаљен у говорима г. г. М. Стојановића, свећеника; М. Башића, проф; Д. Михаиловића, књижара из В. Градишта, и Ст. Миливојевића, лекара из Пожаревца, спуштен је у гробницу да почива вечни санак поред свога јединца онај човек, чији су нерви за народно добро и јавни живот некад треперили као јасиково лишће, а глас грмео као јерохонска труба!

Па, ипак, поред све велике скромности покојникове, нама живим тешко је не констатовати да приликом смрти овога, у истину, великога човека и Србина није било никакве изјаве саучешћа његовој породици ни од стране највиших фактора, за

које се он показао толико заслужан, особито 1903. и 1909. год., ни од стране владе, патријарха и других чинилаца. Једини изузетак учинио је министар правде г. Др. Л. Марковић, који је у име министарства правде послао на погреб шефа своје канцеларије и положио венац на ковчег покојников. Нека је њему хвала! Стојан Рибарац није заслужио ништа више, ни погреб о државном трошку, којим су и с великом помпом сахрањиване толике безначајне личности. Али можда је Свевишњи то и хтео, да ни овим последњим чином Стојан Рибарац не уђе у категорију оваквих индивидуа.

Тако је Стојан Рибаран завршио свој земаљски живот, пун борбе и трагичности, али који је уједно и пун корисних за народ дела и светао чистотом карактера његова. Слава му и вечан помен!

* * *

И ако сиромах, јер оставља незбринуту удовицу, он не забравља школа, у којима су он и његови деца учили, и сву своју готовину у 50.000 динара овако распоређује: *Правноме факултету* у Београду 10.000 дин. да се оснује фонд сина му Воје, из кога ће се награђивати најбоље израђен темат из економско-финансијских наука; *Основној школи у Бурјан-Мали у Пожаревцу* 20.000 дин. да се оснује фонд сина му Воје и кћери Раде, из кога ће се давати одело о Божићу сиротним а добрим ученицима; *Основној школи у Свилајенцу* 10.000 дин. да се оснује фонд Мите (његова првенца, рано преминулог) и Воје Рибарца, као и онај у Пожаревцу; *Гимназији у Свилајенцу* 5.000 дид. да се оснује фонд Мите и Воје Рибарца за награду најбољег ученика с мале матуре, и *Гимназији у Пожаревцу* 5.000 дин. да се оснује фонд сина му Воје и кћери Раде с истим смером. Нека му је и за то светао помен, и нека то послужи за углед другима богатијим!

О заслугама Ст. Д. Рибарца као извршиоца тестаментa и председника Одбора „Фонда Станојла и Драгиње Петровића“ речено је више у извештају о оснивању фонда и о свеколиком досадашњем раду одборову. Може се рећи да је он спасао и утврдио фонд на корист српскога народа, а на славу великих добротвора.

М. Б.

III

Стеван Сремац,
професор и књижевник српски.

Вршњак и одличан друг Ст. Рибарца и он је изабраник саме добротворке Драге за први одбор. Рођен је у Сенти, у

Бачкој, 11. новембра 1855. године, али је рано прешао у Београд, где је свршио гимназију и философски факултет. Одушевљени омладинац учествује у ратовима за ослобођење 1876-78. године, и кад Србија задоби четири округа, он тако исто одушевљен одлази да служи у тим крајевима, од чега су многи

бежали. Он служи у Пироту, па у Нишу, све до 1892. године, када долази у Београд, где је све до своје смрти. Године проведене у Нишу јесу срећно проведене године младости у месту гостољубља и старих лепих особина српских, што је он овековечно у својим класичним приповеткама: *Ивкова Слава* и *Зона Замфирова*.

Он је био одличан професор српскога језика и српске историје и одличан књижевник српски. Као професор одгајио је силне генерације наше, које је снабдео темељним знањем својих предмета и запојио жарким српским родољубљем и чистим хуманитетом.

Као књижевник јавља се у зрелијим годинама (1895.) приповетком из нишкога живота *Ивкова Слава*, у којој је на хумористички начин изнео весели патријархални живот старих Нишевљана, зачињен и дошљацима из старих граница. Имајући особито оштар посматрачки дар, он је ставио себи у задатак да изнесе верно целокупни живот нашега народа из крајева које је одлично познавао (Војводина, Србија у старим границама и новоослобођени крајеви) у свом шаренилу типова, у ком се он дотле јављао, са свима њиховим врлинама и недостацима, све посматрано кроз призму његове чисте и родољубиве душе. Такве су му, сем поменутих приповедака из нишког живота, приповетке: *Поп-Ђира* и *поп-Спир* из Војводине, *Вукадин* и *Лимунација на селу* из Србије у старим границама, *Кир-Герас* и *Божична печеница* из београдског живота, и многе друге,

Предмет је његових приповедака обичан свакадашњи живот, који се виђа на улици, по зборовима, у механима, али из којег је он умео да извади оно што је од интереса, да га уметнички разради и хумором зачини. А кад узима и обичне детаље, чега је у њега много, онда је опет ту његов дух и изврсна комика, да их начине интересантним.

Што се он није машао и живота виших кругова, разлог је што овај још није био довољно развијен као ни данас, што у њему ништа није било што носи српско обележје, а најмање да би имало нешто специфично интересантног. У животу простијега народа он је налазио нешто једрије, свежије, чистије, што пластичније истиче поједине типове и сталеже, а карактеристично је и за цео народ. И он је, дакле, у том погледу Вуковац, етнограф.

Није тачно ни оно да је њему увек до смеха. Има у њега и горког смеха, и смеха кроз плач, право Гогољевског смеха,

као што треба разумети читајући *Поп-Ђиру* и *поп-Спиру*, два недостојна представника вере и културе у свом селу, као што и у *Кир-Герасу* и *Ђожићној печеници* има оштрог протестовања противу новог времена, које се морално сурвава. И кад се тако чита и *Лимунација на селу*, онда се неће видети ни партизанство ни конзервативност пишчева, него жеља његова да се осуди лудо јурење појединаца за сваком, добро неиспитаном новином, па и то благо и с хришћанским симпатијама.

И кад се пажљивије буде улазило у смисао његових приповедака, видеће се да у њима има не само смеха, што је на површини, него и сувише озбиљних смерова, што је, наравно, у дубини, и да у његовим приповеткама има не само ширине него и потребне дубине, наравно, у колико је цео наш тадашњи живот био дубок.

Видећи како се у нашим школама предаје народна историја штуро и без духа, он долази на мисао да, ради националнога васпитања, треба из историје бирати најлепше моменте и у лепом их облику износити народу ради угледа. И ради тога он бира, али не мења нити удешава, као што неки критичари тврде, оно што ће изнети, па то китњастим и библијским стилем обрађује. То су његове приповетке из прошлости, боље рећи слике из историје, у којима он, на основу старих српских животописаца и летописа, излаже поједине светле моменте из наше историје — *Из књига шарославних*. И те му се књиге врло радо читају, као год и приповетке, које никако не слазе с књижарског трга.

Стеван Сремац је умро у пуном жеку свога рада, када је обећавао још толико много да уради, с немара наших запуштених бања, у Соко-бањи 12. августа, 1906. године, оставив светло име своје и своја велика књижевна дела у вечиту задужбину народу, која ће корисно и племенито утицати на њ и која ће живети, докле и народ српски. Слава му!

М. Б.

IV

Спасоје Стевановић,

И он је од првих чланова одбора. Рођен је у В. Градишту, 24. априла 1850. године. Био је угледан трговац у Београду. У два маха био је одборник општине београдске и посланик за град Београд 1887. и 1893 године. Помагао је свако добро дело и племениту установу. Умро је напрасно 30. јула, 1904. године. У једном лепом некрологу у *Српској Засшави* опростио се Стојан Рибарац са својим драгим „Спалом“. Бог да му душу прости!

Родио се у Крагујевцу 5. априла, 1862. године. Син је уваженога и опште поштованог Тодора Туцаковића, посланика и потпредседника Народне Скупштине. Основну школу и гимназију свршио је у Крагујевцу, правни факултет у Београду, а вишу трговачку академију у Бечу. У државној служби служио је као судски писар, консул у Трсту и Солуну, секретар министарства нар. привреде и управник Класне Лутрије коју је реорганизовао. По том оставља државну службу и постаје директор Трговачке Банке у Београду. Написао је две књиге: *Менично право* и *Домицилирана меница*, које се и данас употребљавају. Од 1907. год. члан је Одбора овога фонда.

Помагао је свесрдно хумане установе, и био је ванредно добар човек. Његова кућа и виноград били су на гласу са његова српског гостољубља. Најзад, и њега је постигла судба добрих људи, и он разочаран у неке своје пријатеље, нервно ослабео, пада у постељу, и, после дугог боловања, умире 11. марта 1921. год. у Београду. Бог да му душу прости и вечан му помен!

М. Б.

3.

Извештај о стању Фонда¹⁾

После смрти свога мужа Станојла († 17. маја, 1889) велика добротворка Драгиња подиже у име његово и своје цркву Св. Николе на Новом Гробљу, о чем је било напред говора. Доцније, 26. маја 1896. г., она завештава свеколико своје имање на просветне и националне смерове, о чем ће се старати нарочити Одбор који је она сама изабрала и који ће почети управљати Задужбином одмах после њене смрти († 11. новембра, 1901. г.). Па ипак, то није могло тако бити, јер је требало скоро десет година, док је њена Задужбина правно конституисана.

¹⁾ Читан 4. децембра 1922. г., на Ваведење, у сали II Мушке Гимназије у Београду, на свечаној седници у спомен великих народних добротвора Станојла и Драгиње Петровића.

Требало је много труда и рада да се ова задужбина одбрани и воља пок. Драгиње одржи. Одмах после њене смрти настале су дуге парнице од њених сродника, који су се упињали да њима припадне највећи део заоставштине пок. Драгиње.

Око масене готовине у седамдесет и осам хиљада и пет стотина (78.500) динара, која је представљала половину целокупне задужбине, наступила је дуга парница, која је завршена тек 24. октобра 1907. год. У каквој је погибли био Фонд, најбољи је доказ то што су судови по том предмету доносили неколико пресуда, од којих су неке биле на штету Фонда. Тако, док је Првостепени Суд одбио сроднике и досудио ову суму Фонду, дотле је Апелациони Суд преиначио пресуду у корист сродника. По жалби заступника Фонда Касациони Суд је поништио пресуду Апелационога Суда, али овај није хтео усвојити те примедбе и дао је своје противразлоге, те је о том судила Општа Седница Касационог Суда и у њој су тек Задужбини обезбеђена њена права.

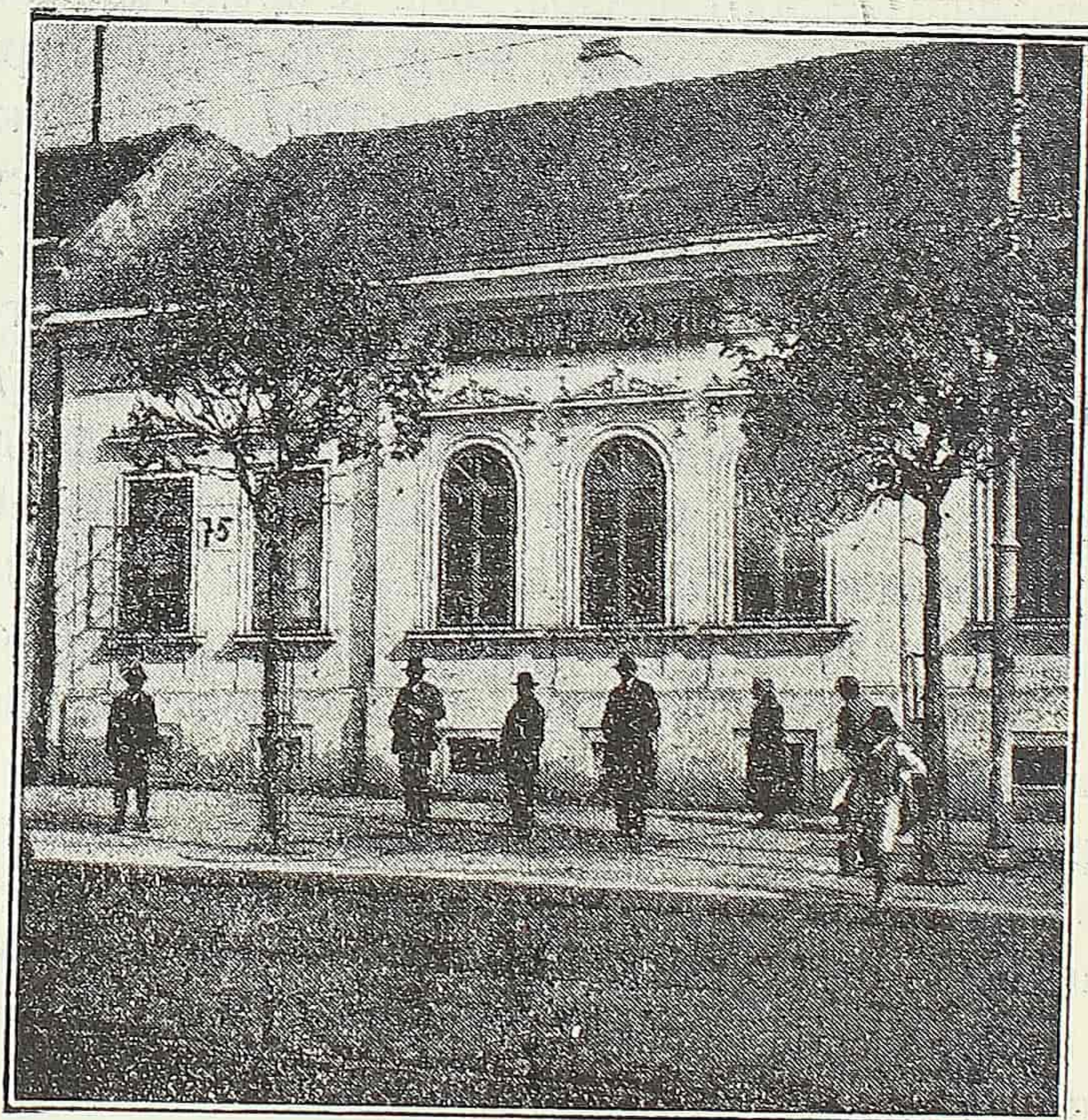
Треба овде истаћи, да је ову сјајну одбрану интереса фондовских стално водио председник Фонда и извршилац тестаментa пок. Стојан Д. Рибарац, чијем се неуморном труду и великом правничком знању има захвалити што је Фонд очуван.

Али и после ових спорова неспорни судија Београдског Суда могао је тек 22. јануара 1910. г. донети своје решење, којим је тестаменат пок. Драгиње оглашен за снажан, и тек од тога дана Фонд је као задужбина правно конституисан. Тек после извршности овога решења предана је Одбору фондовска имовина на располагање.

Први председник овога Фонда био је пок. митрополит Михаило, који је тестаментом био одређен за доживотног председника фондовског. По смрти његовој изабран је за председника Фонда Стојан Д. Рибарац, дотадашњи

извршилац тестаментa, кога је као таква сама тестаторка тестаментом означила, давши му најшира овлашћења.

Господин Рибарац је као председник Фонда енергично настао да среди и обезбеди имовину фондовску. И у том раду он има одличан успех. Тако, док је 1908. год. фондовска имовина представљала вредност од сто осам

Кућа Станојла и Драгиње Петровић у Краља Милана ул. број 75.

хиљада и пет стотина тридесет и пет (108.535) динара, његовим умешним руковањем Фонд је, по смрти његовој, имао готовину од осам стотина и четири хиљаде и триста педесет и четири динара и деведесет и пет пара (804.354,95), поред једне куће чија вредност такође данас представља неколико стотина хиљада динара. Свако потраживање фондовско било је најскрупuloзније обезбеђено, свака сума тачно наплаћена и повољно пласирана.

По овлашћењу старатељскога судије, а на основу тестаментa, Фонд је 1908. године продао Српској Књижевној Задрузи своју кућу у Краља Милана ул. бр. 75. у којој су велики добротвори живели и умрли. Водећи рачуна о великој улози С. К. Задруге, Одбор јој је уступио зграду под веома повољним по њу погодбама, за суму од деведесет и две хиљаде (92.000) динара. Од ове суме дала је Задруга одмах 44.000, а на остатак од 48.000 динара дала је Фонду облигацију, који је, без 12.000 дин., о чем ће бити доцније говора, исплатила ових дана. Што, дакле, С. К. Задруга има свој дом на једном од најлепших места и чија вредност данас представља неколико милијуна, има се захвалити Фонду Станојла и Драгиње Петровића.

Али, водећи рачуна о том да С. К. Задруга по јевтину цену дође до свога дома, Одбор се постарао преко свога извршиоца да такође умножи и своју имаовину. Он је ускоро за овим купио једно имање у Балканској улици за сто хиљада (100.000) динара, које је доцније продато за седам стотина пет хиљада (705.000) динара.

И ако питање важности тестаментa није свршено све до 1910. године, Одбор је, ипак, у границама могућности, радио на смеровима одређеним тестаментом. Тако, 1909. год. Одбор је послао пет стотина (500) динара прилога ради оснивања Српске Читаонице у Куманову са књигама религиозно-националног садржаја. Исте године Одбор је потпомагао познатогa националног радника д ра Јована Хаџи-Васиљевића да иде у Стару Србију и Мађедонију ради прикупљања грађе за своја дела, којима је био смер одбрана народних националних интереса у тим крајевима српским.

Чим је оснажен тестамент, Одбор чини један већи издатак за своје смерове. Водећи рачуна да је Фонду према тестаменту задатак и издавање популарних списа ради заштите и одбране народних и верских интереса у

свима српским покрајинама, председник Фонда пок. Рибарац учинио је 11. маја, 1910. овај предлог:

„Ради горње сврхе Одбор је овлашћен да тај посао може према своме нахођењу и другоме поверити.

„На пословима ове врсте народнога просвећивања и популарисања књижевности до сад је најуспешније радила и највише се истакла Српска Књижевна Задруга. Она је за 18 година свога рада створила духовно јединство српскога народа како још ниједно српско књижевно или културно друштво до сада. Српска Књижевна Задруга једним делом свога рада потпуно одговара и просветној жељи, исказаној у тестаменту пок. Драгиње, и како се још не може приступити извршењу главнога задатка фондовског: издржавања питомаца православног Богословског Факултета или српске Духовне Академије, пошто још нису установљени, предлажем да се из дотадашњег фондовског прихода уступи Српској Књижевној Задруги дванаест хиљада (12.000) динара ради означеног циља издавања популарних списа у циљу заштите и одбране народних и верских интереса у свима српским покрајинама“.

И тако је код С. К. Задруге постао „Књижевни фонд Станојла и Драгиње Петровића“ из суме, коју је Задруга дуговала Фонду, и према чему је њен дуг тада износио 36.000 дин., који је она сада и исплатила.

Ратови и окупација спречили су рад Фонда, али је он, одмах по свршетку њихову, предузео живљу акцију. Тако је, да би добио што више средстава за остварење својих смерова, решио да један део непокретног имања уновчи. Ово је урадио нарочито стога, што су предратне закупнине биле малене, а имање је изискивало знатне оправке и трошкове, те је и приход био незнатан. Продају је учинио оферталном лицитацијом, оглашеном у више листова, и успео да га прода седам пута скупље него што га је купио.

Када је, доцније, Држава учинила апел за уписивање

7% држ. зајма, Фонд је уписао сам за четири стотине седамдесет хиљада (470.000) динара држ. зајма.

Од важнијих одлука је и она 24. марта, 1921. да се изда књига о животу великих добротвора, са сликама њиховим и њихове задужбине, за који је посао одређен архимандрит г. Платон. Књига ће бити готова ових дана. Остале су одлуке мање важне и административне су природе. Седница је од 1907. г., па до смрти г. Рибарца, било 25.

У први Одбор, који је сама тестаторка изабрала за цео живот (1896. г.), били су ушли: г. г. архиепископ београдски и митрополит српски Михаил; Стојан Д. Рибарац, бив. министар и адвокат из Пожаревца, као извршилац тестаментa; Војислав Бакић, ректор Вел. Школе; протосинђел Виктор, проф. Богословије; Спасоје Стевановић, трг.; Милош Т. Туцаковић, сек. Мин. Нар. Привреде; Стеван Сремац, проф. гимн.; Никола Стевановић, свешт., и Боривоје Ј. Поповић, проф. гимн.

На место умрлих: митрополита Михаила, Спасоја Стевановића, Стевана Сремца и Виктора Одбор је 1907. г., на основу права које му тестамент даје, изабрао: г. г. Миливоја Башића, проф. гимн.; д-ра Михаила Р. Поповића, проф.; Михаила Стевановића, пенз., и протосинђела Платона, проф., све из Београда, а затим се конституисао, изабрав за председника и руковаоца г. Ст. Д. Рибарца а за секретара г. Мих. Р. Поповића. Доцније је, 1912. г., на место г. Николе Стевановића, који је отишао у иностранство, изабрао г. Момчила Јанковића, адвоката. Рад овога Одбора изложен је напред.

По смрти свога председника г. Ст. Д. Рибарца (15. августа о. г.), Одбор се састао 24. авг. о. г. и, одав заслужено му признање устајањем и узвиком: Слава му!, примио од г-ђе Јелене, супруге му, сву имовину потпуно исправно и у највећем реду. По том је на осталим својим седницама (свега 6, до ове свечане) извршио ове послове:

на место умрлих чланова г. г. Ст. Д. Рибарца и Милоша Туцаковића и на место г. Михаила Стевановића, пенз., који је дао оставку због старости, изабрао: г. г. Љубу Јездића, адвоката, Драгишу Васића, књижевника и Милана Стојановића, свешт.; конституисао се изабрав за председника г. Миливоја Башића, проф. у пенз., за благ. г. Мих. Р. Поповића и за пословођу г. Драгишу Васића.

По том је одлучио да на дан смрти велике добротворке, 24. новембра о. г. (по ст. 11. нов.) први пут ступи на јавност одржањем помена великим добротворима у 11 часове пре подне у цркви Св. Николе, њиховој задужбини, на Новом Гробљу, који ће се одсад сваке године давати, и свечаном седницом у 4 часа по подне у II. Муш. Беогр. Гимназији, на којој ће се прочитати извештаји о раду Одборову и имовном стању Фонда, као и о животу завештача.

За тим је живо настао да се што пре изда књига о животу великих добротвора, која ће се већим делом бесплатно раздати школама и црквама. Али због вечитих штампарских незгода књига није могла бити готова до 24. нов. т. г., због чега су помен и свечност одложени за 4. дек. о. г. (по ст. 21. нов.), али, на жалост, ни до тога се дана није могла завршити. Ипак ће за који дан изићи из штампе, о чем ће се јавност обавестити. Одбор је још одлучио, да, поводом ове свечаности, а у духу велике добротворке, потпомогне с 2.000 дин. Средњошколску Матицу у Београду. Остали је посао био административне природе.

30. новембра, 1922. г.
у Београду.

Пословођ
Драгиша Васић,

Благајник
Мих. Р. Поповић,

Председник Одбора
Миливоје Башић,

Чланови:

Бор. Ј. Поповић, Архим. Платон, Љуба Јездић, Милан Стојановић и Момчило Јанковић.

4.

Извештај о имовном стању „Фонда Станојла и Драгиње Петровића“

на дан 1. децембра 1922. године.

А.) У гошову:

1. Код Зем. Савеза Земљорадничких Задруга (књ. II. л. 140).	249,414.60	дин.
2. Код Таковске Банке, Горњи Ми- лановац (Бр. 59. књ. I.)	10,000.—	„
3. Код Пожаревачке Трговач. Банке (Бр. 1002, књ. II.)	33,075.—	„
4. Примљено од Београд. Трговачке Банке, (Бр. 1874, књ. 802.)	865.—	„
5. Примљен од С. К. Задруге остатак дуга с интересом	39.300.—	„
	332,654.60	дин.

Б.) У харшијама од вредности:

Четири стотине седамдесет (470) об- везница 7% држ. зајма, свака по 1.000 дин. Свега	470,000.—	„
--	-----------	---

В.) На дугу:

По два меницама	5,000.—	„
	807.654,60	дин.

И речима: осам стошина и седам хиљада и шест
стошина педесет и четири динара и шездесет пара.

Сем тога Фонд има и једну кућу у Ломиној ул. бр.
40, у вредности преко двеста хиљада динара, а која ће
прећи у потпуну својину фондову после смрти удовице
уживалице.

Београд, 30. новембра, 1922. год.

Благајник
Д-р Мих. Р. Поповић

Пословођа
Драгиша Васић

Председник Одбора
Миливоје Башић

Чланови:

Бор. Ј. Поповић, Љуба Јездић, Милан Стојановић, Момчило Јанковић, Архимандрит
Платон.

5.

Извештај о првој прослави Станојла и Драгиње
Петровића, народних добротвора.

4. децембра (по ст. 21. нов.) 1922. г.

Према раније састављеном програму, Одбор је нарочитим штампаним позивницама позвао све највише просветне и верске (православне) власти, просветна и хумана друштва и задужбине, разна друштва којих је пок. Драгиња била члан добротвор или утемељач, као и многе виђеније личности. Исто је то учињено и преко престоничких листова.

4. децембра (по ст. 21. нов.) у 11 часова пре подне одржан је помен добротворима у цркви Св. Николе, њиховој задужбини, на Новом Гробљу. Чинодејствовали су из почасти: гг. архимандрит Платон, протојереј цркве Св. Николе Божа Јовановић, протојереји Стева Димитријевић, декан теолошког факултета, и Михаило Поповић, и свештеници: Љубомир Митровић, Милан Стојановић и Нићифор Јанковић. Црква је била застрта црном чохом, а сва кандила, свећњаци и полијелеји били су упаљени,

Помену су присуствовали, сем Одбора и поменутих свештеника, и: гг. Бор. Пајевић, потпредседник Општине, са неколико чланова и одборника, Др. Чеда Митровић, проф. унив., Зарије Поповић, као изасланик Друштва Св. Саве, г-ђа Марјански, г. Марјански и г. Милићевић, изасланици Средњошколске Матице у Београду с већим бројем питомаца, деце изгинулих ратника, С. Томић, директор III м. Б. Гимназије, представници разних друштава, којих је била члан пок. Драгиња, и други грађани.

Кољиво је у два велика суда спремила г-ђа Миланка Љуб. Јездића, адв., која је и сама присуствовала помену и много учинила да спомен испадне што свечанији. Кољиво је подељено свима а особито довољно поменутој деци.

По подне је била свечана седница у славу великих добротвора у дворници II Мушке Београдске Гимназије. Сем Одбора присуствовали су: гг. Стева Димитријевић, декан теол. факултета, Др. Ч. Митровић, проф. унив. с госпођом, Јован Николић, шеф Задужбинског одељења, Хенрик Лилер, директор у пензији, као изасланик С. К. Задруге, Зарија Поповић, као изасланик Др. „Св. Саве“, Мирко Поповић, дирек. II М. Б. Г., који је уступио бесплатно салу са осветљењем, г-ђа и г. Марјански као иза-

сланици Средњошколске Матице у Београду, изасланици свештеничког и монашког удружења и још неки грађани и грађанке.

Седницу је отворио у 4 часа председник одбора г. Миливоје Башић, истакав заслуге великих покојника и захвалив гостима што су својим доласком одали достојан пијетет добротворима, па је за тим говорио: *О улози старих српских задужбина — манастира у прошлости и нових у садашњости и будућности, као и о потребној кооперацији свих задужбина у будућности.* По том је архимандрит г. Платон прочитао свој састав *О живошу и раду Сшанојла и Драгиње Петровића* из књиге коју Одбор штампа. Најзад је г. Милан Стојановић прочитао *Извештај о оснивању Фонда и о свем досадашњем раду, као и Извештај о имовном сшању Фонда.* Затим су учесницима раздељени штампани извештаји.

У 6 часова председник је закључио седницу узвиком: Слава покојницима, хвала учесницима!!

Тако је завршена прва видна прослава великих добротвора, не с многом помпом и великим бројем учесника, али искрено и са много пијетета. Жалити је што нису биле представљене највише просветне и верске власти као и женске установе, чему је узрок, можда, био и рђаво време. Надамо се да ће се то поправити друге године.

Одбор сматра за дужност да и овде изјави своју захвалност свима поменутиим учесницима, а нарочито гг. свештеницима, који су из почасти чинодејствовали у цркви Св. Николе и њену свештенослужиоцу г. Божи Јовановићу, проти, на бесплатно датом осветљењу и звоњењу, г-ђи Јездићи на справљеном кољиву, г. Мирку Поповићу, директору III М. Б. Гимназије, за бесплатно уступљену салу са осветљењем, оним престоничким листовима, који су донели објаве о свечаности, а нарочито листу „Време“ за донет извештај о прослави. Свима њима даће се бесплатно и књига о великим добротворима, када буде готова,

О улози старих српских задужбина у прошлости и нових у садашњости и будућности.¹

Поштоване госпође и господо,

*„...Није бабо расковао благо
На наџаке ни на буздоване
Ни на сабље ни на бојна копља,
Ни добријем коњма на рахшове;
Већ је бабо пошрошио благо
На шри славна српска манастира:
Једну бабо саградио цркву,
Б’јел Вилиндар насред Горе Свеште,
Красну славну себе задужбину..“*

Овако је Св. Сава, ради одбране свога оца Стефана Немање, отпочео одговор свој господи хришћанској на њихово протестно питање: „Куд се деде цар Немање благо?“ И кад се сетимо свега шта су у то време били српски манастири, мораће се признати и јака одбрана Св. Саве и високи културни смисао нашега народа. Нису манастири били само места где се добивала религиозна храна и душевна утеха, него и места где се стицала и писменост, где се неговала и књижевност и сва наука тога времена; они су били и болнице где су се лечили физички недужи, и расадници пољопривредних знања, једном речју места где се налазила свеколика култура тадашња. Они су, управо, били прави народни универзитети, који су непосредно и најјаче утицали на најширу масу народну, какву непосредност и јачину не могу имати данашњи.

И кад је нестало и последње сенке старе српске државе, остају ти манастири, истина много посрнули и ослабели, као достојни њени заменици. Није то пуста фраза, да су манастири јачали и одржавали свест нашега народа, запајајући га надом на бољу будућност. О том су нам најбољи доказ наше народне умотворине, које потпуно дишу религиозно-моралним и националним духом, а историјско знање нашега народа увек је црпено из старих летописа и живих уста калуђерских.

Кад Милош у Латинима, хвалећи се пред њима, набраја све могуће цркве и манастире, задужбине старих српских владалаца

¹ Говор који је држао председник Одбора „Фонда Станојла и Драгиње Петровића“, на свечаној седници у спомен њихов, на Ваведење 4. дек. 1922. г., у 4 часа по подне, у дворници II. Мушке Београдске Гимназије.

и господара, или кад Рајко од Расине анахронистички ређа све наше владоце и властелу, ко да не види иза леђа народнога певача калуђера аналиту као шапача? Кад народ за узрок косовске катастрофе узима не физичку или моралну слабост своју или својих вођа, него вољу Лазареву, импутовану до душе с више :

*„...Цар воледе царству небескоме...
Земаљско је за малена царство,
А небеско ув’јек и до в’јека.“*

онда је и опет сувише јасно, да је то на њега силно утицала црква са својим представницима, давши му овако високи национални понос и велику веру у сама себе, да га никаква земаљска сила не може сатрти; она иста црква која му је дала и цео катихизис вере, сажет у оној малој, али дивној песми: „Ој човече, праведниче, један Божји службениче“, и у којој су најкарактеристичнији, пуни стоицизма, стихови:

*„У добру се не понеси
А у злу се не пониши!“*

И стари Немањићи, са својим силним културним радом, дизањем манастира са овако великим задацима, учинили су неизмерне користи не само за своје време, него још више за доцније, за време робовања, јер су дали народу једно оружје, које није могло бити сатрвено ни од каквог непријатељског, и које је трајало све до најновијега времена. И у ратовима 1912—1913, и у ратовима од 1914—1918. године, имали смо га у рукама, и оно је било јаче од свих најсавршенијих немачких борбених средстава, а оно се зове: силно народно одушевљење и висока национална свест. Чувајмо се, да нам когод или штогод не истисне из руку ово најмоћније и најпобедоносније оружје, а за ову патриотску бојазан дају и сувише разлога: хлађење одушевљења у омладине и претерани материјализам у старијих!

Колико смо имали резултата у ратовима 1912—1913. године за ослобођење Јужне Србије, наоружани националним одушевљењем, које смо видели да је старога порекла, од Св. Саве и Немањића, ми смо имали и непосредно као савезника свога — некадашњи рад старих Немањића. То су опет били њихови манастири, расејани по Старој Србији и Маћедонији, који и данас поју у славу Божју и народну, или у рушевинама немо причају о славној прошлости српској, као најживљи и најтврђи сведоци о највећој културној подобности нашега народа међу свима бал-

канским народима и у прошлости и у будућности, да су и највећи наши непријатељи пред тим фактом морали ућутати и нехотице признати наша национална права.

А народне умотворине нашега народа из тих крајева не знају за Палеологе и Кантакузене, Симеуне и Асене, и остале завојеваче, него само за своје културне раднике, осниваче цркава и манастира, Немањиће, краља Марка, цара Лазара и друге српске јунаке, тако да су их и сами Бугари, поред свега фалсификовања историје, морали издавати са српским именима.¹ И српске народне песме из тих крајева, стале су, дакле, као други наш савезник, а тесну њихову везу са старим српским манастирима већ смо истакли.

И велика добротворка Драгиња Станојла Петровића, чију успомену данас славимо, пошла је путем Св. Саве и Немање. Дубоко прожета истинском вером и запојена чистим националним духом, она, после смрти свога мужа Станојла, најпре подиже дивну цркву Св. Николи на Новом Гробљу као душевно окрепилиште, али не остаје само на том, него цео свој живот краси добрим делима, о чем ћете и боље и лепше чути из говора уваженога архимандрита г. Платона. Цео њен живот био је свесрдно старање, како ће и за живота и после смрти што више користити своје милом српском народу, као да јој је вечито пред духовним очима био благотворни рад краљице Јелене, о којој с толико хвале пише стари српски биограф архиепископ Данило II. Најзад, она све своје имање не сувише богато, али плод штедљивог старог српског домаћинства, оставља на религиозно-морално и национално васпитање и јачање свога народа.

Из извештаја ћете видети сав развитак Фонда, као и борбу која се водила око њега. И ако од смрти велике покојнице до данас има 21 година, Фонд је као задужбина правно конституисан тек 1910. године. За време од 12 година главна је брига била Одбора, а особито заслужног му председника пок. Ст. Д. Рибарца, да се имовно стање Фондово среди, ојача и умножи у чем се и успело, а доста се урадило и по задацима, одређеним му тестаментом. Више се није могло урадити ни због дугогодишњег ратовања, кобне окупације и тешких ратних последица.

Када се све то пребродило, Одбор је одлучио да изиђе на

---

¹ Види „Сборникъ за нар. умотворенія“, орган бугарског министарства просвете.

јавност ове године, а то ће бити приређивањем црквенога помена великих добротвора, који ће се одсад сваке године давати на дан смрти пок. Драгиње, и свечане седнице, на којој ће се прочитати о животу врлих завештача и извештаји о свем досадашњем раду и имовном стању. После тога, Одбор ће се сав предати послу око потпуног извршавања смерова великих добротвора, исказаних у тестаменту, а то је: потпомагање најбољих студената теолошкога факултета и рад на националном просвећивању нашега народа књигама, предавањима и свима могућим средствима, наравно, у колико му то буду допуштала материјална средства.

Наше је мишљење, да је јавност рада наших задужбина битна погодба за њихов правилан и успешан рад, а сем тога, она је потребна и ради одавања достојног пиетета завештачима, даље, да би се сузбили сви могући злонамерни гласови, а и да би се дало подстрека и новим људима за оснивање нових задужбина са разним корисним смеровима, а према новом духу времена. А наш је народ увек имао синова, који су искрено осећали за широке масе народне и усрдно желели његово материјално и духовно напредовање, не жалећи ради тога великих материјалних жртава, остављајући на то врло често и све своје имање.

Као што у старој српској држави Св. Сава инаугурује рад потоњих Немањића и властеле српске на религијском ојачавању и културном напредовању свога народа, тако то у новије време, крајем XVIII. века, чини Доситеј Обрадовић, наравно модернизовано у духу свога времена. Тако рећи, нема стране у његовим књижевним делима, где он не препоручује, саветује, моли бога-тије људе да потпомажу издавање књига и оснивање школа и разних хуманих установа. Може се рећи, да се тек од његова времена најачко јављају разноврсне мецене и оснивачи разноврсних фондација међу прекосавским Србима, којима је ваљало не само просвећивати се, него и бранити се од разноврсних нартања на веру и народност своју.

Тако се оснивају богословија, гимназије (две), учитељске школе (две) задужбинама појединих родољуба, а цркве и основне школе одржава сам народ својим општинским прирезом и прилозима и задужбинама појединаца. Аустро-Угарска није га буџетски помагала, напротив, она је често ометала отварање школа и подизање цркава, и ако је српски народ својим општим државним порезом издржавао све туђинске школе и цркве. Док је Аустро-Угарска тако поступала са српским народом, дотле наша

држава данас из свога општедржавног буџета издржава све верске и просветне установе туђинских народа, па чак и најљућих вековних непријатеља наших.

Матица Српска основана је прилозима и легатима, помоћу којих је она могла вршити свој велики просветни и културно-национални задатак. Треба се са пиететом сетити великога народног добротвора Саве Текелије који оснива свој велики завод Текелианум у Пешти, из кога су изишле толике генерације тамошње интелигенције српске. Па фонда Накина, Трандафиловичина, Костићева и многобројних других, у вези с Матицом или самосталних, за школовање ђака (стипендија), удавање девојака, потпомагање занатлија и т. д.

Сем општих, црквених и просветних фондова, свака градска, па и многа сеоска, општина има своје црквено-школске тестаторе и добротворе, тако да су многе имале и по неколико десетина милиуна форината, у новцу и имању, тадашње вредности. Панчевачка црквена општина у својој богатој и раскошној дворници имала је читаву галерију слика својих добротвора, коју су Маџари у последњем рату дивљачки упропастили. Како се чује, већину су тих фондова приграбили Маџари, уписавши их у свој принудни ратни зајам, те их данас, на жалост, више нема. Али и ти су фондови извршили свој задатак. Што данас више нема оне неоправдано и на туђ рачун велике и обесне Маџарске, у многом је и њихова заслуга!

Али није било само у Војводини родољубивих завештача, њих има и у нас, у Србији. Када се Србија после сељачких устанака почела развијати и економски и финансијски, и када се у њој јављају и имућнији људи, налазе се и у нас добротвори и завештачи, и то што доцније, све више. Да поменемо с дужним пиететом Мишу Анастасијевића, који оставља своју велику кућу, и данас најимпозантнију у Београду, Великој Школи, Илију Коларца, који завештава све своје имање на помагање науке и оснивање првог српског универзитета, Николу Чупића, који оснива научну задужбину, Симу Игуманова са својим фондом за издржавање богословије у Призрену; овај фонд, коме имам част бити председником, Тодоровића, браће Стаменковића и многих других. Многи су од ових фондови самостална тела, са својим одборима, а многа су под министром просвете или којим другим, или при појединим школама. Сем тога таквих фондова и задужбина има и у многим местима у унутрашњости: у Шапцу, Смедереву, Крагујевцу, Смедеревској Паланци и т. д.

Било би од великог интереса саставити списак свих задужбина, самосталних и несамосталних, у Београду и у унутрашњости, као и у Војводини и свима другим крајевима, са тачно обележеним њиховим имовним стањем и смером, и у колико су оне томе послужиле до сад, и тада би се имала верна слика нашега родољубља у погледу добровољног прилагања материјалних жртава ради просвећивања нашега народа, као и уколико се урадило у том погледу, а и ради још нечега о чем ниже.

Вара се сваки онај који мисли, да сада, после нашега уједињења, није потребан досадашњи начин рада на пољу просветном и националном, или бар не у толикој мери, као и онај који мисли да све то треба предати држави. Напротив, сада треба радити, и то више него икад, и никада није било више смисла за приватну иницијативу него данас. Ми смо, до душе, уједињени али не потпуно. Има још доста нашега народа и под Турцима, и под Бугарима, и под Румунима, и под Мађарима, и под Италијанима. Али и ми који смо уједињени физички, јесмо ли уједињени и духовно? Још нам ни интелигенција и носиоци просвете у свима крајевима нису потпуно духовно асимиловани, то ли прост народ. Па онда, на ком је нивоу просвећености и културе уопште наш народ у маси?

Наше је уједињење дошло и сувише брзо и неочекивано, и ми смо се надали, да ћемо, по спором темпу ослобођавања до 1912. године, имати и сувише времена да се духовно припремимо за то духовно уједињење. И, очекујући то ослобођење у далекој будућности, ми смо изненађени догађајима, и нашли смо се потпуно неспремни пред свршеним фактом. То нарочито важи за нашу ослобођену браћу. Услед те неспремности дошло је међусобно неразумевање и незадовољство једних другима, као и опште разочарење због нерсално прављених планова о будућности. Ми нисмо имали ни један општи заједнички план по ком ћемо после живети у једној, тако ослобођеној и уједињеној држави, него је све дошло наједном. Може се рећи, да се узајамно нисмо ни познавали колико је требало. Списи о братству нису били увек искрени, а здравице на банкетима никад.

Треба, дакле, да се сви свестрано упознамо са свима својим неизбежним недостацима и врлинама, у колико их имамо, па да искрено и обазриво порадимо на уништавању малих покрајинских разлика у погледу духовном и на израђивању једнога општег националног менталитета. И кад ово говорим, ја мислим на највећи део нашега народа, на православни део. Али ко и опет да

се не сети великога Доситеја, творца нашега просвећеног национализма, који је „свој род љубио“, а чији је род његово место рођења Чаково оставио туђину?! Он је први смело и отворено, без икаква увијања, без бојазни и од Карловаца и од Ватикана, и од Стамбола и од Беча, прокламовао јединство народа од три вере, сматрајући веру као небитно национално обележје.

Али, и ако су за њим пошли и Вук, и Његош, и многи други са девизом: „Брат је мио, које вјере био“, врло се мало у том успело. Али, и то је разумљиво, били смо разједињени, у туђим непријатељским државама, које су и створиле те верске и духовне разлике, и свима могућим средствима их подржавале и појачавале. А сада, када смо под једном капом, да ли ће нам то бити лакше? Тешко, бар не при методима, којима располажемо. Требало би бити геније, па пронаћи нове.

Сем тога, приповедајући Српство католичкоме делу нашега народа као и муслиманима, да се не сударимо с браћом Хрватима, којима опет ништа не смета да браћу муслимане присвајају само за се? Те верске заострености највише и сметају духовном јединству и јачем просвећивању масе. Тежак је и сувише компликован задатак: и брисање малих покрајинских разлика међу православним, и утирање верских заострености између ових и католичкога и муслиманскога дела, и стварање једне хомогене националне целине, као што је случај, нпр. у Немаца, и ако су подељени на више вера. Уза све то долази и проповедање духовног и државног јединства између три братска племена: Срба, Хрвата и Словенаца. То је у толико теже, што све то треба радити једновремено и симултано, јер чекајући на сукцесиван рад, могли бисмо опет бити изненађени, и то много погибаоније.

Да сав овај посао: изглађивање диференција, духовно асимиловање и стварање једнога националног менталитета истинском култивацијом изврши сама држава, апсурдно је и замислити. Да је та држава и најидеалније организована, а њен апарат најсавеснији, па тешко да би, при тако тешким и компликованим задацима, могла што више учинити, а камоли данашња, у којој шаблонизам и несавесност царују. Зато је преко потребно да јој придође у помоћ и многострука приватна иницијатива.

Између многобројних начина који би се за то могли препоручити, ја овом приликом предлажем *колаборацију* свих наших фондова и задужбина, знаних и незнаних, из све земље. Данас ми сви они личе на многе поточиће, који су у близини,

али тек разбацани, овамо онамо, не доносећи никакве користи, а кад би се вештачки саставили те постали једна река, на њој би могли и већи млинови млети, могла би се искористити и силна електрична снага, могла би послужити и саобраћају. Не мислим на спајање свих задужбина у једну, нити то сме, нити треба да буде, него на њихов сложан и споразуман рад. Будући у контакту и у договору, оне би једна или више њих радиле у једном правцу, друге у другом, или једно време у једном, друго у другом правцу, и тако би се узајамно попуњавале и најбоље одговарале високоме задатку народног просвећивања.

Многи наши фондови и задужбине нису плодносни, или не у оноликој мери колико би требало, а за неке се мора рећи да су баш учмали, До душе, мора се признати да су некима и везане руке за рад, или што су смерови њихових завештача данас застарели и непотребни, или не тако потребни као некад, или што су уопште неостварљиви. Нпр. задужбина Илије Коларца за оснивање университета, чија сума никад неће моћи бити толика, да ће се из ње моћи подићи и одржавати универзитет, који, сем тога, ми већ имамо од државе; па Симе Игуманова фонд ради издржавања богословије у Призрену, што је за раније време имало смисла, али када је данас Призрен слободан, та дужност пада на државу. Или мање задужбине за награђивање и издавање научних дела, којима је то данас због сувише велике скупоће онемогућено, па фондови за специјализовање стипендиста ни страни по не тако потребним струкама, док је данас маса деце палих ратника и без крова, и без хлеба, и без прве елементарне наставе и т. д. и т. д.

Све ме то на води на предлог: да би у међусобном договору, са Задужбинским Одбором и власним факторима, неке задужбине могле своје задатке *у неколико* модификовати, према духу времена, рационалније и корисније за народ, а опет у духу завештачевих жеља, те да и те задужбине буду плодносније и име завештача прослављеније. Зар нпр. интерес од Коларчевог фонда не би могао бити употребљен на народни универзитет, али који не би био само у предавањима за Београд, који је већ пресићен свих могућних поучних и забавних атракција, него за ону истински непросвећену масу, која живи у тами незнања, и с времена на време показује и знаке подивљалости? Зар, се нпр. из Игумановљевог фонда не би могли награђивати одлични свећеници, која би у оним проређеним, од арнаутске руке, српским насељима око Призрена, Пећи и Ђаковице, ширили хришћанску и српску мисао?

Тако удружене, а неке и реформоване, задужбине и фондови могли би много учинити за истинско народно просвећивање, служећи се методима непосреднога утицања на народ место досадашњим посреднога.

Узимам најпре пропуштено национално васпитање нашега народа у Маћедонији. Нашом инертношћу и, још више, повлашћеношћу и од Русије, и од Турске, и од Аустро-Угарске, и свих великих сила, Бугари су усели у седло и по методи „силом и милом“ успели су да напоследку створе у Маћедонији генерацију, — која је заборавила на гомиле костију побијених својих српских предака, — расположену према себи. Али вечито праведни Бог и српска мишица учинили су да је већина тога нашег народа у нашој заједници, али више физичкој него духовној. Дебела скрама туђинске нечисти је на души његовој, коју треба енергично, а пажљиво, скидати. Чиме? Ничим другим до просветом и истинском културом.

Али због никакве личне и имовне безбедности и рђаве администрације бољи учитељи и свећеници неће тамо да иду. Места се, до душе, попуњују, али киме и како? Шаблони су ту, али рада нема. Има и рада, али наопаког, од кога скрама нечисти може продрети и у срж. Ја мислим да би се могло нешто учинити, да се у те крајеве привуку најбољи учитељи и чиновници, нпр. кад би се из једнога дела прихода удружених фондова и задужбина награђивали они који би се одликовали својим радом. Награђени учитељи морали би бити не само одлични радом у својој школи, него и културни и национали радници ван ове: да уче неписмене писмености у зимским данима у тако званим вечерњим школама; да недељом и празником сакупљају некадашње ученике у читаоницама ради одржавања и ширења раније добиеног знања у т. зв. продужним школама; да шире рационална пољопривредна знања преко угледне школске градине и преко својих ученика; да предавањима, школским свечаностима, ђачким позориштима и певачким друштвима јачају националну свест и шире разумне народне обичаје; да јачају витешки дух у народу гимнастичким, стрељачким дружинама; да, залазећи по кућама, и о веселим и жалосним приликама, дају поуке о чувању здравља и неговању душе и т. д. по свем што може доћи у обимни круг народнога просвећивања. Исто вреди и о одличним свећеницима, који би ширили истинску побожност и јачали националну свест, што би све потврђивали примером на себи:

*Добар паспир, јер што каже ином,
И сам својим потврђује чином.*

То исто вреди и о осталим чиновницима, па, ако хоћете, и о жандармима. Награда од које хиљаде динара, која би се дала тако одличним радницима, служила би им да преко лета поправе порушено, таквим радом, здравље, да га друге године с већом снагом и вољом продуже рушити.

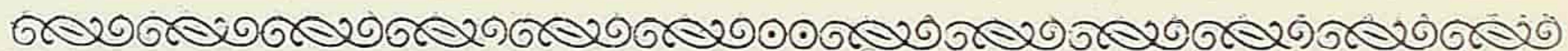
Па, онда, има још и других начина кориснога утицања на народ. Нпр. помоћи, по предлогу кога одличног учитеља, неку добру девојку, некадашњу ученицу, при удаји; доброг момка занатлију или трговчића да отворе радњу и т. д. и т. д. А треба знати да је таквог рада пре 1912. године било и сувише у тамошњем нашем народу због могобројних пропаганди. Тако би се тај наш народ уверио, да смо му ми заиста браћа, а не назови-браћа, који му узимамо порез у касу и синове у војску, дајући му у накнаду за то пропале турске друмове и личну и имовну необезбеђеност, да друго што и не помињем.

На тај начин натурена ненационална скрама би се убрзо смакла, заблуделе овчице би се вратиле, а дух Св. Саве би се зарадовао, видећи своја чеда и духовно уједињења. Стављамо ово на размишљање онима којих се тиче, али се не сме оклевати, јер догађаји више не теку, него падају и сурвавају се као планински потоци с ломњавом и треском.

Да идемо даље. Удружени фондови и задужбине могли би имати и једну заједничку штампарију и издавати библиотеку за народ, рецимо по имену Доситеја Обрадовића, писану језиком и стилем разумљивим народу, по свима гранама народнога живота.

Али мора се одмах рећи да књига јесте јако средство, али не и најјаче, као што није ни једино, а сем тога добру књигу, истинску народу потребну и разумљиву, врло је тешко написати. После тога, књигу треба и оживити, а за то су жива уста. Христос и његови апостоли нису се служили књигом, него живим језиком и личним примером, па је истом иза дела дошла писана реч — јеванђеље. Дакле, пратика, па граматика, што рекли Црногорци. Шта нпр. вреди писати лекарске поуке о чувању здравља и издавати листове о том из Београда, презасићеном лекарима, кад има читавих крајева у земљи без и једнога лекара, кад су лекарске походе и лекови баснословно скупи? И не треба се чудити што су стари обожавали и светитељским ореолом украшивали „безмитне врачe“ (бесплатне лекаре) Кузмана и Дамјана. И ми бисмо то данас чинили, само кад би њих било.

Жива одушевљена реч, с примером на себи, усред масе народне: у дому, пољу, механи, на крштењу, венчању и опелу,

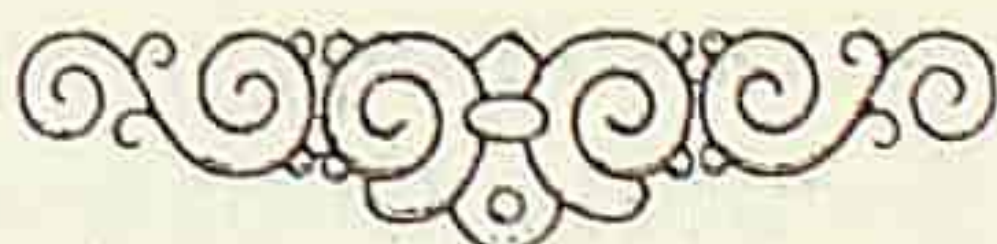

свакад и свугде, то је оно што на првом месту треба нашем народу, ако се хоће народ и религиознији, и моралнији, и просвећенији, и економски богатији, и санитарно здравији, и национално одушевљенији, и у опште човекољубивији. Шаблони ту не помажу. За то се хоће стваран, пожртвован рад, рад апостолски, рад Св. Саве.

Све то добро простудовати, па израдити једаи исцрпан програм заједничкога рада био би, по мом предлогу, задатак наших удружених задужбина и фондова. Широку подлогу за тако свестран и племенити рад дала је својим завештањем велика добротворка, узвишена Драгиња.

Племенитој добротворци Драгињи и њену другу Станојлу: слава!, а вама свима: хвала!

Миливоје М. Башић,
председник Одбора „Фонд Станојла
и Драгиње Петровића“.

Где је што

	Страна
I Примери и Омладиња	7
II Драгиња Станојла Петровића	21
III Драгиња и њена задужбина:	
1. Предрадње око подизања цркве	45
2. Свештеничкољска црква	49
3. Освећење и предаја цркве Општини Града Београда	57
IV Драгиња према Русији:	
1. Косовски Крст	71
2. У знак признања према Русима	76
V Драгињина смрт	85
VI Српство и Православље:	
1. Разумевање црквених потреба	107
2. Тесшаменаш	111
3. Распоредно решење	116
VII Фонд Станојла и Драгиње Петровића:	
1. Лични сасшав фондовског Одбора	127
2. Преминули чланови:	
I Митрополит Михаило	128
II Ст. Д. Рибарац	132
III Стеван Сремац	137
IV Спасоје Стевановић	139
V Милош Туцаковић	140
3. Извешшај о сшању Фонда	140
4. Извешшај о имовном сшању Фонда	140
5. Извешшај о првој прослави Станојла и Драгиње Петровића 4.—XII 1922 год.	148
6. О улози српских задужбина у прошлости и нових у садашњости и будућности	150
